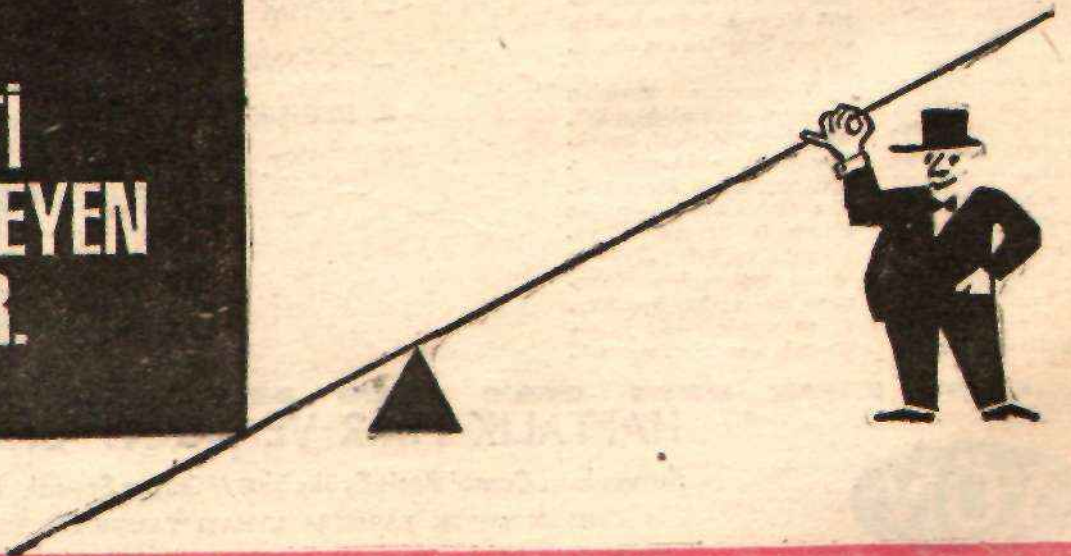
YÖN

HAFTALIK GAZETE

HÜKÜMETİ BEKLEYEN İŞLER.

Yıl : 1 - Sayı : 14 21 MART 1962 100 Kuruş

OKUYUCU'DAN YÖN'E

Üzülüyoruz, Karşınızdayız, Düşmanıyız...

Üzülüyoruz... Bayramdan bayrama bir defa et yüzü görebilen vatandaşların bulunduğu bir ülkede kedisine, köpeğine kadar her gün pirzola yedirenlerin yanyana yaşatılması düşüncesine üzülüyoruz.

Bir tarafta büyük bir çoğunluğun ilkel mağara devri yaşıyanlara karşı birçok zorluklar gösterilirken, diğer taraftan birkaç tane apartmanlar, iş hanları, turistik oteller diken azınlığa her zaman her yerde fırsatlar yaratılması zihniyetinin karşısındayız.

Zenginlere bol kredi yardımları yapılırken yoksulların her tarafta olduğu gibi bu yönden de yoksun bırakılmak istenmesi düşüncesinin karşısındayız.

Düşmanıyız... Bir taraftan fakirlerin her geçen gün biraz daha fakirleştiği, orta sınıfın yok olmak tehlikesiyle karşılaştığı bir ortamda, her mahallede bir milyoner türeme zihniyetinin düşmanıyız.

Ömrünün büyük bir kısmını başkalarına hizmet etmekle geçinen emekçilerin, hizmetlilerin, çalışan insanların, üreticilerin; mütegallibeler, kapitalistler, fırsatçılar, tüketiciler tarafından sömürülmek istenen düşüncenin düşmanıyız.

Ulusumuzun büyük bir kısmı açlıkla, fakirlikle, yokluklа, yoksullukla pençeleşir, ekonomik bir çıkmazda didişirken, diğer taraftan bar kiralıyanların, gazino sinema gibi eğlence yerlerini tekellerine geçirmek istiyenlerin, barbarlığın, hacıağalığın kökleşmesini arzulıyanların karşısındayız.

Her türlü yardımdan yoksun, her türlü zorluğu gösterdiğimiz gecekondu semtlerimiz yoksuzluktan, kanalizasyon eksikliğinden, elektriksizlikten, susuzluktan, kıvranmakta; çamur deryaları içinde yüzmekte iken; plânsızlıktan, programsızlıktan bazı bulvarların, meydanların birkaç defa indirilmesi, yükseltilmesi fakir bütçemizin boşa harcanması düşüncesinin karşısındayız.

Gecekondu adını verdiğimiz fakir yuvalarının yapımında her türlü güçlüğü gösterirken, onları yıkarken, bekçisinden teknikerine, zabıtasından komiserine kadar hırsızdan daha çok kovalarken; diğer tarafta vargücümüzle kolaylık gösterdiğimiz, desteklediğimiz, yardımlar sağladığımız, gökdelenler diktirdiğimiz adaletsizliğe üzülüyoruz.

Bir tarafta her türlü nakil araçlarından yoksun, yükünü sırtında taşıyan insanlar ülkesinde, öbür taraftan birkaç çeşit son model taksilerle zevk sefa sürmek istemesine üzülüyoruz.

Millî gelirimizin % 38 i nüfusumuzun % 2 sinin kasalarını doldururken, % 98 ine kemer sıkma öğütlemesi veren zihniyetin düşmanıyız.

Yurdumuz zenginlerinin, eşraflarının, mütegallibelerinin günde yüzbinlerce lira kazandıkları bir ortamda, en çoğunun 37.000 lira civarında bir kazanç gösterdikleri görülmüştür. Bir taraftan kemer sıkmaları sağlık verilirken, diğer taraftan vergi kaçıran, servet beyanına karşı duran, servet beyanından ürken, servet beyanına karşı «Piyasaya para çıkmıyacak, işsizlik artacak» yollu gözdağı vermek, korkutmak istenen anlayışsızlığın karşısındayız.

Yıllık kazancı 2500, 3000 lira arasında bulunan bir emekçiden 400, 500 lira gelir vergisi alınırken senede seksen, yüz bin lira kazanç getiren arazilerin vergiden bağışlanmak istenmesinin taraftarıyız.

Bir taraftan topraksızlıktan ırgatlık, ortakçılık ederek emeklerinin karşılığını alamıyanların yanında, yüzbinlerce dönüm araziye sahip olanların, birkaç köyü içine alanların, bu toprakları yeterli şekilde işletmiyenlerin, sulama tesisleriyle, fennî gübreleme usulleriyle değerlendirmiyenlerin ülkesinde köklü bir toprak ve tarım reformuna karşı duran anlayışsızlığa üzülüyoruz. Bu toprakların insan haklarına dayalı, toplum düzenine, toplum çıkarına uygun koşullar içinde kamulaştırılmasının taraftarıyız.

Bey oğullarının, hanım kızlarının görgülerini, bilgilerini arttırmak amaciyle, binlerce dolar seyahat dövizi bulunurken, döviz yokluğundan hastasını tedavi ettirmekten yoksun bırakılan; hastasını dış ülkelerde iyileştirmek istiyenlere engel olunan zihniyetin düşmanıyız.

Bir tarafta yamalı bir kat elbisesi dahi bulunmıyanların, döviz yokluğundan hastasına ilâç bulamıyanların ülkesinde, Avrupadan, Amerika'dan 40-50 bin liralık mantolar sipariş edilmesinin, lüks konfor araçları, naylonlar için dövizler yaratılmasının, bu konfora sükse yapma zihniyetine yakınarak üzülüyoruz.

En ufak bir nezle hastalığına karşı telefonla saniyesinde birkaç doktor çağırabilenlerin yanında, birçok ağır hastalıklarına karşı doktor, ilâç, hastahane bulamıyanlara, bulmak için kıvrananlara yardım elimizin uzatılmaması düşüncesine üzülüyoruz.

Uygar araçlarının yurdumuza girmesine değil, bu araçlardan küçük bir azınlığın faydalanabilmesine büyük bir çoğunluğun bundan yoksun bırakılmamış olmasına üzülüyoruz.

Yurdumuzun ormanları her geçen gün azalırken, Kıbrıs büyüklüğündeki topraklarımız erozyondan yok olurken, oy peşinde koşan politika canbazlarının ormanlık bölgelerde yaşıyanlara yaranmak ereğiyle «Yakında orman suçları için af kanunu çıkaracağız. Bugünlerde ne yapabilirseniz yapın» diyerek ormanlarımızı tahrip ettirme zihniyetinin düşmanıyız.

Nüfusumuzun % 70 nin cahil olduğu bir ülkede bazı bağnazların, ağaların, şeyhlerin, gericilerin kendi çıkarları uğruna lâiklikten uzaklaşmak, ulu dinimizi istismar etmek istiyen zihniyetin düşmanıyız.

Köylü çocuklarının öğretim yapabildikleri, tek dayanakları, açık kapıları Köy Enstitüleri idi. Bu kapıları onlara karşı kapatır, kitlerken, modern okullariyle, öğretmenleriyle, profesörleriyle, kollejleriyle, yalnız bir zümrenin okutulması, eğitilmesi sosyal eğitim anlayışına aykırıdır. Nüfus çoğunluğunun köyde yaşadığı köylü çocuklarının okutulması, eğitilmesi Köy Enstitüleri kurumlariyle gerçekleşebilir. Bu gerçeği açıklıyanlara çeşitli yönlerden iftiralar atılmış, çamurlar sıçratılmıştır. Üstelik bu karalanmaları kabul etmiyenler bile suçlandırılmak, cezalandırılmak istenmişlerdir. İşte bir taraftan da bu suçlandırılmak istenen anlayışsızlığın düşmanıyız.

Oğullarını, kızlarını kulüplere, kumarhanelere, seks partilerine gönderenlere, sözümona sosyetik hayata (dejenere hayat) alıştıranlara yeteri kadar kolaylık sağlarken Köy Enstitülerindeki eş'ne eğitimle (karma öğretim) el ele verip köylümüzü kalkındırmak isteyen saf, temiz köylü çocuklarına bütün zorluklar gösterilmiş, bu öğretim metodumuz da karalamalara, iftiralara uğratılmıştır. Bu zihniyetin düşmanıyız.

Bazı kurumlarımız, dairelerimiz adam kayırmak amacıyla hareket etmekte, açık memurlukları liyakatlı, başarılı kimselerle doldurulması gerekirken, işe eleman değil adama iş bulmak zihniyetiyle hareket etmektedirler. Uzun müddet kendisini tahsile vermiş, vücutlarını yıpratmış Üniversite mezunu gençlerimiz 350, 400 lira maaşla görevlendirilir, bazıları bundan da yoksun bırakılırken, 1000, 1200 lira kadro üzerinden ücret ödediğimiz ilkokul mezunları bunun en tipik örneğidir. Dahası da var. Kendi yakınlarına iş bulmak için asil görevli bir memura uzun müddet izin verenler, rapor çıkartanlar, yakınlarını onun yerinde vekil olarak çalıştırmak istiyenler bile görülmüştür. Biz bu zihniyetin düşmanıyız.

Çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki âhengi düzenlemek amacı ile toplu sözleşme, grev hakkı, sosyal adalet ilkelerini Anayasamıza koyarken, her yerde olduğu gibi burada da çıkarı peşinde koşanların buna engela olmak istedikleri görülmüştür. Biz şahsî çıkarlarını toplum çıkarlarından üstün tutan zihniyetin düşmanıyız.

İşte sosyal adalet, çalışmada, çalıştırmada adalet, eza ve cefada, sefalette adalet saadette mutlulukta adaletlarında yaşamada yaşatılmada toplumsal ve kültürel kalkınmada adâlete karşı olan zihniyetin karşısındayız.

Yurt içinde çalıştıranların çalışanları, zenginlerin fakirleri, büyüklerin küçükleri, güçlülerin zayıfları; yurt dışında gelişmiş ulusların gelişmemişleri sömürmek istenmesi düşüncesinin düşmanıyız.

Ülkemizde en çok gelir sağlayanlarla en az kazananlar arasında 2200 misli bir uçurum farkı yaratıldığı görülmüştür. Biz bu farkı yaratan, mutlu azınlık düzeninin karşısındayız.

Az gelişmiş bir ülke olarak yurdumuzun Atatürk devrimleriyle kalkınacağını söyliyenlere her türlü çirkef çamurlarını, bulanık balçıklarını atmak istiyen, çıkarcı, menfaat düşkünü cambaz politikacılığın, bağnazlığın sömürücülüğün, tefeciliğin gericiliğinin düşmanıyız. Atatürk ilkelerine bağlı, Atatürk devrimlerini yaymak, sosyal demokratik bir düzen içinde gerçekleştirmek ülkümüzdür. Biz, bu gidişi önlemek istiyenlerin karşısındayız.

Ali Aksungur

***

«Açlık» ta yetişenler

Atatürk'ün bağımsızlığımızı sağlıyan yolculuğunda Anadoluya geçişini (gençlik Bayramı), İlk TBMM toplantısını (Çocuk Bayramı) ve bunlardan arada Cumhuriyetin kurulmasını (ULUS Bayramı) olarak zorunlu dizilişi öylesine kutluyoruz. Buradaki sıranın denli bir anlamla belirlenir. Bununla belirli olan, uygarlığa giden yolun en genç kuşaklara verilen değer ve emekle —yani eğitimle— ilişik oluşudur. Çağdaş uygarlık düzeyine en iyi uyumu ancak bu kuşağın verilerinden yararlanma ile yine bu kuşak yapabilir. 30-40 yıllık bir kaynaşımdan sonra bu tıpkı okumaya (A) dan başlamak gibi bir zorun. Oysa ki bugün çocuklarımıza verdiğimiz kıymet ölçüleri ancak yasalar yönünde eşit ve doyurucudur. Hakikatte durum acıklı.

Buna Doğu Anadolunun en hareketli en ileri kabullenen —bu an içinde yaşadığım— Kentin sokaklarını kaplayan yoksullukta yüzen çocukların basit bir izlemini örnek almakla yetinirim:

Kent, kimsesiz, yoksul, türlü zorunların sokaklara attığı bitik ana - baba elinden ipini koparmış tırnağından saçının teline değin başka görüm seyirten lime lime çocuklarla dolu. Üstbaşlarına eş türlü vücut organlarından yoksun olan bu çocukların günlük mide zorundan dışa pek kaygıları yok gibi. Gündüzleri çarşı sürtüklüğü (5 kuruş için el avuç açar, bunu öylesine yılışıklıkla yaparlar ki bütün üstemelere karşı peşine takıldıklarından ayrılmaz, kuyruklaşırlar.) Geceleri yazın çoğunluğu sur diplerinde konuklar. Kentle çoğunlukları bir «zümre» yaratmış; içlerinde atik olanlar, korkmayanlar, becerikli olanlar renk vermeyenler var. Bu özelliklerine uygun değişik çeteler kurmuşlar. Dış tehlikelere beraber karşı kor çıkarları ayrılmadıkça birbirlerine düşkündürler. Birinin dayak yemesi karşısında diğerleri dudaklarını ısırır, diş bilerler. İş çıkaramadılar mı sıvışır kenar sokaklara akar, orada kendinden güçsüz itlerle boğuşurlar, küçük kızlara yılışıp yaşıt diğer çocukların ellerindeki yediklerini kapışırlar. Bu kaçabilenlere ayak uyduramayan türlü uzuvlarını kaybeden sönük tipleri var; bu yitik uzuvlarını aşinası olduğumuz değinilerle öne serer, tüm gölgelere yalvarıp gölgelere yakınır, inlerler... Sürünebildiklere kaldırımlarda ne bulurlarsa toplar. Varabildikleri kırıntıları alıp sıvışırlar; caddelerde sık sık «imdat» çığlığı ile topluluğu delicesine yaran bir çocuk ardında bir beyaz gömlekli garsonun kovaladığı görülür. İbadet yerine gidenlerin Allaha yalvarmalarından daha çok bu çocuklar bunlara yalvarıp yakınır. Sur dışındaki park, açlar konuğu sanki içlerinde inilti çıkaracak kadar güçte olmayan büyük küçük var.. Ellerinde eski kara ciltli bir kitapla mezarlığa giden yolda nöbet bekliyenler var. «Ne yapar bu çocuklar» diye sordum. «yasin okur» dediler. Oysa ki bir değil mezar taşı çokluğunda çocuk var. Orada... Var işte günlük çöp kutularını ayıklıyanlar, köre rehber, topala baston olanlar var v.b.

Örnekleri basit, kötü nesneler olmaktadır. Örneğin ortalıkta dolaşan bir kaç akılı uçuk var bunlardan biri yol keser diğeri kendini araba sanır. Bir parmağını kafasına bastırır «düt, düt», sesler çıkarır sokaklarda saatlerce dolaşır, bunları izlerler. Bu çocuklar bütün alışkınlıklarını bu tiplerden edinirler: Yankesici, hırsız, boksör, soyguncu, şerif rolünü bu yaşta oynarlar. Örneğin:

«... (13 ler çetesi evvelki gece sabaha karşı soygundan sonra yakayı ele vermişlerdir. Sokağa düşen 5 kafadar karınlarını doyurmak için şu kararı vermiştir: Hırsızlık (Vatan 26/Kasım)»

«9-14 yaşlarında 9 çocuğun kurduğu dik kulak çetesi dün Kahramanda yol kesmek ve soygun yapmak üzere iken yakalanmışlardır. (Akşam 30/Kasım)» 13 ler çetesi dik kulaklar çetesi daha nice çeteler, gündüzleri gangster filimleri seyreden, kötü neşriyatı okuyan ve örnek alan çetelerdir. Asıl geçelim şu Anadolu yakasına doğru ilerledikçe dar sokakların karanlığına düşmüş gırtlağına dek çamurlara, açlığa, yokluğa, sefalete, bilgisizliğe gömülü korkunçluk saldıran nice çeteler görürüz. Açlıkları karşısında dişlerinin gıcırdayışından kinin ızdırabın, cehaletin harın sesi yükselir. (Böyle bir çetenin bir olup temiz giyimli bir çocuğu dövdüklerini gördüm bir gün. Bir o kadar daha dövülmelerine karşı niçin dövdüklerini söylemediler. Oysa ki nedeni onlar da bilmiyordu. Orada bir sebep te yoktu sanırım).

H. Hüseyin İskenderoğlu

YÖN

HAFTALIK FİKİR VE SANAT GAZETESİ

Kurucuları: Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu

(BASIN AHLAK YASASINA UYMAYI TAAHHÜT ETMİŞTİR)

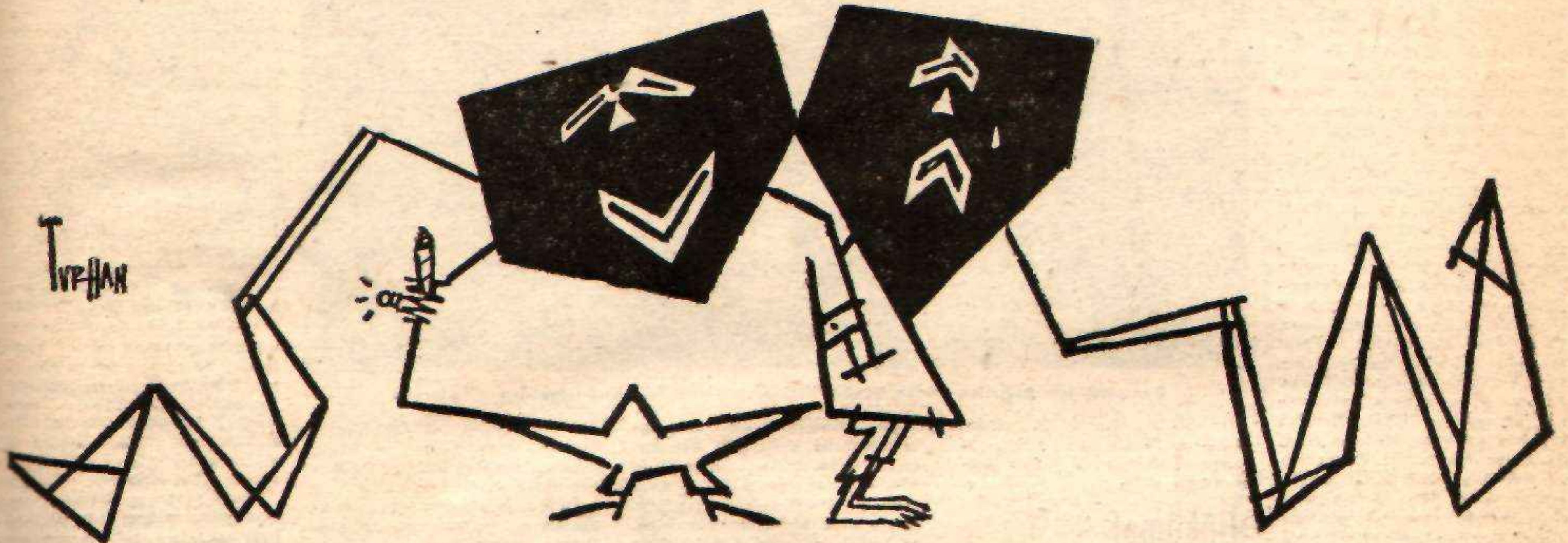
İmtiyaz sahibi ve mesul müdür: DOĞAN AVCIOĞLU

İDAREHANE: ATATÜRK BULVARI 137/8 BAKANLIKLAR — ANKARA. Telefon: 12 72 00 ★ İstanbul Bürosu: Mollafenari sokağı 32 Cagaloglu. Posta kutusu: 512 — İstanbul, Telefon 225315 ★ Dizilip basıldığı yer: VATAN Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş. — İSTANBUL

ABONE: Yıllığı (52 sayı) 50 T.L., altı aylığı (26 sayı) 25 T.L., üç aylık (13 sayı) 12:50 T.L.'dır. Öğretmen ve öğrencilere indirimli abone tarifesi: Yıllık 40 T.L., altı aylık 20 T.L., Üç aylık 10 T.L.'dır. Yurt dışı abonelerinde posta ücreti tutarında ilâve yapılır.

İLÂN: Beher sütunda santimetresi 25 T.L. dır. 1, 3, 4, 5 ve orta sayfalara ilân kabul edilmez. Renkli ilânlar özel tarifeye ve pazarlığa tâbidir. Devamlı çıkacak ilânlar için özel anlaşmalar yapılır. İlânlardan dolayı hiç bir mes'uliyet kabul olunmaz.

YÖN HAFTALIK GAZETE

MEMLEKET TİYATROSU

BAKIŞ

KİME YARDIM?...

Yardımı kullanamazsak

Zengin Batılı dostların 5 yıllık Kalkınma Plânını destekleme ihtimalleri kuvvetlidir. Hükümetin, Devlet Plânlama Teşkilâtının da gayretleriyle, dış yardım konusunda, hiç değilse şimdilik başarı sağladığı söylenebilir. Zira Nato Heyeti, 5 yıllık Kalkınma *Plânın dış finansmanını karşılamak* için gereken ilgiyi göstermek kararıyla Ankaradan ayrılmıştır.

Bilindiği gibi, önümüzdeki devrede, millî gelirin yılda ortalama yüzde 7 oranında artması hedef olarak seçilmiştir. Bunun için de millî gelirin yüzde 18 inin yatırımlara ayrılması lüzumludur. Yatırımların gerektirdiği tasarrufun yüzde 14 ü iç, yüzde 4 ü dış kaynaklardan karşılanacaktır.

Görünüşe göre, meselenin dış finansman cephesi halledilebilecektir. Fakat iç finansman meselesi ne olacaktır?

Bu soruyu sormak lâzımdır. Zira iç finansman durumu, hiç te parlak değildir. *İç tasarruflar, hâlen yüzde 14 ün bir hayli altındadır.* Hızlı nüfus artışı, işçi ve memur kütlelerinin daha yüksek ücret sağlama yolundaki haklı talepleri, tasarruf hacmini arttırmayı güçleştirmektedir. Devlet Plânlama Teşkilâtının yeni uzmanlarından Aslan Başer'in Yön'ün 11 nci sayısındaki «Bütçe» başlıklı yazıda belirttiği üzere, belli başlı tasarruf kaynaklarından biri olan bütçeden yatırımlara ayrılacak fon, köklü tedbirler alınmadığı takdirde, önümüzdeki yıllarda azalacaktır. Bu durumda, özel tasarruflarda bir artış beklenemiyeceğine göre, bugünkü vergi sistemiyle, yüzde 7 oranında bir kalkınma hızının gerektirdiği iç tasarrufu karşılamaya imkân yoktur.

O halde, dış yardımlardan gelen makinaları iç finansman güçlükleri yüzünden kullanmamak, ya da enflasyona gitmek tehlikesi mevcuttur. Her iki halde de yüzde 7 oranındaki kalkınma hızı gerçekleştirilemiyecektir.

Grevleri önlemenin yolu

Çıkmazdan kurtuluş, köklü bir *vergi reformuyla, yani kemerlerin* sıkılmasıyla mümkün olacaktır. Halkın düşük hayat seviyesi, fakiri ve ücretliyi ezen adaletsiz vergi sistemi, kemer sıkma politikasının sosyal adaleti sağlıyacak tarzda yürütülmesini, mevcut siyasî şartlar altında zarurî kılmaktadır. Grevleri önlemenin ve ücretli kütlelerde uyanan memnuniyetsizliği gidermenin başka yolu yoktur.

Halbuki ne görüyoruz? Maliye Bakanı, arazi vergisini kaldırıp, ücretlileri vergilendirmeyi düşünmektedir. Pek yakında gerçekleştirileceği anlaşılan yatırım indirimi müessesesiyle toplam tasarrufları azaltma pahasına da olsa, devlet fonları özel sektör peşkeş çekilecektir.

Bu düşünceler henüz gerçekleştirilmemiştir. Dönüş kapısı açıktır. Fakat arife günü Mecliste ve Senatoda en ufak bir itiraza uğramadan çıkan Vergi Kanununa ne demeli? Bu, mülk sahipleri lehine çıkarılan bir sosyal irtica kanunudur. Bu kanunla, ücretlilerin ağır vergi yükünü hafifletmek için hiç bir gayret gösterilemezken, sanki âcil bir meseleymiş gibi apartman sahiplerinin vergi yükü geniş ölçüde azaltılmıştır! Bu acelecilik, tipik bir zihniyetin ifadesidir. Bir zihniyeti göstermesi bakımından, halk efkârının dikkatinden kaçan bu mesele üzerinde biraz durmak lâzımdır.

Apartman ticareti

Mesele şudur: Bahis konusu kanun, Millî Birlik İdaresi tarefından kaldırılmış bulunan gayrimenkul sermaye iradı sahiplerine ait bir imtiyazı, eskisinden daha geniş şekilde ihya etmektedir.

27 Mayıstan önce gayrimenkul sermaye iradı sahibi, asgarî geçim indiriminden başka 2500 liralık bir istisna hükmünden faydalanırdı. Ayrıca gelirin yüzde 20 sini masraf olarak indirebilirdi. Geriye kalan miktar üzerinden hesaplanan gelir vergilerinden de, 10 yıllık vergi muafiyetinden faydalanan gayrimenkuller için dahi, ödenmemiş vergi miktarı düşülürdü. Böylece, kiraya verdiği apartmanından yılda 5-6 bin lira gelir sağlıyan bir şahıs, hiç bir vergi ödemezdi. Halbuki ayni kazanca sahip bir ücretli 1500 lira civarında vergi ödemek zorundaydı. Millî Birlik İdaresi, bu durumu kısmen değiştirmiş, irad sağlıyan binaların aşırı ve haksız imtiyazlarına son vermiş ve 10 yıllık muafiyeti kaldırmıştır. Ücretlileri ezen, apartman sahiplerini ise mükâfatlandıran bir sistemin değiştirilmesi, sosyal adaletin basit bir icabıydı. Fakat *şimdi, eski imtiyazlar fazlasıyla geri verilmiştir.*

Bir örnek durumu daha iyi gösterecektir. Diyelim, vatandaş A, 40 daireli bir apartman yaptırsın ve herbir daireyi 500 liradan kiraya versin. Bu vatandaşın 1962 yılı geliri, 240 bin lira olacaktır. Apartmanın vergisi 38 bin 566 liradır. Fakat son kanunla yeni inşaat 3 yıl vergiden muaf tutulduğu için, vatandaş A bina vergisi ödemiyecektir. Vatandaş A üstelik ödemediği bu vergiyi, tıpkı ödüyormuş gibi, gelir vergisinden düşebilecektir.

Diyelim vatandaş A, üç çocuk sahibi evli bir mükelleftir ve onun 40 daireli apartmanından başka geliri yoktur. Bu durumda A, kiralardan sağladığı 240 bin liralık gelirden, yüzde 40 götürü masraf düşecek ve gelir vergisini geri kalan 144 bin lira üzerinden verecektir. 144 bin lira gelirin vergisi 63516 lira tutar. Vatandaş A'nın son kanun sayesinde bu paradan ödemediği bina vergisini ödemiş gibi düşmek hakkına sahip olduğunu biliyoruz. Kısaca 240 bin lira kazanan A, sadece 24 bin lira vergi ödiyecektir. Son kanun çıkarılmasaydı, ayni mükellefin ödiyeceği vergi, 39 bin lira fazlasıyla 63 bin liraya erişecekti.

Farzedelim ki bu 240 bin lirayı bir vatandaş B ücret karşılığı olarak kazanmıştır. Ödiyeceği gelir vergisi 121 bin lira olacaktır. yani ayni miktar kazanç için iş gücünü satan 121 bin, apartman diken 24 bin lira vergi verecektir.

Emeğe dayanan kazançları aşırı derecede cezalandıran bu adaletsizliğin gerekçesi nedir? Mesken yapımını teşvik mi? Hayır. Çünkü 1962 plânı bu konuda kesin bir tavsiyede bulunmaktadır: «Mevcut durum, bu sektöre yapılan harcamalar bakımından oldukça tatminkârdır. Mesken inşaatını daha da kolaylaştırmanın sınaî yatırımlara gidecek fonların azalması neticesini vereceği tabiidir.»

Demek ki Hükûmetçe kabul edilen 1962 programı, mesken yapımını teşvik edici yeni tedbirler almayı uygun bulmuyor. Bulmuyor ama, daha 1962 yılının ilk aylarında, *Hükûmet mesken ticareti yapanların vergisini azaltıyor!..*

Böyle bir zihniyetle nasıl hızlı kalkınma sağlanabilir, nasıl sosyal adalet gerçekleştirilebilir göremiyoruz.

Mutlu azınlığın lehine işliyen bu zihniyet değişmedikçe ne kalkınma olur, ne sosyal adalet.

Türkiye yüzde 4 oranında dış yardım ister, alır, fakat kullanamaz.

Doğan Avcıoğlu

Sarper'in istifası

Başbakan İnönü, Aksal'ın kabul etmemesi üzerine Dışişleri Bakanlığına kimi getireceğini çoktan kararlaştırmıştı. Feridun Cemal Erkin, bakan olacaktı. Paşa, buna rağmen, CHP. grubunun ileri gelenlerini sırayla kabul etti ve boşalan koltuğu doldurmak için onlardan akıl aldı. Mesele, böylece kapandı. Fakat Sarperin istifasının dedikoduları hâlâ sürüp gidiyor.

İstifanın, gerçeğe en yakın hikâyesi şudur. Paşa, ilk defa 23 Şubat sabahı Sarper'i bırakmayı ciddî olarak düşündü. Dışişleri Bakanının o geceyi Hava Kuvvetleri Kumandanlığı binası yerine, Hariciye köşkünde geçirmesini Paşanın hoş görmesi kolay kolay mümkün değildi.

Sarper, bu olayı şöyle anlatıyor: «Çankayadaki Bakanlar Kurulu toplantısına katıldım. Fakat toplantı dağıldıktan sonra derhal hareket edebilmem mümkün olmadı. Çünkü otomobilim arkalarda park edilmişti. Çıkış için manevrası da güçtü. Ancak öteki otomobiller hareket ettikten sonra, Çankayadan ayrılabildim. Fakat bu sefer de kervanı kaybetmiştim. Üç yol ağzında bir süre bekledim. Arkadaşlarımın nereye gittiklerini bilmiyordum. Derhal Hariciye köşküne saptım ve telefonla arkadaşlarımın nerede olduklarını öğrendim. Radyo Evinde imişler. Biraz sonra da Hava Kuvvetlerine gideceklermiş. İnönüye sordum: Bana ihtiyacınız var mı? Gelmem lâzım mı? Hayır lüzum yok dediler. Ben de köşkte kaldım. Bu olayın istifamla ilgisi yoktur.»

Başbakana çok yakın çevreler ise, İnönünün Sarper'e «Hayır, gelme» yerine, «Nasıl istersen, öyle yap» dediğini söylüyorlar.

İnönü o geceden sonra Sarper'i gözden çıkardı ve ona karşı olan tutumunu değiştirdi. Erkin ile Atlanda giderek, Sarper'e ilk darbeyi indirdi. Dış Yardım Koordinasyonunun Dışişleri Bakanı yerine, Devlet Bakanı Feyzioğluna verilmesi ise, Sarper'e bakanlıktan çekilmesi gerektiğini gösteren açık işaretti. Nitekim «Dış Yardım Koordinasyonu Hâriciye Vekilinin işidir. Bu işe başkan müdahele edemez» diyen Sarper, istifasını verdi.

Bununla beraber, 22 Şubat olayı olmasaydı da, Sarper'in kabinedeki durumu pek parlak değildi. Sarper - Feyzioğlu arasında şiddetli bir çekişme başlamıştı. Bu çekişmeden Dışişleri Bakanının gâlip çıkması, çok zayıf bir ihtimaldi.

Feyzioğlu - Sarper çekişmesi, Amerikan Sefirinin Yön'de yayınlanan gizli raporu dolayısıyla, açık mücadele şekline döküldü. Raporun, her nedense, Sarper tarafından duyurulduğu düşüncesi başta Feyzioğlu olmak üzere, bazı kabine üyelerinde uyandı. Bir Bakanlar Kurulu toplantısında Feyzioğlu, sert bir şekilde Sarper'e yüklendi. Sarper'in mukabelesinde ise «akrobasi» sözü geçiyordu.

İnönünün Sarper' den uzaklaşması bu olay ile başladı. Çeşitli olaylar, bu arada boş elçilikler Sarper'in aleyhine işledi. Fakat Başbakan ile Dış işleri Bakanı arasındaki köprüler, 22 Şubat gecesi havaya atıldı...

Selim Sarper

Danışmak için çağırılan Gümeş, Burak, Yetkin ve Melen İnönü'nün evinden çıkarlarken

Hükûmet Değişmez!

Hükûmet değişikliği konusunda iki C.H.P. ileri geleni arasında şöyle bir konuşma geçti:

— Hükûmet değişsin istiyorsun. Sen realist adamsın. Meselelere tarihi bir perspektif içinde bakarsın. Söylediğin irrealizabl değil.

— Evet, realistim. Ama bu satıhta bir realite. Daha derin realiteleri görün. Paşa giderse, de parlömantarize olma tehlikesi var. Paşa varken bile 22 Şubat oldu. Paşaya karşı 22 Şubat düşünülebilir miydi? Asıl realite bunlar. Sistemi kurtarmak için bir şeyler yapmak lâzım. Tâbiri caizse «Bir akıllı adamlar kabinesi» kurulmalı.

— Bunları görüyorum. Ama Hükûmet belki biraz bir şey yaparsa durum düzelir. Almanlar, para vermeye hevesli görünüyorlar.

Netice: Kabine değişmiyecek.

YÖN'ün tutumu

YÖN'ün tutumu hakkında Akis dergisinde şu sözler var:

Bugün Türkiyede bir tartışma yapılıyor. Bir büyük aydın çoğunluğu, memleketimizin mevcut olduğunda ittifak edilen dertlerin demokratik sistemle, İnönünün moda ettiği tâbir kullanılırsa açık rejim içinde halledilebileceği görüşünü imanla, azimle savunuyor. Devrimizde fikirlerin yayın organlarıyla sembolleştiği göz önünde tutulursa bu cereyan, AKİS etrafında istikamet bulan cereyandır.

Bir başka aydın grubu, demokratik sistemin yeterli olmadığı inancındadır. Bu grubun, sistem olarak Demokrasiye karşı bir allerjileri yoktur. Ama, Türkiyenin şartları bakımından Demokrasi'nin, bugün, bir lüks teşkil ettiğine kanidirler ve geride kalan onyedi yılı kaybedilmiş devir saymaktadırlar. Sosyalistlik bayrağı altında, kendilerine göre belki kapalı değil, ama ziyadesiyle —tâbir caizse— merkeziyetci bir idarenin hevesi içindedirler ve onyedi yılın ötesinde kalan Tek Parti Devrini model seçmişlerdir. Görüşlerini savunmada gösterdikleri imân ve azim ötekilerinkinden az değildir. Bu cereyan YÖN etrafında istikâmet bulan cereyandır.

Bu sözler, YÖN'ün tutumunun çok yanlış anlaşıldığını gösteriyor.

Demokrasi, her şeyden önce *halk idaresi demek olduğuna göre,* halkın maddi ve manevî daha fazla hürriyete kavuşması için mücadele eden, halkın, devlet idaresine çok daha geniş ölçüde katılması tezini ortaya atan, tek kelimeyle halk idaresinin kurulmasını istiyen ve eşraf demokrasisine karşı cephe alan YÖN, *kendini* demokrasinin gerçek savunucusu saymaktadır.

Son 17 yıllık devreyi reform hareketlerinin durması ve hattâ gerilemesi bakımından bir kayıp saydığımız doğrudur. Fakat, genel oy sayesinde, kütlelerin az çok sesini duyurabilmesine imkân verdiği için de, bu devrenin ilerici *karakterini belirtmeyi unutmadık.* Genel oy'un en en hararetli savunucusuyuz. Bu bakımdan, genel oy'un kaldırılmasını isteyen aydınlardan ayrılıyoruz.

Bugünkü duruma gelince, mevcut rejimin yaşamasını arzulayanlardanız. Fakat iktisadi ve siyasî bir buhran içinde bulunduğumuzu, köklü reformlara girişmekten ve *kütlelerin istismarını önleyici tedbirler* almaktan başka kurtuluş yolu olmadığını görüyoruz.

Siyasi iktidarı elinde tutan muhafazakâr bir çoğunluğun meselelerin ciddiyetinin bile henüz farkına varmadığının, her geçen günün yeni örneklerine rastlıyoruz. Yine de en iyi niyetlerle bir çıkar yol arıyoruz. Mevcut düzen içinde İnönünün Parlâmento dışındaki zinde kuvvetlere ve halk kütlelerine dayanarak, köklü reformlara girişebileceğini düşünüyor ve başka yol göremiyoruz.

Aksi halde rejim kendiliğinden çökecektir. Bu gerçeğe, gözlerimizi kapayamayız. Bizim alkış tutmamız veya tutmamamız hiç bir şeyi değiştiremez.

80 yaşında İnönünün mevcudiyetiyle ayakta duran muhafazakâr bir rejimi alkışlamak yerine, bir çıkar yol bulmağa çalışmak, sanırız ki hürriyete, demokrasiye ve akla daha uygun bir davranıştır.

İnönünün yayınlanmıyan beyannamesi

Eğer 22 Şubat gecesi, radyo vericisi karşı tarafın eline geçmemiş olsaydı, İnönü, Türk milletine hitaben bir beyanname yayınlıyacak ve onu hükûmetin safında anayasayı korumaya çağıracaktı.

22 Şubat gecesi, İnönü, Genel Kurmaya gelerek Sunay ile konuşmuş, ona güvenebileceği kumandanlar ile karşı tarafın kuvvetini sormuştu. Durumu, kesin şekilde tesbit güçtü.

İnönü, bunun üzerine bir odaya çekilerek bir saat kadar düşünmüş ve Türk milletine *hitaben bir beyanname kaleme* almıştır.

İnönü, beyannameyi imzaladıktan sonra, radyoya gönderilerek okunmasını ve bütün vatandaşlara duyurulmasını istemiştir. Fakat radyonun çalışmaması yzerine, beyanname yayınlanamamış ve yayın işi, radyonun çalışacağı zamana *bırakılmıştır.*

Fakat sabaha karşı durum değişmiş, ortalık yatışmıştı. Bu durumda İnönü, kaleme aldığı beyannaeyi yayınlamaktan vazgeçmiş ve onun tarihe intikal ettiğini söylemiştir.

C.H.P. Meclisi

27Martta toplanacak C.H.P. Meclisi, fırtınalı geçecek. Herkes kabinenin aleyhinde. Teşkilâtta ise kaynaşmalar var. Herkes dolu.

Fırtınayı önlemek Paşaya düşecek. Paşa, siyasi durumu anlatacak. 22 Şubat hareketini nasıl önlediğini açıklıyacak. Sağlanacak dış yardılardan, koalisyondan bahsedecek.

Bu konuşmalar havayı yumuşatır mı bilinmez. Fakat her halûkârda Prof. Tahsin Bekir Balta «22 Şubatı yapanları yargılamadan nasıl affedersiniz» diye Hükûmetten hesap soracak.

44 A.P. İl Başkanı ile görüşen Gümüşpala da, 22 Subat olaylarını anlatarak, fırtınayı atlatmaya çalışıyor.

Çalışanlar Partisi

Türkiye Çalışanlar Partisi'nin kuruluş hazırlıkları son günlerde hızlandı. Türkiye'de şimdiye kadar normal olarak rastlanan kuruluş mekanizması, birbirlerini şurdan burdan tanıyan birkaç kişinin önce bir araya gelip parti kurmaları, doktrin ve program işini daha sonraya bırakmalarıydı. Bu «istim sonradan gelsin» düşüncesi Türkiyedeki siyasi partilerin bugünkü acıklı duruma düşmelerinde geniş ölçüde rol oynamıştır. Türkiye Çalışanlar Partisi, bu yola kapılmadan kurulacağa benziyor. Teşebbüs Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun sorumlu mevkilerinde bulunan kimselerden geliyor ama, parti programı ve tüzüğü ortaya konmadan, kurucuların ve ilk görevleri yükleneceklerin kimler olacağı ilân edilmiyor.

Parti tüzüğünün ve doktrin temelini teşkil edecek olan programın ön *hazırlıkları* geçen hafta içinde bitmiştir. Tüzük ve program, maddeler halinde hazırdır. Şimdi, bunların çoğaltılmasına ve kurucu olabilecek kimselere dağıtılmasına sıra gelmiştir. Henüz bir «taslak» mahiyetini taşıyan ve ancak kurucuların ilk toplantılarında kesinleşecek olan program, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin doktrinini, şimdiye kadar hiçbir Türk partisinde görülmemiş bir açıklık ve kesinlikle ortaya koymaktadır. Programa göre, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin amacı, «çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek, herkes için çalışma imkânları yaratmak, çalışanların haklarını korumak, sosyal adalet ve demokrasi içinde *hızlı* kalkınmayı gerçekleştirmektir». Parti, Anayasanın «İktisadî ve Sosyal Haklar» bölümünden kuvvet aldığını açıkça ilân etmektedir.

Türkiye Çalışanlar Partisi, yine şimdiye kadar hiçbir partinin yapmadığı bir açıklıkla devletçiliğini belirtmek niyetindedir. Bu bakımdan, hazırlanan taslaktaki şu madde ilgi çekicidir: «Türkiye Çalışanlar Partisi devletçidir; hızlı kalkınmanın, çalışan kütleleri sefalete sürüklemeden, sosyal adalet ve demokrasi içinde gerçekleşmesi imkânını ancak yeni ve geniş bir devletçilik anlayışında bulur. Türkiye Çalışanlar Partisi, geniş ölçüde özel teşebbüse dayanacak bir kalkınma politikasının, memlekette hâkim olan şartlar *içinde, ister istemez büyük* sosyal farklılaşmalara yol açacağına, toplumdaki huzursuzluğu arttıracağına ve sonunda devleti özel menfaatlerin savunuculuğuna sürükleyen demokrasiyi tehlikeye düşüreceğine inanır.»

Parti programı, bundan sonra, devletçilik anlayışı ve devletçiliğin imkânları üzerinde uzun boylu durmakta, sosyal politika, eğitim ve sağlık alanlarında halkçı bir görüşün nasıl uygulanabileceğini belirtmektedir. Bu esasların, yalnız işçi kütlelerini değil, ileri ve devletçi tutumda olan fikir işçilerini, bilim adamlarını ve gençleri Parti bünyesinde bir araya getireceği umulmaktadır.

Plân anlayışı

Maliye ve Sanayi Bakanları, Devlet Plânlama Teşkilâtı için «vergi işine karışmasınlar, plânlarını yapsınlar efendim» diyor. Ticaret Bakanlığının bir yüksek memur ise, plâncıların kotalara karışmasından hoşlanmıyor.

Plân anlayışımız henüz «mektepsiz maarif» seviyesinde.

Gürsel ve Fakir Baykurt

Devlet Başkanı Gürsel «Yılanların Öcü» filmini çok beyendi. Köy gerçeğinin, yazılmasını, duyulmasını, *yayılmasını* istedi. Ama derhâl ilâve etti: «Yeter ki arkada başka maksat olmasın»

Fakir Baykurt'un cevabı: «Maksat var, efendim» oldu. «Köy gerçeği aydının kafasına dank etsin istiyorum.»

Sansür, «Yılanların Öcü» nün akibeti hakkında henüz bir karar vermedi, Sansür, tereddütler geçiriyor. Sorumluluğu üstünden atma yollarını araştırıyor. Gürsel ise, filmi gördükten sonra, «ba

Cemal Gürsel

sansürün bileceği iş değil» dedi ve Genel Sekreter Nâsır Zeytinoğlu'na sansüre derhal emir vermesini söyledi.

Fakir Baykurt

Türkeşin yazısı

Alpaslan Türkeşin «Yeni İstiklâl» dergisinin son sayısında bir yazısı yayınlandı. On sekizinci yüzyıldan beri kaybettiğimiz toprakları sayan yazı, şu cümlelerle sona eriyor: «Davran ey Türk oğlu!.. Davran artık.. Elde ne harcanacak Rumeli ne Macar ülkeleri, ne *Suriye ve Irak*, ne *Filistin* ve Mısır, ne Trablus, ne Tunus ve Cezayir, ne de Kırım ve Kafkasya kaldı. Elde kalan *son vatan parçasıdır!*. Son vatan parçası..

Bir Bozkurt gibi davran. Gayrete gel.. Çalışmaya koyul. Eski günler yeniden doğsun...

Alpaslan Türkeş

Zafer ve Şan Bayrakları ufuklara doğru yeniden açılsın... Her şeyin üstünde Büyük Türkiye... Bizim Bahtiyar *Türkiyemiz yükselsin!*»

Bu Büyük Türkiye, «Misakı Millî» hudutlarını aşıp, Tirana kadar uzanıyor galiba..

Bakanlar üstü Bakan

Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Feyzioğlu'nun iştigal sâhası günden güne genişliyor. Feyzioğlu, her alanda koordinasyon nâzırı hâline geldi. Bakanlar ve Bakanlıklararası çeşitli komitelerin başkanı Feyzioğludur. İktisadi İşler Tâcil *Komitesi*, *Doğuya* Yardım Komitesi, Zirai Kredi Komitesi, Dış yardım Komitesi ilk plânda akla gelen bakanlarüstü koordinasyon mevkileri. Feyzioğlu aynı zamanda Millî Emniyetin de başındadır.

Sâdece Devlet Plânlama Teşkilâtı Başbakan ile doğrudan doğruya irtibatta...

Feyzioğlu, bilgisi, çalışkanlığı, zekâsı ve en çetin meseleleri çabuk kavrama kabiliyeti dolayısıyla *kabinede koordinasyon mevkilerini* doldurabilecek tek adam.

Köylerin Birleştirilmesi

İmâr ve İskân Bakanı Muhittin Güven'in *ortaya attığı* «Köylerin birleştirilmesi» fikri, boş lâfla teselli bulan romantik yazarlara heyecanlı yazıları yazdırdı. Yeni İstanbul ise, İmar ve İskân Bakanını «Salon Sosyalistleri»ni taklit etmekle suçlandırdı. Halbuki köylerin birleştirilmesi fikri A.P. nin programında yer alıyor. *Yeni İstanbul A.P. listesinden* milletvekili çıkan iki sorumlusu, anlaşılan programı okumaya daha vakit bulamamışlar.

Devlet teşbbüsü hal

Yıllarca er kumaşı ve battaniyeden başka bir şey dokumayan emektar Defterdar Fabrikası, Ragıp Kulelioğlunun idaresinde, man toluk ve ceketlik kumaş dokuyor. Bu kumaşların fiyatı 75 lira. Özel teşebbüs ise, aynı kalite kumaşları 175 ilân 250 lira arasında satıyor.

Yatırım indirimi

Prof. Sadun Aren, İstanbul İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsünde geçen hafta ilgi çekici bir konferans verdi ve Vergi Reformu Komisyonunun yatırım indirimi ile olan tekliflerini «İndirimler, tasarrufu ve yatırımı arttırmaz, sâdece yüksek gelir gruplarına avantaj sağlar. Bu, devlet fonlarının büyük müteşebbislere transferinden ibarettir. Bunu tavsiye edebilmek için, iktisadî kalkınmayı özel sektörün yürütmesini resmen kabul etmek lâzım. Bu da politik bir karar: Vergi Reformu Komisyonunun bunu yapmaya yetkisi yok. Kalkınmanın temel felsefesi ortaya konmadan vergilerinizi düzeltin denirse, böyle olur» diyerek şiddetle tenkit etti.

Servet Beyanı

Maliye Bakanı Şefik İnan İstanbul Tüccarlarıyla konuşurken Servet Beyanı için «Bu kanunu çıkartmakla ihtilâl hükûmeti iyi yapmıştır. Çünkü seçimle gelen parlâmentolardan böyle kanun çıkmaz» demiş.

Halbuki Kurucu Meclisin 3 Şubat tarihli toplantısında Şefik İnan «Halkı vergiye alıştırarak, ürkütmeden bu istikamete gidilebilir, serbest beyanı ileriye tâlik edilebilirdi» *diyor*.

Şimdiki Maliye Bakanı, o zamanlar sözlerine şöyle devam ediyor: «Maliye Vekâletimiz — kimseyi itham etmiyorum, zaman bakımından isabetsizliği ifade etmek istiyorum — bu havayı nasıl bozarım diye düşünmüş, kafasını o yoldan yormuş ve bu tedbirleri getirmiştir.»

Sorumluluk, insanı ne çabuk değiştiriyor değil mi?

Bir tasarının maceraları

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tasarısı yine T.B.M.M. komisyonlarına geliyor. Bu Bakanlığın teşkilât kanununu çıkarabilmek için tam ondokuzuncu teşebbüsü olacak. Şimdiye kadar, kanunun çıkarılması için onsekiz kere uğraşılmış, onsekiz teşebbüste de ve tasarının mahiyeti, ya da başka aksilikler yüzünden başarısızlıkla karşılaşılmıştı. Şimdi, fazla gürültü yaratmadan ve bir aksiliğe yol açmadan Tasarıyı Meclisten «çıkarıvermek» için azami gayret gösteriliyor. Bakanlık, bütün teşkilâtı yeni kadrosuyla seferber olmuş durumda. Ama, bu hiç «tekin» olmayan tasarının Meclisi birbirine katacağı hele Bakan Eyüboğlu'nun tutumunu beğenmeyenlerin eline türlü hücum vesileleri vereceği muhakkak. Bazı mebusların da, «bu tasarı onsekiz defa Meclis'ten döndüğüne göre, herhalde bunda bir bit yeniği olsa gerek» deyip kolları sıvamaları beklenebilir.

Aslına bakılırsa, tasarıdaki bazı hükümler, en iyi niyetlileri bile şüpheye düşürecek mahiyette. İddialara göre, bazı maddeler sırf bazı kimselerin durumlarına göre kaleme alınmış, insanlar teşkilât hükümlerine uyacak yerde, teşkilât hükümleri insanlara uydurulmuştur.

Malûm «turizm edebiyatı» yla dolu bir gerekçeye dayandırılan tasarı, özellikle «yurt dışına» yapılacak tâyinler bakımından ilgi çekici hükümler getiriyor. 22. maddeye göre, «Bakan, Bakanlık mensuplarını, kadro unvanlarıyla bağlı kalmaksızın, atanmalarındaki usûle göre, gerekli gördüğü yerlerde ve görevlerde çalıştırabilir; yurtdışı kadrolarını ihtiyaca göre dağıtır». Hele Geçici 9. maddeye göre, «kanunun yürürlüğe girdiği günden başlayan üç ay içinde dış teşkilâta yapılacak atamalarda, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğünde çalışma şartı ve yurtiçi teşkilâtta iki yıl çalışma şartı uygulanmıyacaktır». M.B.K. zamanında yapılan temizleme hareketlerinde «gadre uğrayanlar» da düşünülmüştür: Geçici 9. maddenin ikinci fıkrasına göre «kanunun yayımı gününden önceki iki yıl içinde göreverinden ayrılmış olanlar, Bakanın başkanlığında toplanacak Müdürler Komisyonun çoğunlukla vereceği karar ile Dış Teşkilâta atanabilirler».

Yeni tasarı, devlet dairesinden başka herşeye benzeyen bir yeni kuruluş getirmektedir. Bakanlık, bazı bakımlardan Muhasebei Umumiye Kanununa, Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanununa ve öbür devlet daireleri için mutad olan bazı hükümlere tâbi olmıyacaktır. Böyle bir tutumun devlet teşkilâtını insicamsızlığa, ahenksizliğe götürecek eğilimleri daha da arttıracağı, öbür bakanlıkları isyana sevkedeceği muhakkaktır. Tasarının ondokuzuncu defa da olsa Meclisten dönmesi bir bakıma *hayırlı olacaktır*: Devlet teşkilâtının reorganizasyonuyla ilgili çalışmalar bittikten sonra, turizm işlerinin en iyi nasıl bir teşkilâtla yürütüleceğini anlamak imkânı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

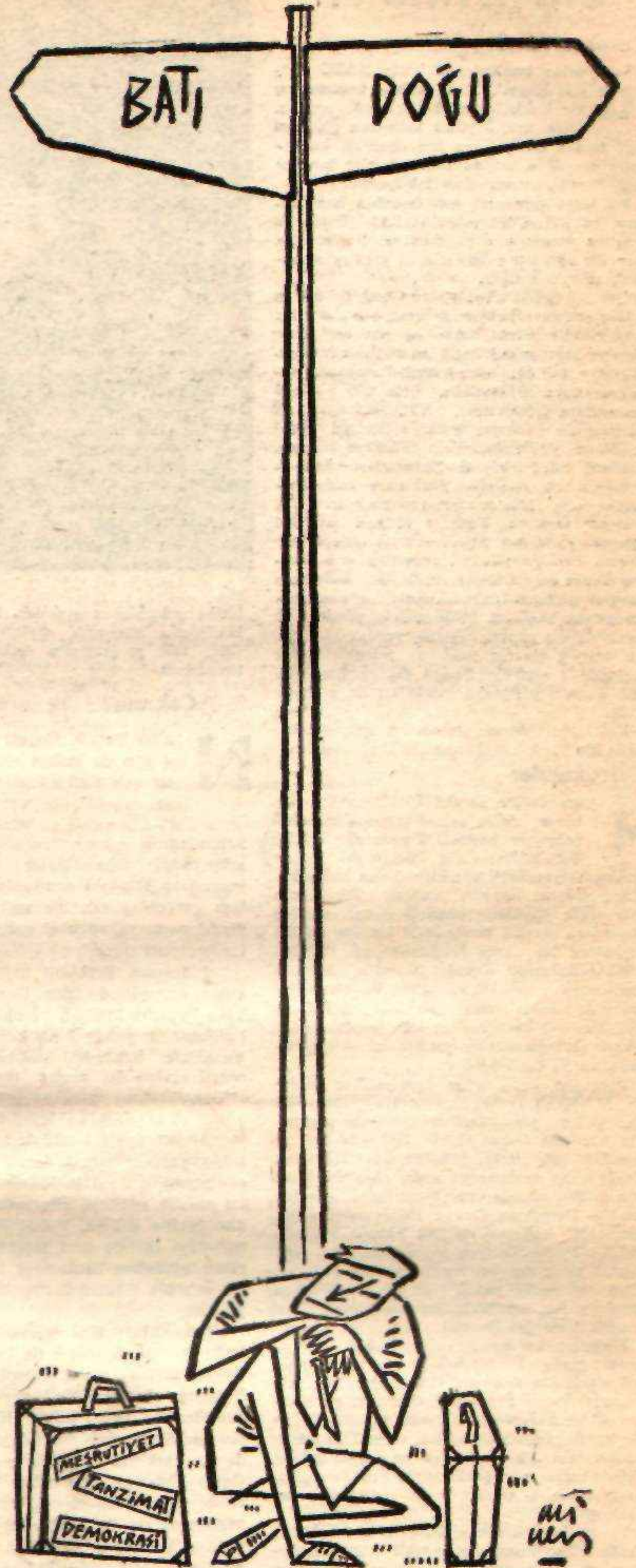
Saç kesimi

Sivaslı gazeteci Nihat Doğan, «Hükûmetin manevi şahsiyetini tahkir» den tevkif edildi ve saçı cezaevinde kesildi. Bu sebeple sâbık devri hatırlamamak kabil değil. *O zamanlar* gazeteci tevkifi, saç kesimi olağan şeylerdi ve gazeteler, «ortada kesinleşmemiş bir karar yokken gazeteci tevkifi doğru değildir» diye hükûmete yaylım ateşi açarlar, saçı kesilen gazetecilerle cezaevinde saçlı kalan «kanlı katiller»in resimlerini yanyana basarlardı. Bu resimler arasında devrin muhalefet lideri İnönü'nün de mahpus gazetecileri ziyaretini gösteren pozlar da sık sık görünürdü. Bu yazı ve resimlere en çok yer veren gazeteler *ile dergilerde ise, kendi deyimiyle*: «Ne bir ses, ne bir nefes!»

Herhalde ziyaretçi İnönü Başbakan, saçı kesiklerin avukatı Kurutluoğlu da Adalet Bakanı olduğu için susuyorlar...

Ferruh Doğan

Öte yandan Tedbirler Kanunu da hissedilmeğe başlandı. Dünyanın karikatüristi Ferruh Doğan da takibata uğrayanlar arasında.. Tevkif ve saç kesiminin devam edeceği endişeyle düşünülebilir. Belki o zaman gazeteler de eskiden heyecan ve üzüntü ile okuduğumuz haberleri tekrar göreceğiz.

İnönü ile bu Parlâmento

Olaylar, uzaktan ve yabancı gözüyle daha farklı gözüküyor. New York Herald Tribune, memleketimizin durumu için şu hükme varıyor: «78 yaşındaki Başbakan, bugüne kadar disiplinsiz ve bölünmüş bir durumda olan parlâmentoyu önümüzdeki birkaç ay zarfında yola getiremediği takdirde, yeni ve daha da sert bir askerî müdahele ile karşılaşmak ihtimaliyle karşı karşıyadır.»

Bir Türk diplomatına atfen de yazıda şu sözler yeralıyor: «Şimdi herşey İnönünün bu parlâmento ile ne yapabileceğine bağlıdır. Eğer İnönü, Ordunun da taraftar olduğu reformları parlâmentodan geçirtebilirse, durumu kurtarmış olacaktır. Bunu başaramazsa başımıza yeni bir askerî hükûmet gelebilir.»

Köy Enstitüsü kavgası

İstanbul ve Ankaradan sonra, İzmirde de Köy Enstitüleriyle *ilgili bir açık oturum*, bâzı İmam Hatip Okulu öğrencilerinin çıkardığı kavgalara sahne oldu.

Bütün İmam Hatip Okulu talebelerinin, *fikri*, yumrukla susturmaya çalışan yobazlar olduğuna inanmıyoruz. Fakat aydın din adamı yetiştirmek maksadıyla açılan bu okullardan, bâzı yobazların nasıl yetişebildiğini dikkatle izlemek lâzım. Neden bâzı talebeler, bilgileri arttığı ölçüde yobazlaşıyorlar?

DIŞ YARDIM

Yardım Klübü

Geride bıraktığımız hafta NATO Tetkik Heyeti, Türk tezini benimsemiş bir halde, memleketimizden ayrıldı. Türk tezi, 5 yıllık kalkınma plânının çok taraflı bir yardım mekanizması kurulması suretiyle, zengin Batılı dostlar tarafından karşılanmasını ileri sürüyordu.

Bu tezin gerekçesi, çok önceden hazırlanmış, bakanlara ve müzakerelere katılacak yüksek memurlara dağıtılmıştı. Bu suretle, hep bir ağızdan falsosuz aynı şarkıyı söylemek mümkün oldu.

Dış Yardım Komitesince tesbit edilen görüş şudur: «Türkiye, gelişmeye muhtaç bir memlekettir. Onun NATO'ya olan bağlılığından ve mutlak sadakatinden şüphe edilemez. Türkiye, çok ağır askeri vecibeler altında bulunmaktadır. Bütçesinin, üçte biri askeri masraflara gitmektedir. NATO enfrastrüktür tesislerinin bakımı, bütçeye her yıl yeni külfetler yüklemektedir. Türkiye bunu, muhtaç olduğu hayati yatırımları kısarak yapıyor. Bu sebeple, Türkiyeye askeri alanda daha fazla yardım yapılmalıdır.

Diğer taraftan, Türkiye iktisadi istikrarı gerçekleştirmiştir. Şimdi sıra gelişmeye gelmiştir. Türkiye, yüzde 7 oranında bir kalkınma hızını asgari hedef sayar. Bu kalkınma hızının gerçekleştirilmesi, dış finansman imkânlarına bağlıdır. Millî gelirin yüzde 4 ü arasında dış yardıma ihtiyaç vardır. Türkiye, bu oranda bir dış yardımı massedebilecek kapasiteye sahiptir. Esasen dış yardım, teknik eleman yetiştirici imkânları da sağlıyabilir.

Kalkınma Plânının finansmanı için, çok taraflı bir yardım mekanizması kurulmalıdır.»

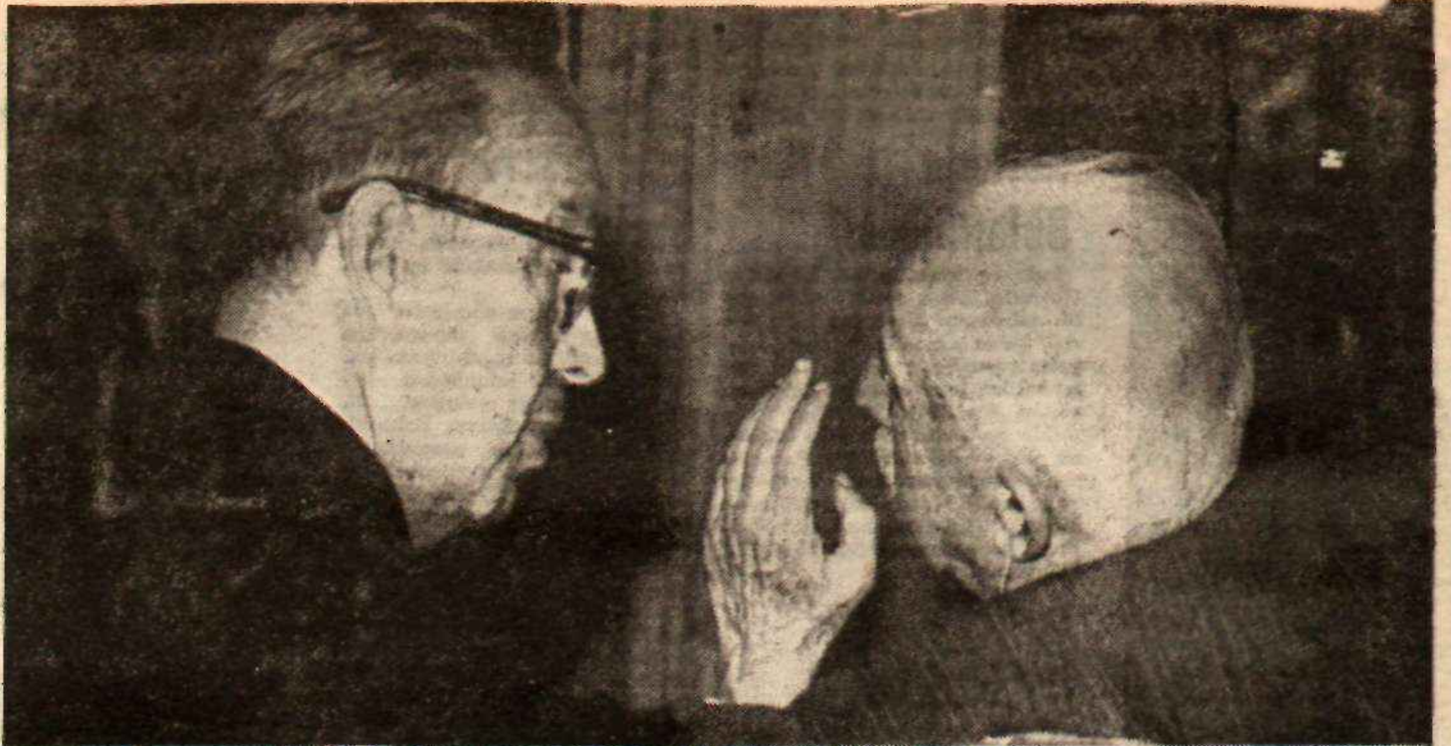
Müzakereler

Müzakereler, Devlet Plânlama Teşkilâtında, Amerikalı Ferguson'un ekspozesiyle başladı. Ferguson, NATO Tetkik Heyetinin Türkiyeye neden geldiğini, yetkilerinin neden ibaret bulunduğunu anlattı: Heyetin vazifesi, Türkiyenin ekonomik plânlarını incelemek ve varılan sonuçları, gerekli tavsiyelerle birlikte NATO Bakanlar Kuruluna bildirmekten ibaretti. NATO Bakanlar Kurulu, Mayısta Atinada toplanarak, yardım konusunda, bu tavsiyelerin ışığı altında karar alacaktır. NATO'nun özel bir fonu bulunmadığı için, yardım prensibinin kabulü kadar, yardım işinin organizasyonu da önemlidir.

Ferguson, daha sonra bazı sualler sıraladı. Amerikalı Tetkik Heyeti üyesi, uzun vâdeli gelişme meseleleri ve kalkınma programı üzerinde izahat istedi. 1962 yılı programındaki görüşlerin, Bütçeye ve Hükûmet programına ne dereceye kadar aksettirildiğini sordu. Bu, aslında cevaplandırılması güç bir sualdi. Gerçekten Devlet Plânlama Teşkilâtının 1962 programı ile 1962 Bütçesi arasında ciddi bir koordinasyon sağlanamamıştır. Hükûmet programı ise, henüz mevcut değildir. Zira kabinenin teşkili sırasında okunan program ise, her türlü yoruma elverişli yuvarlak sözlerden ibaretti.

Ferguson'dan sonra, müzakereleri yürütmekle görevli Devlet Bakanı Feyzioğlu umumi mahiyette konuştu. Gazetecilere de bir beyanat veren Feyzioğlu, «hürriyet ve istikrar içinde kalkınma» azmimizi belirtti. C.H.P. Seçim Beyannamesinde bu, formül Feyzioğlunun teklifiyle «hürriyet ve sosyal adalet içinde kalkınma» şeklindeydi. Yeni formülde, «sosyal adalet» çıkmış, yerini «istikrar» a bırakmıştı.

Feyzioğlundan sonra, Daire Müdürlerinden Atillâ Karaosmanoğlu, gerekli teknik izahatı verdi. Karaosmanoğlu, plân çalışmalarının devamlılığı üzerinde durdu. Hükûmetlerin değişebileceğini, fakat plânlı çalışmanın devam edeceğini söyledi. İlk 5 yıllık kalkınma plânının hazırlıkları ve çalışma şekilleri hakkında bilgi verdi. Özel teşebbüs ile ilgili geniş bir incelemenin yapıldığını, hükûmetin kredi, dış ticaret, enerji, zirai fiyatlar v.s. gibi temel politikalarının tesbitine çalışıldığını açıkladı. 5 yıllık plânın Haziranda biteceğini söyliyen Karaosmanoğlu, 1962 programının izahıyle sözlerini tamamladı.

Başbakan İnönü, Feridun Cemal Erkin ile Abant Otelinde görüşürken

% 7 Çok mu?

NATO Tetkik Heyeti üyeleri, ertesi gün de izahat aldılar. Üyelerin en çok ilgilendiği iki mesele, özel teşebbüsün yeteri kadar teşvik edilip edilmediği ve yüzde 7 oranındaki kalkınmanın *hızının realist sayılıp sayılmıyacağı* oldu. Üyeler çeşitli sorular sordular: Yüzde 7 oranında bir kalkınma hızı gerçekleştirilebilir mi? Bunun için siyasi ve sosyal zaruret var mıdır? İmkânlar elverişli midir?

Plânlama Teşkilâtı uzmanları bu soruları cevaplandırdılar. Heyetin Amerikalı ve Fransız üyeleri, cevapları tatminkâr buldular ve yüzde 7 lik kalkınma hızının, ekonomik bakımdan mümkün, siyasi ve sosyal açıdan da zaruri olduğunu teslim ettiler.

Özel teşebbüsün teşviki meselesinde ise, Heyet üyeleri ittifak hâlindeydi. Batıdan yardım almak için özel teşebbüs şampiyonluğu şarttı. Plânlama uzmanları, bu zaruri vazifeyi ellerinden geldiği kadar yerine getirdi. Fakat Heyet üyeleri, meseleyi bir de özel teşebbüs temsilcilerinin ağzından dinlemeyi uygun buldu. Bu sebeple Odalar Birliğinde bir toplantı yapıldı.

Toplantıda özel teşebbüs temsilcileri, tıpkı Başbakan İnönü ile İstanbulda yaptıkları gibi — çeşitli talepler ileri sürdü. Yatırım indiriminin gerçekleştirilmesi, kredilerinin arttırılması, idari kontrollerin azaltılması v.s. bu talepler arasındaydı. Bu tarz bir davranış çok tuhaf kaçtı. Gerçi muhataplar, yardım kesesini ellerinde tutan kimselerdi. Yardım veren, şartlarını da ileri sürebiliyordu. Fakat yatırım indirimi, bürokrasi v.s. gibi teferruat meselelerde dahi, özel teşebbüs temsilcilerinin NATO Heyetinden medet umması büyük bir yenilikti. Hoşa gitmedi.

Hoşa gitmiyen diğer bir şey, Odalar Birliğini şereflendiren NATO Heyetinin, işçi teşekküllerini ziyareti aklına getirmemesiydi. Plân hakkında işçilerin de söyliyeceği çok şey vardı.

Bölükbaşı Tetkik Heyetinden von aMugold ile

Netice

Müzakerelerde, A.P. gibi ciddi haber ajanslarının bile «yılda 475 milyon dolar yardım» söz etmesine rağmen, rakamlar üzerinde durulmadı. Türk Heyeti bir rakam ileri sürmemişti. Türkiye, 5 yıllık plânın dış yardım ihtiyacının karşılanmasını istiyor ve bu ihtiyacın milli gelirin yüzde 4 üne erişeceğini belirtmekle yetiniyordu. *Bu talep, 5 yıllık bir devrede 1,5 milyar* doların üstünde bir yardımı gerektirecektir.

Bu çapta bir yardım, elbette ki zengin Batılı dostların ve fiilen onların emrindeki milletlerarası teşekküllerin ortak gayretleriyle karşılanabilecektir. Esâsen Hür Dünyanın zengin üyelerini toplıyan yardım klüpleri kurulması, son yılların modasıdır. Hindistan ve Pakistanın kalkınmasının dış finansmanı bu tarz bir yardım klübü vasıtası ile sağlanmıştır.

Ortak yardım gayretinin hangi teşkilât çerçevesinde gerçekleştireceği, Nato Heyetinden çok, Türk Hükûmetinin temsilcilerini ikiye böldü. Bölünme, ciddi görüş ayrılıklarından değil, Dışişleri ve Maliye Bakanlıkları arasındaki rekabetin sonucuydu. Dışişleri Bakanlığı yardımları NATO çerçevesinde düşünüyordu. Bu takdirde, yardım meselesi, Dışişleri Bakanlığının inhisarında kalacaktı. Avrupa İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı çerçevesinde bir yardım teşebbüsü ise, Maliye Bakanlığını ön plâna geçirecektir.

Bakanlıklar arası çekişme, şimdilik Maliye lehinde sonuçlandı. Nato kanalıyla yapılacak yardımın iktisadi olmaktan çok, siyasi bir renk taşıyacağı endişesi, bu tarihte önemli bir rol oynadı. Böylece yardımın, NATO dışında organize edilmesi kararlaştırıldı.

Şimdi, NATO Heyeti üyelerinin gösterdiği anlayışın, zengin Nato memleketleri hükûmetleri tarafından da benimsenmesi beklenmektedir.

HÜKÛMET

Değişiklik korkusu

Şubat olayları atlatıldıktan ve bütçe sona erdikten sonra, hükûmetin, yeni çalışma devresine yeni bir ekiple girmesi beklendi. Hür Vatan Hükûmet değişikliği lehine gürültülü bir kampanyaya girişti. C.H.P. aleyhtarı basın, bu kampanyaya katıldı. Gazetelerde düşmesi muhtemel bakanların isimleri bile yazıldı. Fakat İnönü, bu söylentileri «Hayır, hayır, yok böyle bir şey» diye yalanladı. A.P. Genel İdare Kurulu da bir tebliğ yayınlıyarak, haberin asılsızlığını açıklamayı uygun buldu. A.P. liderleri anlaşılan bir kabine değişikliğinden korkmaktadır. Şimdiki A.P. li bakanları, Parti idarecileri seçmiştir. Bir kabine değişikliğinde İnönü A.P. den istediği bakanları alacaktır. A.P. liderleri anlaşılan böyle bir ihtimali önlemek arzusundadır.

Aslında, kabine değişikliği için ciddi sebepler vardır. Bir defa, kabineden daha üst seviyede, yeni, nüfuzlu kurullar ortaya çıkmıştır. Parti liderlerini biraraya getiren 4 ler Kurulu ve partilerarası 10 lar komisyonu, hükûmetin görevlerini paylaşmaktadır. 22 Şubattan hemen sonra normâl görülebilecek olan böyle bir durumun sürüp gitmesi anormaldir ve hükûmetin varlığı hakkında ciddi şüpheler yaratmaktadır.

Daha önemlisi, her alanda karşı karşıya bulunulan meseleler son derece çetindir. Bu durumda «Ben herkesle geçinirim» deyip, mevcudun en iyisini aramak yerine gelişigüzel bir kabineyle yetinmek, dâvaların ciddiyetini anlamamak demektir. Çetin dâvâlar, mevcudun en iyisini bir araya getirmeyi lüzumlu kılmaktadır. Gerçi temel mesele, Hükûmetin, iktisadi ve sosyal alanlarda belli ve aydınlık politikalara sahip olmasıdır. Bu politikalar ortaya konmadıkça, yapılacak adam değişiklikleri fazla bir mânâ ifâde etmiyecektir. Ama yine de mümkün olan en iyi ekibi kurmaya çalışmak lâzımdır. Başbakan İnönü, hâlen bu ihtiyacı duymamaktadır.

Bakanlar konuşunca

Meclis tâtili ve geziler, bakanlara konuşma fırsatı verdi. Önce İmar ve İskân Bakanı Muhittin Güven, köylerin birleştirileceğini ve sayısının dörtte bire indirileceğini açıkladı. Bu, 13 milyon insanın nakli, yeni bir meskene ve işe kavuşturulması demekti. Halbuki aynı anda Hükûmet, yıkmaya karar verdiği halde, bir kaç gece konduyu, içindekilere başlarını sokacak bir yer bulamadığı için yıkamıyordu! Konuşma ölçüsüzdü. Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt, 150 bin kilometrelik köy yolları ağı yaratmaktan sözediyordu. Bunun için muhafazakâr bir hesapla 4.5 milyar liraya ihtiyaç vardır. Halbuki köy yollarına ayrılan para 5-10 milyon lirayı aşmamaktadır. Üstelik, köy yolları yapımı masrafları esas itibariyle mahalli idareler tarafından karşılanmaktadır. Hükûmet ise, arazi vergisini kaldırmayı düşünerek, bina vergisi gelirini azaltarak, mahalli idarelerin mahdut gelirlerini kısmaktadır. Yol yapımına köylülerin de katılacağının açıklanması, yerinde bir davranış olmakla beraber, hedefler ve imkânlar arasındaki ölçüsüzlüğü değiştirmemektedir. Bu ölçüsüzlük, konuşmaların ciddiyetinden şüpheye yol açmaktadır.

Ulaştırma Bakanı Cahit Akyar ise, bakanlığına bağlı devlet teşebbüslerinin büyük zararlar ettiğini, bir mârifetmiş gibi anlattı. Fakat fazla personel kullanmakla şöhret yapan eski P.T.T. Umum Müdürü, zararların sebeplerini anlatmadı. Aynı bakan bir müddet önce, T.H.Y. nın başlıca zarar kaynaklarından biri olan uzun mesafeli dış seferlerin kâr sağladığını ileri sürmüştür! Zarardan yakınan bakan, 1962 Plânında kaldırılması istenen bu seferleri hâlâ ve hâlâ savunmaktadır.

T.H.Y. nın durumu

T. H. Y. anonim ortaklık haline geldiği andan itibaren devamlı zarar etmektedir. 1960 zararı 14 milyon liradır. T.H.Y, Genel Müdürü, Ulaştırma Bakanıyla birlikte verdiği bir demeçte, 1961 zararının, 1960 zararını aşmakla beraber 20 milyonun altında oldu-

ğunu söylemiştir. Halbuki zarar, 21 milyondan *100 bin* lira eksiktir.. 1962 zararı ise, en iyimser hesaplarla 18 milyonu bulacaktır.

Zararın temel sebeplerinden biri, uzak dış hat seferleridir. İstanbul Frankfurt seferlerinin 1960 yılındaki zararı 4 *milyon T.L.* dır. THY nın hiç bir hattının zararı tek başına bu miktarın dörtte birini geçmemektedir. Zararlar Hazineden karşılandığına göre, İstanbul—Frankfurt arasında seyahat eden her yolcu için Hazine THY. na 758 lira ödüyor demektir.

İlgililer, dış hatlarda yükleme oranının yüzde 37 olduğunu iddia etmektedir. Bu, durumun kötülüğünü örtmek için yapılmış küçük bir hesap oyunudur. Bu nisbete Beyrut, Lefkoşa, Atina gibi yakın dış seferlerde dâhildir ve bu seferlere kimsenin itirazı yoktur. Bu hatların yükleme oranı yüzde 40—50 dir. İstanbul—Frankfurt hattında yükleme oranı ise yüzde 25 tir. Londra seferlerinde yükleme oranı, daha da düşüktür. THY. uçaklarının tek yolcu ile Londraya inişi artık günlük haberler arasına geçmiştir.

Ama zararlardan şikâyet eden Ulaştırma Bakanı, büyük zararlara yol açan uzak dış hat seferleri sevdasından vazgeçmemiştir. Ulaştırma Bakanı üç tane *Boeing* 707. Caravelle veya DC—8 tipi üç uçak alma gayreti içindedir. Bu tip bir uçak *2 milyon İngiliz lirasıdır. Üç tane* alınacak olsa, 150 milyon Türk lirası ödemek gerekecektir. 150 milyonluk yatırım *ise ancak yeni zararlar getirecektir.* Uçaklar modern ve işletme son derece verimli olsa bile, sâdece büyük şirketlerin yerleş*miş prestijleriyle rekâbete imkân yoktur.*

Basın—Yayın Bakanı ise doğrudan doğruya verimli olmıyan yatırımlardan kaçınılması gereken bu devrede, büyük ve masraflı bir televizyon şebekesi kurmaktan söz ederek, tıpkı Ulaştırma Bakanı gibi, plâncıların yüreğini hoplatmaktadır.

Plânlı kalkınma devresine geçerken, bunlar ümit verici manzaralar değildir. Fakat herkesle geçinen İnönü, bu kritik devrede bile, yeni bir ekip kurma ihtiyacını duymamaktadır.

Bakanlar ve Müdürler

İktisadi Devlet Teşekküllerinin başlarında bulunan genel müdürler ile bunların bağlı oldukları bakanlar arasındaki münasebetler meselesi, eskidenberi yerli yabancı birçok uzmanı uğraştırmış bir meseledir. Kanun, genel müdürleri «basiretli bir tüccar» gibi hareket etmekle *görevlendirmiş ve başlıca gay-*

Selâhattin Akyol

retlerini teşebbüslerinde *verimli* ve kârlı bir işletme sağlamak noktasında toplayabilmeleri için kendilerine hayli serbestlik vermiştir. Fakat, teşebbüslerin genel politikasından sorumlu olan ve belli siyasi görüşleri temsil eden bakan ile böyle «basiretli tüccar» tipindeki genel müdürler arasında ahenkli bir çalışma sağlıyabilmek her zaman mümkün olmamaktadır. Mesele, Sümerbank Genel Müdürü Selâhaddin Akyolun Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş tarafından görevinden uzaklaştırılmak üzere olduğuna dair çıkan haberlerle tekrar gündem konusu hâline geldi.

Bakanla Genel Müdürün aralarında bir [illegible] olduğu eskidenberi bilinmektedir. [illegible] Müdür, Bakanın Sümerbank işlerine olur olmaz vesilelerle karışmak istemesinden şikâyetçiydi. Kanunen teşekküle tanınmış olan serbestliğin tam olarak verilmediğini söylüyor, rastgele yapılan ihbarlar yüzünden Bakanlık mekanizmasının harekete geçtiğini, zaten mahdut olan teknik personelin siyasi sebeplerle sık sık takibata uğradığını iddia ediyordu.

Bakan ise, Genel Müdür hakkında dört meseleden dolayı tahkikat yaptırmaktaydı. Bunlardan birincisi, Çimento Sanayii Genel Müdürü iken Sanayi Bakanına araba tahsis etmiş olması; ikincisi yine aynı görevde iken Demokrat Partinin on yıllık icraatını gösteren bir broşür bastırması, üçüncüsü de Sümerbank parasıyla üç memuru Avrupa'da tedavi ettirmesiydi.

Tahkikat konusu olan dördüncü mesele, Türkiye'de özel teşebbüsün hangi şartlar altında korunduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Selâhaddin Akyol, özel sektördeki seramikçiler tarafından «özel teşebbüsü köstekleyici faaliyetlerde bulunmak» yüzünden Sanayi Bakanına şikâyet edilmiştir. Şikâyet, Sümerbank'ın da *seramik alanında faaliyete girişmek* isteme*sinden doğuyor. Sümerbank, biri Bozüyük'te, biri de İzmit yakınındaki Yarımca'da *olmak üzere iki seramik fabrikası kurmağa* teşebbüs etmiştir. Bu iş için, 1958 yılında, Sümerbank'ın teknik genel müdür yardımcısı *Selâhaddin Akyol Avrupa'ya gitmiş* ve karoseramik, fayans vs. imalâtı ile uğraşacak fabrikaların kurulması hakkında Teknoexport adındaki Çek kurumu ile anlaşma imzalamıştır. Türkiye — Çekoslovakya kliring anlaşması hükümlerine göre, fabrikaların bedelleri 1958 ile 1966 yılları arasında ödenecektir. İhale fiyatı Alman firmalarının peşin fiyatlarından % 5,1 daha ucuzdur ve yapılacak olan malın kalitesi şimdi özel teşebbüsün yaptıklarından daha yüksek olacaktır. Projeler, Koordinasyon Heyeti içindeki Yatırım Komisyonundan geçmiş, Maliye ve Sanayi Bakanlıklarınca kabul edilmiş ve o zamanki Genel Müdür tarafından yürürlüğe konmuştur. 27 Mayıs'tan sonra, bu iki fabrika «tehir edilen yatırımlar» listesine geçmişse de, yatırımların hızlandırılması tekrar düşünüldüğü zaman, devam ettirilmesine karar verilen projeler arasına bunlar da sokulmuştur. Bu devam kararı alınırken, Devlet Plânlama Teşkilâtı da projeleri uzunboylu incelemiş, iktisadi bakımdan faydalı bulmuştur.

Fakat Sümerbank'ın seramik sanayiinde *daha verimli ve daha ucuz imalâta girişmek* istemesi, bu alanda köprübaşlarını daha önceden tutmuş olan iki özel teşebbüscüyü *memnun etmemiştir.* Bunlar İstanbul'daki Seramik Fabrikasının sahibi Nejat Eczacıbaşı ile Çanakkale'deki Çan Seramik Fabrikasının *sahibi İbrahim Bodur'dur.* Mevcut iki fabrikanın yıllık kapasiteleri, hem de tevsi plânları tamamlandıktan sonra, ancak 10.000 tondur. *Oysa, memleketin yıllık* seramik ihtiyacı 44.000 ton civarındadır. Sümerbank'ın Emlâk Bankası ile ortaklaşa kuracağı iki yeni fabrika yılda 14.500 ton istihsalle bu açığı kapamağa çalışacaktır. Fiyatlar da, bu sâyede, şimdiki piyasa fiyatlarının altına düşecek, müstehlik daha iyi kaliteli mal bulmuş olacaktır.

Ama bütün bunlar özel teşebbüscülerin rahatını kaçırdığından Sanayi Bakanlığına şikâyetler yağmağa başlamış, Bakan da «meseleyi tahkik *etmek* üzere» *müfettişler* yollamıştır. Ancak, ortada rüşvet, irtikâp gibi bir suç olmadığı için, «özel teşebbüse engel olucu» faaliyetleri bu yoldan önlemek mümkün olmamaktadır.

Bakanlık tarafından açılan çeşitli tahkikat dosyalarının ne sonuç vereceği henüz belli değil. Fakat, asıl önemli olan nokta, Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş'ın ta*mamen kendi yetki alanı içine giren* ve 3460 sayılı kanunun ruhuna uygun olan «bakanlık kontrolu» işleriyle uğraşacak *yerde, ufak tefek meseleleri bahane* ederek bir Genel Müdürle mücadeleye girişmek istemesidir. Sümerbank hakkında şi*kâyet ve inceleme konusu yapılabilecek* noktalar, özel seramikçilerin menfaatleri veya Demokrat Parti devrinin hesaplarından *ibaret değildir. Meselâ, Devlet Plânlama* Teşkilâtı, uzun vâdeli plânın hazırlanması sırasında Sümerbank'ın, faaliyet alanına giren *işlerde pekaz gayret gösterilmesinden* ve çok az sayıda proje hazırlanmasından şikâyetçidir. Bakan, eski hesapları karıştıracağına *veya* özel teşebbüscülerin isteklerile fazla meşgul olacağına, bu yolda yapıcı şekilde bir kontrola girişseydi herhalde daha iyi olurdu.

Bir Dağın Doğurduğu

İlhan Selçuk

> Parlıyacak başında
> Saadetin güneşi
> Olacaksın yakında
> Milyoner Ford'un eşi

Elimde Türkiyenin «en büyük mecmuası» nın geçen haftaki sayısı var. Adı: Hayat.

Bu Hayat'ın arkasında koskoca bir banka... Bu Hayat'ın arkasında milyonlar, milyonlar, milyonlar... Bu Hayat'ın arkasında Türkiyenin ve belki de çok moda bir deyimle Ortadoğunun ve Balkanların en büyük tesisleri...

Lüks bir dergi bu Hayat... Bu Hayat, teknik imkânları bakımından memlekette bir tekel kurmuştur.

İşte şimdi, memlekette toplum hayatı içinde bu imkânları elinde tutan Hayat dergisine birlikte bir göz atmağa davet ediyorum sizleri... Geliniz beraberce şu sayfaları karıştıralım. Otuz iki sayfa iyi cins kâğıda basılan şeylerin neler olduğu, bu bir araştıralım.

Peşinen söyliyelim. Kuşbakışı bir gözlemle ilk teşhis şu olacaktır: Bu lüks dergide Türkiyeye ve Türk yaşayışına değil, *nen yarım sayfayı dolduracak yazı ve resim yoktur.* Bu bol sayfalı dergi, altmış dörtte birini dolduracak kadar bile yer *vermemiştir kendi memleketine...*

Ve sonra adı: «Türkiyenin en büyük mecmuası»

Türkiyeye altmış dörtte biri kadar, yer vermiyen Türk dergisi, Türkiyenin büyük dramında bir kapıyı aralıyacak anahtarı vermektedir bizlere... Bir memleket ki «en büyük mecmuası» «en çok satan mecmuası» ve en «zengin mecmuası» o memlekete otuz iki sayfasının yarım sayfasını ayırmaz... İşte bu gerçek Türkiyede paranın hangi ellerde, ne yolda ve ne maksatlarla harcandığının ışıklarını serpmektedir aklı erenlere... Haydi geliniz bu başlangıçtan sonra sayfaları karıştıralım:

Kapak: Rank Organizasyondan bir İngiliz yıldız namzedi. 3, 4, 5: Dünyadan fotoğrafla haberler... 6, 7: Mısırda bir tapınak sular altında kalacak... 8, 9: Bir Fransız anketi: bayanlar baylar, saadet cam gibiymiş, dikkat etmezseniz kırılırmış... 10, 11: Henry Ford'un hayatı ve başlıkta bir dörtlük:

> «Parlıyacak başında
> Saadetin güneşi
> Olacaksın yakında
> Milyoner Fordun eşi»

Devam edelim:

12, 13: Monako' Prensinin başına gelenler... 15: Hitlerin sığınağında geçirdiği balayı... 16, 17: Bir renkli tablo... 18, 19: Tercüme roman, Aşkın üç saati...

Ve fotoğrafla filim hikâyeleri, İngiliz modasından örnekler, yıldız falları, son çıkan Amerikan plâkları... Bir sürü abur cubur... İnsan beynini hazımsızlığa uğratacak bir sürü saçma...

Sabrınızı taşırmamak için kesmek zorundayım. Tam otuz iki sayfada Türkiyeden tek bir ses ve nefes vermeden, prenseslerle prenslerin aşk hikâyeleriyle, sosyete dedikodularıyla, bir incir çekirdeği doldurmaz, yavan, uyuşturucu, afyonlu yazılarla halkın gözüne perde çekmeğe çalışan bir yayının bir sayısı.

Büyük kapitalin elinde en son teknik ve en gözalıcı boyalarla halkın gözlerine mil çeken bir makyaj propagandası. Bu derece kalitesiz ve sorumsuz bir yayın, şüphesiz ancak şark memleketlerine ve şarklı elindeki milyonlara has bir marifettir.

★

Denebilir ki:

Basın hürriyeti ve ticareti vardır. Bir dergi istediği yayını yapar. *Okuyan okur. Okumayan geçer.*

Şüphesiz öyledir. Biz de aynı hürriyetlerden faydalanarak okuyucumuzun gözlerine bir *gerçeği sermekteyiz, bir tenkit* yapmaktayız. Bu tenkidin ve bu gerçeğin amacı, bir memlekette milyonların bazan ne kadar *faydasız ve* hattâ zararlı yatırımlar peşinde koştuğunu belirtmek.

Bütün bunların yanında, Türkiyenin özel durumu bakımından bu olayın vahametini arttıran bir kaç nokta var ki onları da ihmâl edemeyiz:

Bizde, her zaman serbest rekabetten ve özel teşebbüsün yaratıcı kuvvetinden dem vurulur. Halbuki Batılı anlamıyla ne *serbest teşebbüsün, ne de serbest rekabe*tin memleketimizde bulunmadığı bir açık gerçektir. Bizde serbest rekabet yerine haksız rekabet, serbest teşebbüs yerine devletin desteklediği teşebbüs vardır.

İşte Hayat mecmuası bu gerçeğin en tipik örneklerinden biridir. Çünkü:

1 — Hayat matbaacılık tesislerinin ithal edildiği tarihte hiç bir vatandaş siyasi iktidarın izni olmadan bir vida sokamıyordu bu memlekete... Matbaalar yedek parçasızlıktan kıvranıyorlar. En küçük ve en basit makineyi ithal etmek bile imkânsız sayılıyordu. Muhalif gazeteler, eskimiş makineleri yerine yenilerini ithal etmek şansına sahip değildiler. İşte bu sırada iki büyük tesis, iki dev matbaa yurdun sınırlarını aşmak mucizesini göstermişlerdir. Biri düşük iktidarın propagandasının yapmak için getirtilen Havadis tesisleri... Öteki, Hayat mecmuasını çıkarmak için getirtilen Tifdruk tesisleri.

Bir ülkede serbest rekabet olması için, bir ülkede libaral ekonomi olması için, vatandaşların ekonomik imkânlardan aynı eşitlikte faydalanmaları lâzımdır. Siyasi iktidarın işine gelen talepleri keyfine göre karşıladığı bir ortamda serbest rekabetin ve özel teşebbüsün lâfı bile gülünçtür.

2 — Hayat dergisinin kâğıdı, kağıdın en pahalı ve en kıt olduğu devirde devletin fabrikası olan SEKA'da özel olarak imâl edilmeğe başlandı. Bu kâğıt ikinci hamur kâğıttı. Ve emsali olan ikinci hamur kâğıtlardan kilo başına otuz, kırk kuruş daha ucuza Hayat dergisine satılmaktaydı. Belki halâ öyle satılmaktadır.

Demek ki devlet sana döviz verecek. Yalnız kur farkından bir elde milyonlar kazanacaksın bu dövizi cebine sokunca...

Sonra devlet sana ucuza kâğıt verecek. Ve sen bu imtiyazlarla memlekette tekel kurup üstelik de özel teşebbüsçü olacaksın, özel teşebbüsün şampiyonluğunu yapacaksın.

Buna özel teşebbüsçülük denmez, siyasi iktidarın, iktidarını bir özel şahıs için imtiyazlar sağlamak yolunda kullanması denir.

Bununla beraber Hayat dergisi düşük iktidarın bu iyiliklerini unutmamış ve geçmiş devirde sık sık İstanbulun ikinci Fatihinin rötuşlu fotoğraflarını, imar hareketlerinin en göz alıcı resimlerini, nurlu ufuklar Türkiyesinin parlak manzaralarını sayfalarına geçirerek kendisinden beklenen hizmeti ifa etmiştir. Tabiî zaman, şimdiki gibi otuz iki sayfanın altmış dörtte birini bu vatana ayırmak unutkanlığını göstermiyordu.

★

Afyon... afyon... Bu yazılan ve fotoğraflar baştan sona afyon... Okuma yazma bilen zaten kaçta kaçımız? İşte onlar da alfabe öğrendiklerinden, alfabenin kendi reçetesiyle uyuşturmak yollarını arayıp bulmuşuz.

Ellerinde bu memleketin kültür hizmeterinde ve bu memleketin uyanışında rol oynıyacak büyük kapital bulunanlar, bazı vazifeleri olduğunu bilmelidirler.

Eğer şimdiye kadar, Hayat dergisine yatan yüz milyonlar tırnak ojesi ithali işinde kullanılsa belki şu fakir memlekete daha faydalı olurdu. Çünkü kadın vatandaşlar Hayat mecmuasını okurken, tırnaklarını boyarken düşündüklerinden çok daha az düşünmek zahmetindedirler.

III - ORTAK ÇALIŞMA

Doğan Avcıoğlu

Ortaçağ düzenine son

Türk ekonomisi, çok ufak ve verimsiz aile işletmelerine dayanmaktadır. Bu durum, geri kalmış bir iktisadî bünyenin sonucudur. Böyle bir iktisadî bünye ise; gelenekçilik, yeniliklere karşı şüphecilik, az yatırım, az istihsal bir lokma bir hırkayla yetiniş ve *kalkınmaya karşı isteksizlik demektir.*

Hızlı kalkınmaya geçiş, geri iktisadî bünyenin değiştirilmesini, iptidaî aile işletmelerinin yerini, terakkiye açık modern işletmelerin almasını gerektirecektir.

Önce ziraat üzerinde duralım: Elde mevcut son rakamlara göre (1952 Ziraat Anketi), işletmelerin yüzde 84 ünün genişliği, 100 dekardan küçüktür. 1 - 20 dekar genişliğindeki işletmeler ise, bütün işletmeler sayısının yüzde 30.6'sını bulmaktadır. Ziraat Yüksek Mühendisleri Odasının hazırladığı «Toprak Reformu» adlı incelemede de belirtildiği üzere, «Bu büyüklükte olan işletmelere bahçe işletmeleri müstesna, normal bir işletme denemez. Bunların sahiplerini topraksızlar arasında mütalâa etmek lâzımdır. Bu büyüklükteki işletmelerin birleştirilerek tasfiye edilmeleri daha doğru olur.»

Mesele bu kadarla da bitmemektedir. Çok ufak işletmeler, tek bir tarladan değil, biribirinden uzak, dağınık arazi parçalarından teşekkül etmektedir. Bütün çiftçi ailelerinin hemen beşte ikisi, işlediği araziye 7 veya daha fazla parça hâlinde sahiptir. Ortalama olarak her birine, 12 parça düşmektedir. Geriye kalan beşte üç ailenin işlediği araziler de, 1 - 6 parça halindedir.

Bu aşırı bölünmenin, mahzurları ortadadır. Dağınık ufak işletme, modern istihsal metodlarının dışında kalmaya mahkûmdur. Düşük hayat seviyesi. istihsali arttırma güçlükleriyle de birleşince, işletme sahiplerinin her türlü ilerleme arzusunu ve imkânını ortadan kaldırmaktadır.

Diğer taraftan, ufak çiftçilerin yanı sıra, büyük arazi sahibi toprak ağaları mevcuttur. Toprak ağaları, çiftçinin siyasî ve iktisadî bakımdan istismarına dayanan ortaçağ kalıntılarıdır. Ekseriya, kasaba ve şehirde oturan ve topraklariyle ilgilenmiyen ağalar, kötü işletmecilerdir. Çiftçiyi, toprağı ihmale sevkeden yarıcılık ve ortakçılık müesseseleri *de bu durumun sonucudur.*

Ayrıca, Hükûmet ve vatandaş kütleleri arasında mutavassıt rolünü oynayan ağalar, demokrasinin yerleşmesini, halk idaresinin gerçekleşmesini güçleştiren büyük bir engeldir. Siyasî partilerde ve parlâmentoda önemli bir kuvvete sahip olan ağalar, diğer muhafazakâr kuvvetle de birleşerek, zaruri reformları önlemektedir.

O halde, Türk ziraatine, dolayısiyle Türk toplumuna ilerleme yolunu aramak için çözülmesi gerekli temel meselelerden birini, toprak ağalarının bir sosyal kuvvet olarak tasfiyesi ve ufak işletmelerin birleştirilmesi teşkil etmektedir.

İstihsal *kooperatifleri*

Çare, kooperatifçiliktir. Ağanın ve dağınık ufak işletmelerin yerini, istihsal kooperatifleri almalıdır.

Çiftçi, toprağını bir arada işletmedikçe, çeşitli istihsal araçlarını ortak kullanmaya alışmadıkça, Türk ziraatinin ciddî bir hamle yapması ve köyün çehresinin değişmesi *çok zayıf bir ihtimaldir.* Ancak ortak çalışma ve ortak istihsal, dağınık araziyi kolayca birleştirmeyi, modern istihsal tekniklerinden faydalanmayı mutavassıtların elinden kurtarmayı sağlıyacak, iş gücünü teşkilâtlandırarak ve dayanışma ruhunu uyandırarak, köylerin okul, su, yol, ışık ve kültür ihtiyacını karşılama imkânını hazırlıyacaktır. Kooperatif bundan başka, plâncıları elverişli bir kalkınma aracına kavuşturacak, ziraatin, sanayileşmenin anbarı, bankası ve iş gücü kaynağı haline gelmesi için gerekli şartları yaratacaktır.

Memleketimizde istihsal kooperatifleri, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gösterilen gayretlere rağmen, bir türlü gelişememiştir. Ancak, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. çalışmalariyle pancar ekicileri arasında istihsal kooperatiflerine rastlanmktadır. Buna karşılık, Tarım Satış ve Kredi Kooperatifleri kısmî bir başarı sağlamıştır.

Demek oluyor ki, istihsal kooperatifleri dâvası, memleketimiz için yeni bir meseledir.

Başarı yolu

Üyeler arasındaki iş birliğinin gelişme derecesine göre, istihsal kooperatifleri çok çeşitli olabilir. En basit şekliyle, istihsal vasıtalarının, önceden tespit edilen işlerde muvakkat bir zaman için ortak kullanılması düşünülebilir. Bu tip iş birliğinde, toprak dahil bütün istihsal vasıtalarını ,ortak çalışmalar dışında sahipleri, istedikleri gibi kullanabilir. Ortak işlerden sağlanan kârlar, üyelerin, toprak, iş gücü, hayvan v.s. bakımından iştiraklerine göre, paylaştırılır.

Bu, çok gerçek bir iş birliği şeklidir. Ancak, çiftçileri ortak çalışmaya alıştıracak, bir hazırlık safhası olarak faydalı sayılabilir.

Biraz daha ileri bir seviyede, toprakların bir araya getirilerek, devamlı şekilde ortak işlenmesi, fakat diğer istihsal vasıtalarını üyelerin serbestçe kullanması düşünülebilir. Kârlar, birinci tip iş birliğinde olduğu gibi, paylaşılır.

Bu tip kooperatif, toprakların rasyonel bir tarzda kullanılması imkânını getirmektedir. Hiç değilse başlangıçta, yeni tesisler kurmaya lüzum olmadığı için, çok az bir yatırımla, topraklardan en elverişli şekilde faydalanılabilir.

Daha ileri bir seviyede, bütün istihsal vasıtalarının, de. bir dayanışma zihniyetine ihtiyaç gösteren bu üçüncü tipte, üyelerin toprak, iş gücü, hayvan v.s. bakımından getirdikleri hisseye göre veya sadece çalışmaya iştirâkleri ölçüsünde, kârların paylaştırılması mümkündür.

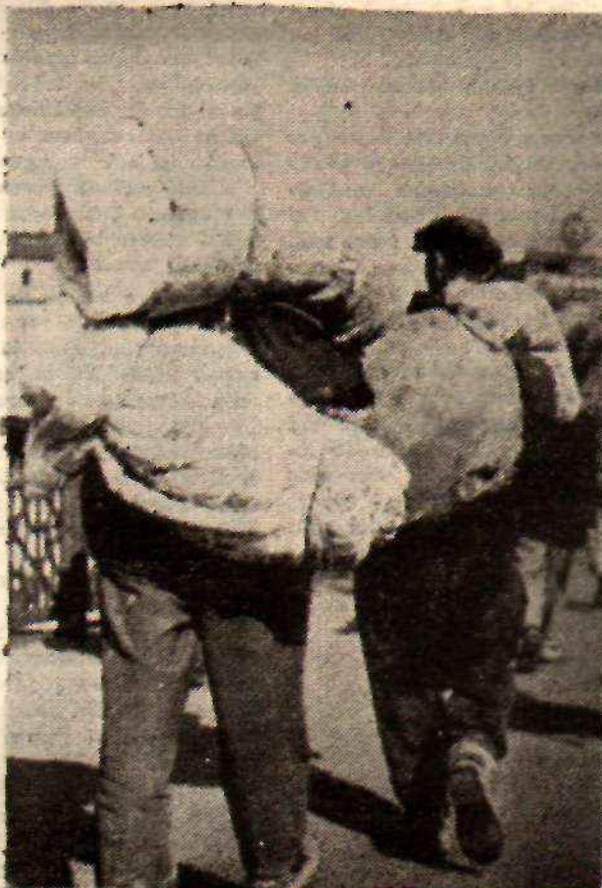
Gerçek anlamda istihsal kooperatiflerini, çok gelişmiş bir dayanışma zihniyetine ihtiyaç gösteren bu üçüncü tip kooperatif teşkil etmektedir.

İstihsal Kooperatifleri *nasıl gerçekleştirilecektir?* Şimdiye kadar bu yolda hiç bir başarı sağlanamaması, kooperatiflerin kendiliğinden kurulamıyacağını açıkça göstermektedir. Bununla beraber, zora başvurarak ta aslâ tavsiye edilecek bir yol değildir. Yapılacak iş, devlet elindeki her türlü ikna vasıtasını kullanarak, çiftçilere ortak çalışmanın faydalarını anlatmaktır.

Bu bakımdan, devlet çok kuvvetli ikna vasıtalarına sahiptir: Bir defa, devlet elindeki topraklar ve ağaların kamulaştırılan arazisi, kooperatif halinde bir araya gelmek şartıyla, çiftçilere devredilebilir. Toprak ıslahı çalışmalarından, sulama imkânlarından faydalanma, kooperatif kurma şartına bağlanabilir. Kooperatiflere, daha fazla kredi, daha fazla tohumluk, gübre ve çeşitli istihsal vasıtaları ucuz fiyatla sağlanabilir. Kooperatife katılan çiftçilerin borçları affedilebilir. Teknik yardım başta olmak üzere daha bir sürü teşvik vasıtasına başvurulabilir.

Görüldüğü gibi, devlet istediği takdirde, çiftçileri ikna etmek zor olmıyacaktır. Yeter ki, devlet istesin. Fakat devamlı başarı, kooperatife girdiği takdirde çiftçilerin, ferdî istihsali seçenlere nazaran, daha fazla istihsal yapılmasının ve daha fazla kazanmasının sağlanmasına bağlıdır. Kooperatif hareketinin akıbetini bu tayin edecek, ancak istihsal ve kazanç üstünlüğü, çiftçileri müşterek çalışmaya çekecektir.

İstihsal kooperatifleri, ilk safhada köy ölçüsünde düşünülmelidir. Hattâ köyde dinamik bir kaç çiftçinin bir araya getirilmesi bile iyi bir başlangıç sayılabilir. Dinamik çiftçilere sağlanan avantajlar ve onların refah seviyesindeki artış, iyi bir propaganda ve organizasyonla desteklenirse, bütün köyün kooperatifte toplanması mümkün olabilir. Böylece, kooperatif, köyün kalkınma merkezi haline getirilebilir. Kantini, çocuk bahçesi, dinlenme yeri toplantı salonu ve kütüphanesiyle kooperatif, köyü hızla çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırabilir. İstihsal faaliyetlerinin yavaş olduğu aylarda, kooperatifin çalışma ekipleri, devletin de yardımıyla, köyün, yol, su, okul; ağaçlandırma işlerini kolayca çözebilirler. *Bugün «angarya» usulü diye feryad edi*len ve devletten beklenen işler hiç bir sızıltıya yol açmadan rasyonal şekilde çözülebilir.

Şehre göç eden tarım işçileri

Daha ileri bir safhada, bir kaç köyü kaplıyan istihsal kooperatifleri düşünülebilir. Bu kooperatiflerin çerçevesinde, böyle kalkınması çalışmaların girişilebilir. Bugün boş bir edebiyat olmaktan öteye gitmeyen köylerin birleştirilmesi meselesi, istihsal vasıtalarının bir araya getirilmesi sayesinde, rahatça gerçekleştirilebilir.

Plânlama ve kalkınma bakımından, teknisyene ve muhasebeciye sahip olan kooperatiflerde, modern istihsal tekniklerinin kullanılması, istihsalin istenen istikametlere sevki ve artan ziraî istihsalin kaçakçılık ihtimali olmadan ver*gilendirilmesi sağlanabilir. Kooperatiflerin doğrudan doğ*ruya veya Satış Kooperatifleri vasıtasiyle, istihsalini müstehlike ulaştırması, istismarcı mutavassıtların ortadan kalkmasına yol açarak, çiftçilerin eskisinden daha yüksek fiyata mal satmasına, müstehlikin ise eskisinden daha ucuz fiyata mal almasına imkân verebilir.

Devlet çiftlikleri

İstihsal Kooperatiflerinin başarısı, geniş ölçüde devletin organizasyon konusunda göstereceği gayretlere bağlıdır. İyi yetiştirilmiş, köylü psikolojisinden anlıyan ve liderlik kabiliyetlerine sahip teknisyenlere kavuşturulmadıkça, gerekli istihsal vasıtaları sağlanamadıkça ve uygun bir kontrol sistemi kurulmadıkça, Kooperatiflerin beklenen başarılara ulaşması, kolay kolay gerçekleşemiyecektir. Bütün dertlerimizin çözülmesinde olduğu gibi, Kooperatifçiliğin gelişmesinde de, temel meseleyi, devletin bugünkünden çok farklı bir zihniyetle yeni baştan teşkilâtlanması teşkil etmektedir. Bu meseleyi, ileriki yazılarda, geniş şekilde ele alacağız. Burada sadece, devlet çiftlikleri hakkında bir kaç söz söylemek istiyoruz.

Kapalı bir zihniyete, bürokrasiye, başıboş ve müsrif çalışma şekillerine rağmen, Ziraat Yüksek Mühendisleri Odasının bahis konusu etüdünde belirtildiği üzere, Devlet çiftlikleri, memleketimizde, «en iyi kurulmuş ve organize edilmiş işletmelerdir.»

Devlet çiftlikleri, modern işletmeciliğin yerleşmesi bakımından kooperatiflere örnek olabilir ve onlara çeşitli teknik yardım sağlıyabilir. Bu sebeple devlet çiftliklerinin muhafazası ve sayısının arttırılması lüzumludur. Ayrıca, modern istihsal vasıtalarının rasyonel şekilde kullanılması için devletin bölge makina, tamir ve bakım istasyonları kurması gereklidir. Ziraatın, ucuz fiyatla ve krediyle modern işletme araçlarına kavuşması, tamir ve bakım imkânlarının sağlanması. teknisyen yetiştirilmesi bu sayede gerçekleştirilebilecektir. Memleket sathında yaygın bir teşkilâta sahip bulunan Zirai Donatım Kurumu, az masrafla bu yola yönelebilir.

Makina istasyonları, iktsadî faaliyetlerinin yanı sıra, Kooperatiflerin idaresine, istihsal faaliyetine ve taahhütlerinin ifasına nezaret ederek faydalı bir rol oynıyabilir. Şehre göçetmeye kararlı genç ziraat işçileri şehre gitmeden önce, istasyonlarda, sınaî çalışma stajı geçirebilirler.

Tehlike

İstihsal Kooperatiflerinin yaratacağı önemli bir mesele, fazla iş gücünün açığa çıkması olacaktır. Bilindiği gibi ziraatte, 3 milyon civarında tahmin edilen gizli işsiz, yani istihsal artışına pek fazla faydası dokunmayan iş gücü mevcuttur. Onların ziraatten çekilmesi, istihsal seviyesinde önemli bir azalmaya sebep olmıyacaktır.

İstihsal kooperatifleri, çalışma metodlarını ıslahederek, bu gizli işsizliğin açığa çıkmasına yol açacaktır. Bu insanlara, ziraat dışı faaliyetlerde iş sağlanamazsa, bunun yaratacağı sosyal mahzurlar kolayca tahmin edilebilir. Sermaye ve teknisyen kıtlığı ise ziraat dışı alanlarda, özellikle sanayide gizli işsizliğin tamamen massedilmesine imkân vermemektedir. Bu sebeple, bazı iktisatcılar, Nüfus fazlası bulunan ve bu fazla nüfusu sanayi alanında kullanacak yeter sayıda teknisyene ve sermayeye sahip olmayan memleketlerin, istihsal kooperatifleri yolu ile ziraatte büyük ve rasyonel işletmelere gitmesini tehlikeli saymaktadır. Tehlike ciddidir. Hele kooperatifler, hektar başına istihsali arttırmakta başarı sağlıyamadığı müddetçe, bu itiraz tamamiyle yerindedir. Bu takdirde, hem ziraî istiklâlde, sanayileşme için gerekli artış gerçekleştirilemiyecek, hem de ziraat dışı faaliyetlerde tamamı kullanılamıyan bir işsiz kütlesi, çeşitli sosyal mahzurlariyle birlikte, ortaya çıkacaktır. O halde hektar başına verimin mutlaka yükseltilmesi ve biraz da bu sayede, çok hızlı bir sanayileşme hareketine girişilmesi, ziraî bünye değişikliğinin başarıyla yürütülebilmesi için zaruridir. Bununla beraber, açığa çıkan nüfus fazlasının tamamının ziraat dışı faaliyetlerde kullanılması — bu yolda ne kadar gayret gösterilirse gösterilsin — mümkün olamıyacak, âtıl iş gücünden faydalanabilmek için, yeni yollar bulmak gerekecektir.

Gelecek yazıda, bu meseleyi inceliyeceğiz.

Aç kalmamak için!

Buğdayımızın ve toprağımızın hikâyesi

Şevket S. Aydemir

Ankarada Amerika ile yeni bir buğday anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, Amerika bize 400 bin ton daha buğday verecektir. Bu suretle ve geçen Temmuz ayından beri Amerikadan almakta olduğumuz buğday miktarı 1.400.000 tonu bulacaktır. Doğu [illegible]deki kıtlık dolayısiyle bize verilen 80 bin ton buğday bu yekûnun dışındadır. Amerikadan bağlanılan buğdayların 700 bin tonu şimdiye kadar memleketimize ulaşmıştır. Artanı parti parti gelmektedir. Bir yıllık ihtiyacımız için ithal etmekte olduğumuz bu buğday miktarı ise bizim, son on yıllık buğday istihsal ortalamamızın yüzde 20 ve 1960 yılı buğday istihsalimizin de yüzde 17'si kadardır.

Demek ki memleketimiz şimdi, yıllık ekmeklik buğday ihtiyacının, son on yıllık ortalamaya göre beşte birini 1960 istihsaline göre de altıda birden fazlasını dışarıdan almak zorunda kalmıştır. O halde, bir ziraat memleketi olan Türkiye, acaba kendi ekmeğini dışarıdan tedarik zorunda kalan bir buğday ithalâtçısı ülke haline mi gelmektedir? Bu [illegible] çekici durumu aydınlatmak için işi yılların ve rakamların akışı içinde inceliyelim:

Evvelâ şunları belirtelim: Bütün Türkiye topraklarımızın yüzölçümü 77.698.000 hektar (1 hektar = 10 bin metrekare yahut 10 yeni dönüm olarak hesaplanmaktadır. Bu toprakların 13 milyon hektarı ürün getirmeyen topraklar, [illegible] milyon hektarı orman ve ormanımsı yerler, 29 milyonu da meralar, çayırlar olarak çıkarılır. Geriye kalan kısım zeytinlikler (550 bin hektar) bağlar (780 bin hektar), bahçeler, sebzelikler ve nihayet ekilen ve işlenen topraklar olarak hesaplanır. Şimdi biz işlenen saha ve dolayısiyle buğday buğday ekimini ve onun gelişmesini görelim. Ancak ekilen ve işlenen saha deyince bir noktayı da hesaba katmak lâzım. Toprak her yıl ekilmez. Bir yıl ekilen toprak, hele kıraç yerlerde en az bir sene boş bırakılarak dinlendirilir. Buna nadas diyoruz. Onun için kıyaslamaya bunu da katmak lâzım. O zaman şu rakamları buluruz:

TÜRKİYEDE HUBUBAT VE BUĞDAY EKİM SAHASI HAREKETİ

Hububat sahası (Bin hektar)			Buğday sahası
Yıllar	Ekiliş	Nadas	Ekiliş
1950	9.800	4.700	4.500
1952	11.780	5.600	5.400
1954	13.200	6.500	6.500
1956	14.560	7.900	7.350
1958	14.760	8.000	7.500
1960	15.300	7.900	7.700

Demek ki 1950-1960 arasında işlenen topraklar durmadan artmış, hattâ on yıl içinde aşağı yukarı bir misline yakın bir artış göstermiştir. Halbuki ondan evvelki on yıl içinde, yani 1940-1950 arasında artış görülmemektedir:

Yıllar	Ekilen saha	Nadas	Buğday sahası
1940	9.600	4.500	4.400
1942	9.500	4.500	4.400
1944	8.000	4.700	3.750
1946	8.400	4.600	3.800
1948	9.400	4.400	4.500
1950	9.800	4.900	4.500

Demek ki ekilen topraklarda artış hareketi 1950 den sonra başlamış ve birden yükselmiştir. Nitekim bunun diğer belirtileri de var. Meselâ ziraat traktör sayısı ve traktörle işlenen topraklar da artmıştır:

İŞLENEN TOPRAKLARDA TRAKTÖR TATBİKATI

Yıllar	Traktör adedi	Traktörle işlenen yer
1940	1.160	80.000 hektar
1950	16.000	1.250.000 »
1955	37.740	3.000.000 »
1960	42.136	3.160.000 »

Bu kıyaslamayı tamamlarken 1950 de 39 milyon hektar olan *çayır ve meraların 1960 ta 28 milyona indiğini, yani* çayır ve meralardan da dörtte birinin açılıp sürülerek işlenen topraklara katıldığını da kaydetmeliyiz.

Pekiyi, bu gelişmelerin sonu ne oldu? Olan şudur: *Ekim sahasının genişlemesi ve çayırlarla meralardan dahi* dörtte birinin ekin sahası haline getirilmesi sonunda hububat ve o arada buğday istihsali arttı. Fakat bu arada, yeni toprakların açılması ve traktörün de toprağa daha geniş ölçüde tatbiki dolayısiyle, azçok bir verim artışı görülmekle beraber, ziraatta sulama ve gübre tatbik edilmediği ve diğer bakım kifayetsizliği sebepleri ile randımanda, yeni toptaktan alınan ve hektar başına düşen mahsulde önemli bir artış görülmedi. Bu akışı şu rakamlardan izleyelim (Hububat denince buğday, arpa, çavdar, prinç, mısır gibi tanelileri anlıyoruz):

HUBUBAT VE O MEYANDA BUĞDAY İSTİHSALİ İLE HEKTAR BAŞINA VERİM

	Hububat	Hektar başına	Buğday	Hektar Bş.
Yıllar	(Bin ton)	(kilo)	(Bin ton)	(kilo)
1950	10.700	942	3.600	864
1952	14.343	1.240	6.500	1.194
1954	12.433	845	4.900	765
1956	14.600	955	6.400	872
1958	14.000	1.200	8.550	1.174
1960	15.200	1.170	8.450	1.097

Bu rakamların ifadesi şudur: Hububat ve o arada buğday istihsali 1950-1960 arasında artmış fakat hektar başına hasılada, yeni toprakların işe açılmasına, ziraatta kısmen makinelarıın tatbikine rağmen esaslı bir değişiklik olmadığı *için istikrarlı bir gelişme kaydedilmemiştir.*

O halde meselenin özüne gelelim. Bu mesele şudur: *Türkiyenin hububat ve o meyanda buğday* istihsali kendi yiyecek ihtiyacına yetiyor mu yetmiyor mu? ileride Türkiye bir ekmek sıkıntısı karşısında kalacak mı, kalmıyacak mı?

Bu sualleri cevaplandırmaya çalışalım:

Evvelâ şunu kaydedelim ki Türkiye, *Osmanlı* devletinin son yıllarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında da, İstanbul ve bazı büyük şehirlerin ekmeklik ihtiyacını dışarıdan alıyordu. Ama bunda demiryollarının azlığı, yolların yokluğu da müessir olmuştur. Fakat Cumhuriyet, daha ilk yıllarından itibaren buğday istiklâli fikrini ortaya atmış ve un, şeker ve pamuklu dokumalar gibi üç esaslı istihlâk ve ithalât maddesinin memlekette sağlanması amacını «Üç beyazlar» formülü ile ülküleştirmiş ve Un-buğday'da buna sür'atle muvaffak olmuştur. Nitekim, 1943 te 16 bin ve 1948 de 9 bin tonluk ehemmiyetsiz ithal rakamları bir tarafa bırakılırsa Türkiye kendi yağı ile kavrulmuştur. Fakat 1950'den sonra hem ithalât, hem ihracatta büyük sıçramalar *olmuş ve neticede* ithalât hareketi *genişleyerek*, Türkiyenin kendi buğday ihtiyacını kendi topraklarından karşılayıp karşılayamıyacağı meselesi bir millî endişe halinde belirmiştir. *Aşağıdaki rakamlar bu hareketleri özetlemektedirler:*

TÜRKİYENİN HUBUBAT İTHALÂT VE İHRACATI (TON)

	İthalât		İhracat
Yıllar	Hububat	Bu arada buğday	Hububat
1950	159.000	145.000	—
1951	103.000	96.000	—
1954	6.000	6.000	1.058.000
1955	470.000	250.000 (ofis)	266.000
1956	253.000	248.000 »	—
1957	736.000	688.000 »	—
1958	295.000	254.000 »	—
1959	—	—	822.000

1960-61 1.486.000 (Temmuz. 1961 den itibaren ofisin Amerika *ile anlaşması*) .

Bu rakamlara bakarak 1950-1962 devresini bir dalgalanma ve geçiş devresi olarak almak yerinde olur. Yani bu devrede Türkiye iyi yıllarda buğday satmak, fena yıllarda buğday almak suretiyle günügün etmiş, fakat gelecek yıllar için ve aşağıdaki sebeplerle karanlık ihtimalleri önümüzde belirtmiştir:

— Türkiyede yeniden hububat ziraatına açılabilecek topraklar son sınırına varmış gibidir.

— Hattâ ekim alanının 1950-60 arasındaki genişlemesinde, korunması gereken bir kısım çayır ve meralar da ekilerek hayvancılık tazyik edilmiştir ve ekilen bir kısmının yeniden meraya ve çayıra tahsisi lâzım gelmektedir.

— 1950-60 arasında birden çoğalan traktörlerin hesapsızca kıraç ziraata tatbiki, bir çok yerlerde toprağı yormuş ve toprağın seller ve rüzgârlarla akmasını (erozyon) kolaylaştırılmıştır.

— *Nihayet en mühim olarak da nüfus yüksek bir artış* göstermiş ve bu suretle Türk toprağının ekmeklik hububatı ve bu arada buğdayı Türk halkına yetmez olmuştur.

Ekilebilecek toprakların son sınırlarına varışı, randımanın artmayışı, *buna mukabil nüfusun her yıl yüzde 3* gibi yüksek bir nispetle yılda 800 bin kadar çoğalışı, Türkiye için beslenme problemini ön plânda önemli bir dâva haline getirmiştir. Bunu belirtmek için, ekilen toprakların genişleme ümidi olmaması karşısında nüfusun nasıl kabardığını aşağıdaki rakamlardan görebiliriz:

TÜRKİYEDE NÜFUS ARTIŞI HAREKETİ

Yıllar	Nüfus miktarı	Nüfus kesafeti
1927	13.648.270	18
1935	16.158.018	21
1940	17.820.950	23
1945	18.790.174	23.5
1950	20.947.188	27
1955	24.064.763	31
1960	27.810.000	36.3

Bu artış hızına göre hesaplanırsa demek ki biz Cumhuriyet devrine girerken ancak 12.500.000 kişi idik. Şimdi 30.000.000 olmak istikametindeyiz. Bu asrın sonunda ise en az 60.000.000 olmamız lâzım. 1927 de memleketimizde kilometre kare başına ancak 18 kişi düşerken 1960 ta bu yoğunluk 36.3 olmuştur. Asrın sonunda bu ortalama en az 70 kişi olacaktır. Bundan başka, millî alışkanlıklarımız dolayısiyle biz Türklerin, bütün dünyada, nüfus başına en çok hububat istihlâk eden, yani en çok ekmek yiyen memleketlerden biri olduğumuzu ayrıca kaydetmeliyiz. Meselâ İsveç, Norveç, Batı Almanya gibi memleketlerde şehir halkı ortalama ayda 8 kilo ekmek istihlâk ettiği halde bu miktar Türkiyede şehirlerde 16 kilodur. Köyde bu miktar 40 kiloya kadar çıkar.

O halde, topraklarımız artmadığına, toprak verimimiz artmadığına, ziraat tekniğimiz gelişmediğine, nüfusumuz ise çok arttığına, hele şehirlerdeki müstehlik nüfus durmadan çoğaldığına göre bizde ve ilerisi için bir ekmek kıtlığını mukadder görmek tehlikesi gerekiyor demektir. Fakat zaten *ihracatı gelişmeyen, dış alım kabiliyeti kıt bir memleket* olan Türkiyenin yıllar yılı bir buğday alıcısı olarak kalması da mümkün değildir. Hele şimdiki gibi, Türkiyeye buğday *satarak onu borçlandırma, sonra da bu borçları bağışlayarak* Türkiyeye teberru şeklinde bir Amerikan yardımı elbette ki kıyamete kadar devam etmez. O halde *ne yapmalı? Yapılacak şey, elbette ki, kendi topraklarımızdan* kendimizi beslemek yollarını aramaktan başka bir şey değildir. Buna bir tılsımla ve bir günde çare bulmak elbette ki kabil değildir.

Ama gene de bu tılsımı aramak ve aç kalmamak için, kendi toprağımızdan kendimizi doyurmak zorundayız. Bu tılsımı ararken ise, ilk el atacağımız tedbirlerden birinin: Evvelâ onu ele alanların inandığı, bürokrasi ve siyasi oyunlarına kurban *edilmeyen ciddî bir t o p r a k r e f o r m u* olduğunu peşinen kabul etmeliyiz. Toprağın dilini en iyi, toprağın sahibi bilir ve toprağı en güzel toprağın sahibi işler. Çünkü bugün *Trakyadan İran sınırına*, Karadenizden Akdenize kadar yüzbinlerce çiftçi ailesi kendi işlediği toprağın sahibi olmadığı için, bu toprağın üstünde hiçbir ıslah *duygusu gütmeksizin basit bir otomat gibi çalışırlar.* Bu sebepten ziraî krediye ehil değildirler. Ziraat araç ve vasıtalarına sahip değildirler. Hattâ evlerinde bile bir yabancı gibi *otururlar.*

Sonra Türk topraklarından meselâ *Çukurova, Amik* ovası ve emsali yerlerde küçük çiftçi ailelerinin veya kooperatiflerle kuvvetlendirilecek köy toplumlarının entansif ziraat şekillerine geçmesi ve bu gibi ovalarda milyonlarca insanın barındırılması kabilken, toprak ağalığı ve çiftlik sistemi bu gelişmeleri önlemektedir. Asrımızda ve Anadolu gibi bir ülkede topraksız, yahut ta toprağa sahip olsa bile tek başına çalışan ve kredi, istihsal, satış, mesken ve ıslah kooperatifleri içinde toplanmayan çiftçi ailelerinin yapacakları bir şey yok gibidir.

Nihayet Türkiyenin en önemli dâvalarından biri, yeraltı *sularını yeryüzüne çıkarmak ve bu suretle yüzbinlerce* vahacıklar etrafında, milyonları barındırmak ve kısmen de entansif ziraata geçmektir. Fakat toprak mülkiyetinde yetersizlik ve ziraî kalkınma organlarındaki kifayetsizlik, bu *işin ele alınmasını önlemekte* ve *Ankarada yeraltı suları* idaresi, hareketsiz bir bürodan ibaret kalmaktadır. Yeraltı suları işinin biran evvel, iktisadî mahiyetli bir kamu teşebbüsü haline getirilmesi şarttır.

Bu arada, dünyanın en merkezî yerinde ve en değerli topraklarından bir parça olan Trakyanın bile susuzluk yüzünden tam bir sefalet içinde yuvarlandığından sarfınazar, gene bu sebeple hele Orta Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu illerinin, bugünkü ziraî yapısının korkunç geriliğini ve inanılmaz verimsizliğini işaret etmek ele alınacak dâvaların belirtilmesi bakımından gereklidir.

Hülâsa Türkiye topraklarında Türk milleti aç kalmak istemiyorsa, bu topraklara yeniden yerleşmek ve bu toprakları yeniden fethetmek zorundadır. Yoksa ziraatımızın bugünkü şekli, toprağımızın bugünkü durumu ve ziraatımızın bugünkü *verimi ile önümüzde açıktan başka bir* kader belirmemektedir. Bu konuyu, her vesile ile ele alarak, genişliğine ve derinliğine incelemeye çalışacağız.

Çukurova'da Tarım işçilerinin hayatı

«Sabah işçiyi erken kaldırıp tarlaya göndermek için bazı işverenlerin ezanı vaktinden önce okuttuğu, müezzinin vakti gelince minareye ikinci defa çıktığı Çukurova'da sık sık anlatılır.»

Çukurova tarım işçilerinin durumunu inceleyen ilgi çekici raporunda, İş ve İşçi Bulma Kurumu Plâsman Şubesi Müdürü Dr. İsmail Arıkan böyle diyor.

Türk — İş Eğitim Müdürü Sina Pamukçu'nun bu rapordan faydalanarak hazırladığı ve geçen sayımızda yayınlanan «Utanç Bölgesi» başlıklı yazı da çeşitli çevrelerde büyük ilgi uyandırdı.

Devlet merkezinde ve Bakanlıklar düzeyinde de bir takım teşebbüslere, tedbirlere doğru gidildiğini belirliyen işaretler var.

Yüzyıllardır sürüp giden dramatik bir oyunun yeni bir olaymış gibi birdenbire yüze çıkmasına hem şaştığımız, hem de sevindiğimizi burada belirtmek isteriz. Tarım işçileri raporu denilen ve çiçeği burnunda hareketlere, demeçlere yol açan resmî belgeden çok önceleri, çeşitli aydın çevrelerde ve büyük sayıda yayın organlarında Çukurova Tarım işçilerinin korkunç hayat şartları ele alınmış, çarelere doğru gidilmemekle beraber konu ve durum bütün çıplaklığiyle ortaya konulmuştu. Bugün şahidi olduğumuz uyanma ve uyarma hareketinin o eski incelemelerden ve doğurduğu acı izlenimlerden kalma bir süre ürünü olduğuna hükmedebiliriz. Meselenin taşıdığı pek büyük ve âdeta korkunç niteliğe binaen bu sayımızın orta sayfalarını Çukurova Tarım işçilerinin hayatına ayırdık. İlk günlerden bu yana konu üzerine yayınlanmış yazıların ve ortaya çıkarılmış etüdlerin hemen hemen tümünü özetleyip bir araya getiren yazımızın okuyucuları tam bir bilgiye ve kanıya götüreceğini umuyoruz.

Çukurovada tarım işçisi ihtiyacı

Çukurova'da pamuk ekilip toplanmağa başlandığı günlerden bu yana, her yıl, içinde bulunduğumuz mevsimde aşağı yukarı 50-60 bin çapa işçisine ihtiyaç duyulur. Pamuk tarlasındaki diziler arasını yabancı otlardan *temizlemek ve üç, dört ay sıkı bir surette* çalıştırılmak üzere hizmete koşulan bu büyük ırgat kalabalığının toplanması, işyerlerine ulaştırılması; gündeliklerinin belirlenmesi, beslenmesi, yatırılıp kaldırılması yöntemleri, yerine pamuk dikilip toplanmağa başlandığı tarihlerden bu tarafa, Ortaçağ anlayışına uygun, ama kesin surette belirli düzenlere bağlanmıştır. Bu düzeni değiştirmek için Osmanlı devletince dahi bazı tedbirler alınmasına ve bazı teşebbüslere geçilmesine çalışılmış ise de yürüyen usulde ve uygulanan rejimde en küçük bir değişiklik ve yenilik yapılması mümkün olmamıştır.

Çukurova'da çapa işinde çalışanlar yalnız çevredeki Hatay, Niğde, Maraş, Gaziantep; Urfa illerinden değil çok daha uzaklardan, Sivas, Erzincan, Adıyaman dolaylarından; dahası; Karadeniz kıyılarından sökülüp gelirler. Büyük kalabalıkların çoğunlukla her yıl bu işe devam eden kişilerden ve horantalardan meydana geldiği az topraklı ya da topraksız kata bağlı olmakla beraber nisbeten boş bir mevsimden *yararlanarak biraz* para yapmak üzere harekete geçen varlıklıca unsurları da ihtiva ettiği görülür. Bu büyük işçi gücünün başlıca özellikleri şöyledir:

a — Yekûna yakın bölüğü, son derece yoksul, karanlıklar içinde hayat süren, doğduğu çevre ile Çukurova toprağından başka dünyası olmıyan insanlardan meydana gelir. Çoğu kez, hele uzaklardan gelenler, tozlu yollarda yayan yapıldak, sırtlarında heybe, torba; çul; çaputları, kadınların kucaklarında ya da karınlarında bebekleri, önde erkekler, arkada çocuklar; en geride de anneler dizili olarak, yollara dökülürler. Pek çoğunun yiyecek ekmeği dahi olmadığından tecrübe ile mürüvvetlerinden emin oldukları köylere uğrıya uğrıya, kapıları çalıp ekmek dilene dilene yollarına devam ederler.

b — Çoğunun ana, baba, çocuklardan mürekkep horanta topluluklarına, aynı köyden hısım akraba birliklerine, hiç değilse köy, oba, çevre yakınlığına bağlı oldukları ve yol boyunda dahi öbek öbek, sanki dağılmaktan ve kaybolmaktan korkuyorlarmış gibi kümeler halinde yürüdükleri görülür. Sivas, Kayseri, Niğde, Ulukışla ve Pozantı yollarında, bulut gibi toz kaldıran kafileleri görmüş olanlarımız bu müşahadeye yabancı çıkmıyacaklardır.

Nisan ayının başlarına doğru iş yerine varmak için iki ay öncesinden, kış ortalarında yola koyulan ırgat kafilelerine rastlanmıştır. Hem de sık sık.

c — Biraz sonra açıklıyacağımız iş aracıları, iş müteahhitleri, yerli deyimle «Elçi»lerin veya adamlarının direktifi altında, onlardan kışın aldıkları ödünç para sayesinde bir takımı kırk kişilik vagonlardan, fırsat elverirse kaçak olarak hayvan vagonlarından, ayaküstü oniki saat yolculuk etmeğe dayanabilecek olanlar da kamyonlardan yararlanırlarsa da büyük kalabalık yaya olarak Çukurova yolunu tutar. Bu yüzden bir bölüğü yolda hastalanır; bir kısmı tarlaya vardığı sıra yatıp bir daha doğrulamaz; kadını yolda ya da tarlada doğurur; çocuklar sıtmadan kırılır; kısacası, yurtlarından çıktıkları sıra tuttukları rakamla döndükleri sıra tuttukları sayı epeyce fark gösterir.

Çalışma koşulları

Konumuz üzerinde ilk ciddî etüdü meydana getirmiş ve Adana'da vali bulunduğu sırada, 1925 yılında, «Adana Ziraat Amelesi» adlı küçücük eseri yayınlamış olan Hilmi Uran, Çukurova çapa ırgadının sabahleyin

Adana çarşısında dolaşan tarım işçileri

işe başlama biçimini şöyle anlatır: «...
le, sabahın mahmurlukları içinde ve ...
roz seslerine karışan çiftlik tutmala...
vaveylâ-yı ikazı arasında, gündüzün ...
gunluklarını bütün bir gece üzerin...
yuşturdukları hasırlarını terkederek ...
kısa devam eden bir iş hazırlığını ve ...
kapaklarının yapışkanlığını giderme...
ibaret sabah tuvaletini müteakip tarl...
lunu tutar. Tulû-u şems ile birlikte ...
başlamış bulunur.» Samanlıklarda, ...
larda, odunluk ve kömürlük araların...
çoğu kez açık havada, çaputlar ya da ...
sırlar, dahası, toprak üstünde geçi...
birkaç saatlik gece, Çukurova'nın b...
sa o mevsimde bulut kümeleri gibi ...
yip çevreyi saran sivrisinek ve ...
böcekleri yüzünden zaten uykuluktan ...
mış, işkence halini almıştır. İşbaşı...
elçi ya da adamlarının çalışma süre...
elden geldiği kadar uzatmak için saat ...
lelerine, sabah ezanını vaktinden erke...
kutup çoğu namaz kılan ırgatları vak...
namaza ve arkasından da işe sürmek ...
oyunlara baş vurdukları sık görülür. ...
mişer-yirmibeşer kişilik diziler hali...
güneşin ilk ışıklariyle başlıyan kavu...
sıcağı altında, çoğu günler hiç dinle...
den esen sam yellerine karşı, asgari ...
bir saat didinen işçi, günde üç nöbet, ...
luk» dedikleri, biri 45, ikisi 15'er dak...
lık dinlenme aralarında hemen olduğu ...
re çöker, sırtüstü serilir ve derhal u...
Oysa soluğun uzun olanı da, kısaları ...
birkaç lokma yemek içindir. İşvere...
gündelik dışı, bedava sağlanması tari...
bir gelenek olan yemek, sabahları ke...
ununu aşkın kara bir somun, kuşluk v...
bir somunla bulgur ya da yarma p...
(yağsız), öğleden sonra gene birer k...
somunla birer tas sulu ayran ya da ...
sız hoşaf, peynir, zeytin, pekmez; ak...
vakti de gene bir somun ve buğday ...
masından meydana gelir. Dikkat edi...
çapa ırgadının çalışma gücü, kara so...
na dayanmaktadır.

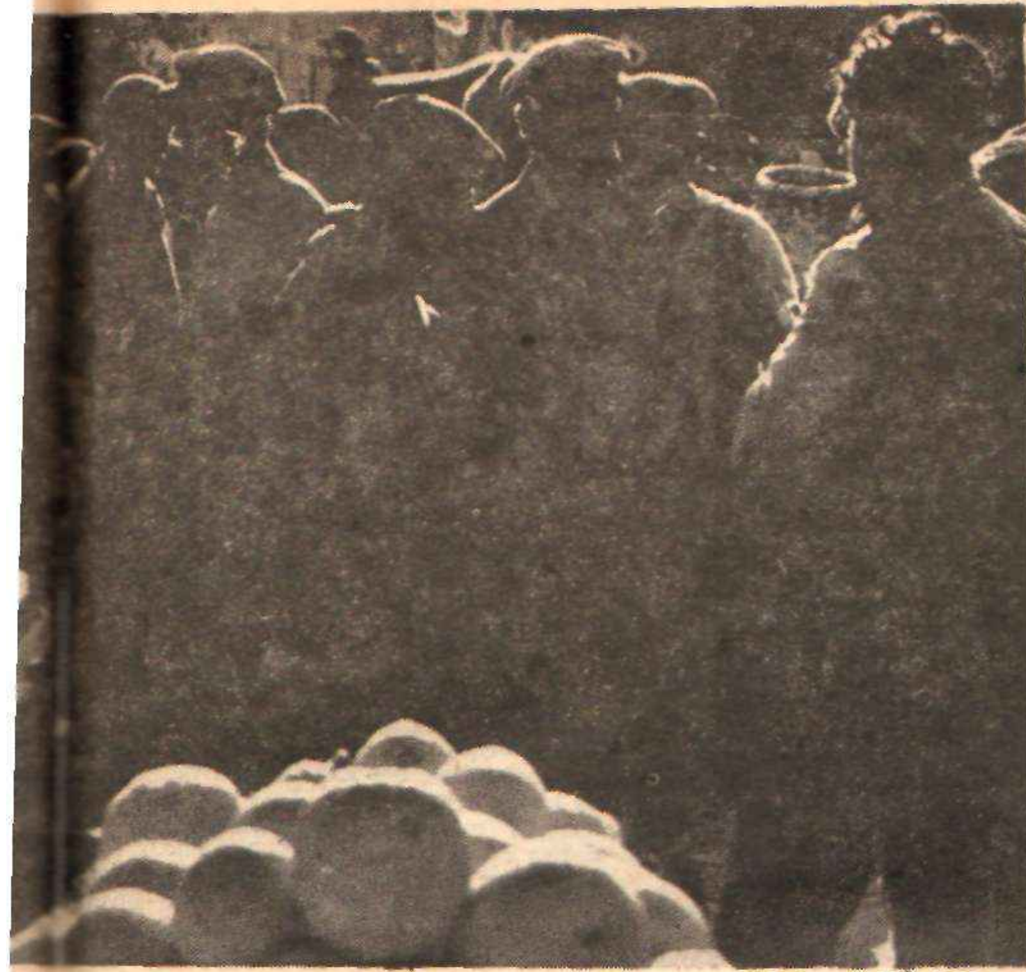
İşçinin sık sık abdeste gitmesi, do...
ması, hastalanması, kadınların belirli ...
cıları ortaya vurması Elçi'nin işine ...
mez. Bu çeşit sakıncalar gösteren kişi...
hem de horantaları ile birlikte, gele...
yıl işe almamak tehdidini savurur.

Gündelikler

Çukurova işçisinin gündeliği, ...
yaç ve iş gücü, arz ve talep ka...
lının etkisi altında olmakla bir...
te, biraz daha ileri biçimde, i...
renin yani toprak ağasının çıkarına ...
yararına uygun biçimde doğar. (...
komisyonu) adı altında Vali'nin başk...
lığında Çiftçiler birliğinden 1, Çiftçi de...
neğinden 1, Teknik Tarım Müdürlüğün...
1, Elçilerden 1 ve Tarım İşçileri Send...
sından 1 kişinin katılmasiyle kurulan ...
organ, teşekkülü tarzından da açıkça ...
laşılacağı gibi, işveren temsilcilerinin ...
ğunluğu tuttukları bir teşekküldür. Di...
te değer yan da şudur ki, her hafta so...
da Çarşamba akşamı toplanan kurul, ...

Çapa işlerinde en çok kadınlar çalışır (Fotograf: Fikret Otyam)

(Fotograf: Fikret Otyam)

ten iş haftasına ait ücreti kararlaştırır. Böylece işçinin çalışırken alacağı parayı bilmediği, çalışmamak ya da başka yerde iş aramak imkânlarından yoksun bırakıldığı açıktır. (Hafta sonu) deyimi şunu belirlemek içindir: *Çok eski günlerden kalma bir gelenek gereği, Çukurova tarım işlerinde hafta tatili Çarşamba günü öğleden sonra başlar, Perşembe günü akşamüstü biter. Bu asırlık geleneğin,* islâmî tatil günü olan Cuma günü toprak işçilerinin sokakları doldurup tıkamaması amacına dayandığı düşünülebilir.

Ücretler düzeyine gelince: İş ve İşçi Bulma Kurumu'nca düzenlenmiş bir rapora bağlı tipik bir «Ücret Komisyonu» kararına göre (2.7.1958 günlü karar) 2.7.1958 günü sona eren hafta için 44 lira ücret belirlenmiştir. İşveren yemek vermediği takdirde ayrıca 1,5 lira ödemek zorundadır. Aynı komisyonun 25.5.1958 günlü kararında haftalığı 30 lira, 4.6.1958 de 35 lira, 11.6.1958 de 40 lira ve 18 ve 25.6.1958 de 43 lira üzerinden karara bağlandığını görüyoruz.

(Asgari ücretlerin tesbitine müteallik yönetmeliğe göre bu durum hukuki değildir.) Üç hafta çalışan işçi, 25 gün kadar da Amik ovasına gidip orada çalışmış ise eline 180 lira civarında para geçmiş olur. Altı hafta kesintisiz çalışanların 220 lira net para kazandıkları anlaşılır.

İşçi ve işveren münasebetleri

Bu ilintiler, *Devletçe hiçbir* girişme ve sınırlama tedbiri alınmadan, *tamamiyle serbest pazar rejimine* göre yönetilmektedir. Durumu *iş tutma günü uygun olan taraf,* karşı tarafa kolaylıklar, çıkarlar vaadetmekte, *sonraları bundan caymakta,* koşulları değiştirmekte, ya da kökünden anlaşmayı bozmaktadır. İşverenler, genel olarak, iş başına, tarlaya asla uğramadıkları ve kentlerde oturdukları için işçinin kaderi tamamiyle Elçilerin elindedir. İşçiler, Elçiler, şu veya bu yönden, şu veya bu köyden gelenler arasında uzun yıllardan bu yana sürmüş ve dedelerden torunlara aktarılmış iş tanışıklıkları, bu yoldan da birtakım bağlar, bağlantılar bulunduğu gibi her yıl yenilenen, değişen anlaşmalar da vardır. Gelgelelim bu anlaşmalarda çalışma koşullarına, beslenme sorunlarına, işçinin sağlığına, bilinen haklarına dair en küçük bir kayıt dahi bulunmaz. Böyle bir koşulu ileri sürmek değil ya, akla getirmek, düşünmek, duyduğu takdirde inanmak; Çukurova çapa işçisi için bahis konusu değildir.

Elçiler — Elçiler — Aracılar

Bu bölüme de rahmetli Hilmi Uran'ın eserinden alınma bir paragrafla giriyoruz: «Amele, küçük büyük kafileler halinde (Elçibaşı) denilen kesânın kumandası altındadır. Elçibaşılık, bir meslek-i mahsustur. Onun kendisine mahsus evsafı, imtiyazı, hakkı ve vazifesi vardır. Bunlar para kazanmak istiyen ve bulunduğu mahalde geçinemiyen kimseleri toplayıp mevsiminde amelelik etmek üzere Çukurova'ya kadar *getirirler ve bu yüzden geçinirler.*

Elçibaşıların sureti zahirede kazancı, *çiftlik sahibinden o hafta her* ameleye verilen miktarın iki misli kadar haftalık almaktan ve amelenin beherinden de yüzde 5 istifade etmekten ibarettir. Fakat hâlen hiç bir elçibaşı bu kazanç ile iktifa etmemektedir. Elçibaşılar amele ile zürra arasında mütavassıt mevkiinde bulundukları için her iki sınıftan da vaziyetin icabına ve müsaadesine göre istifade temin eylemektedirler. Bunun içindir ki Elçibaşılara gerek amele gerek zürra ayni derecede hoşnutsuzluk izhar ederler Zürra, çiftliğine götüreceği amelenin pazarlığını elçibaşılarla yapar ve haftalık tutarını Elçibaşıya tesviye eder. Amele istihkakını Elçibaşıdan alır. Elçibaşılar amelenin kadın veya çocuk olan kısmı için zürradan tam amele haftalığı alırlar. Fakat bunların istihkakını tam olarak tesviye *etmemeyi itiyad edinmişlerdir. Acezeden* olan bu kısım da esasen Elçibaşı tarafından *sıyanet edildikleri kanaatiyle* kendilerine ne verilirse ona razı olarak, şikâyet etmezler. Elçibaşılar bu suretle kendilerine bir kazanç yolu temin ederler. Zürra tarafından ameleye ihtiyaç ziyadeleştiği ve amelenin de az olduğu haftalarda zürra ne kadar endişeli olursa, Elçibaşılar da o kadar keyiflidirler. Çünkü öyle zamanlarda amele bulamayıp da tarlasının ota boğulmasından korkan zürra, amele ücreti olarak fazla bir meblâğ tesviyesini kabul etmekle beraber hediye namı altında Elçibaşılara müzayaka derecesine göre artan mebaliğ de verirler ve bu suretle Elçibaşıları tatmin ve iknaa çalışırlar. Elçibaşılar çapa mevsiminde Adanaya gelecek ameleye kışın nakden ikrazatta bulundukları gibi ayniyat da verirler. Bu hem amelenin kendilerine bağlı kalarak ilkbaharda başka tarafa savuşmamasına, hem de ayni ve nakdi ikrazata mukabil ameleden yüksek faiz istifasına hâdim bir tedbirdir. Elçibaşılar yalan ve yanlış rakamlarla amelenin borcunu kabartmakla birlikte bilhassa ayniyat bedellerini ameleye daima yüksek göstermek ve ameleden - hududunu ancak kendi insaf ve mürüvvetinin teşkil *ettiği* - faiz almak suretiyle müteneffi olurlar. Amele bütün bu çapraşık faiz hesaplariyle kabaran borçlarını yazın ödemeğe çalışır ve çok defa vaki olduğu gibi borç *gelecek yıla devredilir.* Bu takdirde faiz hesapları basitten mürekkebe dönüşerek *içinden çıkılmaz hale gelir.* Elçibaşılar kışın ameleye ikrazatta bulunabilmek *için çiftçiden* para *yardımı* isterler. Ancak bu takdirde çiftçilik sahibine karşı*dan Elçiler kolay* kolay bu *tedbire* başgereği gibi hürriyet sahibi olamıyacağını vurmazlar.»

Yirmi üç yıl önce yazılmış olan bu *satırlardaki acı gerçek bugün, belki de* biraz daha serileşmiş olarak hükmünü yürütüp *durmaktadır.* Elçi, Elçibaşı, Elçi kelimeleri, işaret ettikleri tip dolayısiyle *gerçekten* işçinin ürktüğü *ve iğrendiği* sembollerdir. Elçiler, basit ve yoksul köylünün biraz da namus duygularından faydalanarak, ama daha çok yersiz korkularını, boş inançlarını ve masum dayanışla eğilimlerini sömürerek, kısa zamanda, kolaylıkla zengin olmanın yolunu bulmuşlardır. Bu yolu yüzyıllar süresince işlek halde tutmayı da becermişlerdir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu Plâsman Şubesi Müdürü Dr. İsmail Arıkan 1959 yılında yaptığı incelemede Adana Valisi Hilmi Uranın 1925 yılında yazdıklarından farklı birşey söylemiyor:

«Dört kişilik bir aile bütün ağır şartları ile pamukta çalıştığı bir mevsimde eline 1750 - 1800 lira geçtiği halde, bedenen çalışmıyan *100 işçili bir elçi* o mevsimde en az 3800 - 4000 lira kazanıyor.

Çok Elçi işçilere ayrıca kumar *oynatıp* yüzde 10 alıyor. Bir patoz elçiliği var*dır ki, bunlar işçiye iki türlü fiyat teklif* eder. Siz kumar oynıyacaksanız haftalı*ğınız 80, oynamıyacaksanız* 40 *liradır, der.* Vatandaş 80 lirayı işitince kumar oynamayı kabul *eder.* Bu işçiler çalışmadığı saatlerde, kazancını kumara terkeder ve hafta içinde yine elçiden borç para alır.

Kıştan borçlandırdığı işçilerden, parasını tahsil ederken, elçi faiz yürütmeyi unutmaz.

Tarlada iş bitiminde, ağanın çalışmayı beğenmediği gerekçesiyle, elçinin işçilerden kesintiler yaptığı görülür.

Elçi, işçilere veya ailelerine daha önce verdiği giyecek ve yiyeceği deftere değerinden çok yüksek yazar.

İşçileri fazladan çalıştırsın ve itina ile iş yaptırsın diye işveren elçiye (avanta) bir şapka, bir çift ayakkabı, kuşak, bir veya iki yataklık pamuk, saat v.s. verir, ona ziyafet çeker, yahut onu eğlencelere götürür.

Kısa zamanda, sırf işçilerin emeğinden geniş servet sâhibi olan elçiler ortaya çıkmıştır. Bu elçilerden vergi talebine, ancak 1957—58 yıllarında vergi talebine başlanmıştır.»

Dışardan bakılınca ve gerçeklere gereği gibi inmeden düşünülünce Elçinin neden ötürü ortadan kaldırılmamasına şaşılır. Oysa bu kuruluş, yerel koşullara göre tamamiyle realiteye dayanan hemen *hemen vazgeçilmez bir ihtiyacı* karşılamaktadır. Vakit vakit uyanan heveslerle, *ayaklanan dikkatlerle ve lüks niteliğini* aşmıyan düşünce ve tedbirlerle Elçilik kuruluşunun *yıkılmasına imkân yoktur.* Nedir ki o yıkılmadan, Çukurova'da Türk işçilerinin insanca çalışma koşullarına kavuşması da imkânsızdır.

Tedbirler

Aracılık kurumunu, bütün kötülüklerine rağmen bugünkü toplum düzeninde ortadan kaldırmaya güçleri yetmiyeceğini düşünen ilgililer, elçilik işini tanzime çalışmışlardır. *(İş ve İşçi Bulma aracıları hakkında* kanun) tasarısı, bu düşüncenin mahsulüdür. Tasarı, *aracılarda bulunması* gereken bâzı vasıfları tesbit ediyor ve onlara muayyen bir teminat karşılığı *ruhsatname* veriyor. Aracıların hizmetleri dolayısıyla istiyebilecekleri ücretlerin yönetmeliklerle tesbitini ön görüyor'

Bu tedbirler yeterli değildir. Elçilik Kurumunun tanzimi, belki çok aşırı bâzı istismarları önliyebilir. Fakat işçinin esaretini ortadan kaldırmaz. İşçinin kurtulması, elçiliğin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bu da resmî iş ve işçi bulma teşkilâtının iş ve işveren arasına tamamen girebilmesini gerektirir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, işçi teşekküllerinin de yardımıyla, hâlen bu yolda gayretler göstermeye hazırlanmaktadır.

Köy bünyesinde köklü değişiklikler yapılmadıkça, bu gayretlerin başarıya ulaşması *şüphelidir.* Zira *elçilik te, toprak* ağalığı gibi ortaçağ düzeninin kalıntıları*ndan ibarettir. O halde* temel mesele, Türk ziraatini ortaçağ düzeninden kurtarmak*tır.* Bu da bütün toprak ağalarının tasfiyesinin ve onların yerini kooperatiflerinin ve işçi sendikalarının almasını gerektirir.

Ne üst, ne baş... Az kazancın büyük kısmını aracılar kapıyor. (Fotograf: Fikret Otaym)

Nasıl Bir Sosyalizm?

Sadun Aren

Değişen Bakış

Memleketimizin hızlı bir kalkınmaya çok muhtaç olduğu şu sıralarda aydınlarımız bir çıkış yolu aramaktadır. Bu konuda iki hataya düşebilir. Biri XIX. yüzyıl doktrinleri ve terminolojisi içinde kalmak, diğeri de, bunun tam tersi, işi elyordamına bırakmak, sadece pratik çözüm yolları üzerinde durmaktır.

Aşırı teoricilik ya da doktrincilik diyebileceğimiz birinci yol, bugünkü Türkiye'nin meselelerini XIX. yüzyılın müsamahasız doktrinleri çerçevesi içinde çözümlemeğe çalışmak demektir. Bilindiği gibi, XIX. yüzyılda, bir tarafta kapitalizm diğer tarafta da sosyalizm doktrinleri şiddetli bir çatışma halindeydiler. Bu her iki doktrin de, isimlerinin zannettirdiği gibi, sadece iktisadi konular ve bağıntılarla ilgili olmayıp, toplum hayatının çeşitli yanları hakkında belli görüşleri de ifade ediyorlardı. Kapitalizm, yalnız belli bir istihsal sistemini değil, fakat hukuku, ahlâkı, san'atı ve diğer çeşitli değer yargılarıyle müesses toplum düzeninin doktriniydi. Bunun karşısında sosyalizm de, yalnız başka türlü bir istihsal sistemini değil, fakat başka türlü müesseseler ve değer yargıları dizisi ile yeni bir toplum düzenini ifade ediyordu.

Bu iki doktrin (dünya görüşü) arasındaki çatışma, yüzyılın ikinci yarısında çok şiddetli olmuş ve her iki taraf da fikirlerinde büyük taassub göstermişlerdir. Kapitalizmi temsil eden hâkim zümre, yalnız sosyalist fikir ve hareketlere değil, fakat yeni olan her fikir ve harekete karşı koymuş ve bunları ezmek istemiştir. Ayni şekilde, sosyalist doktrin de, fikrin heyecanını azaltacak her türlü yeni yorumlara karşı durmuş ve bunları, özleri itibariyle sosyalist oldukları halde, hıyanet olarak vasıflandırmıştır.

Zamanımızda, artık, her iki doktrin de bu sertliklerini kaybetmiş ve daha serbest bir şekilde yorumlanmağa müsait bir tutum kazanmışlardır. Bu gelişmenin başlıca üç nedeni vardır: Birincisi, fikirlerin yavaş yavaş hararetlerini kaybetmeleridir. Bunun tarihteki benzeri dinlerdir. Gerçekten, dinler de, ilk çıktıkları zamanlar insanların muhayyilelerini tutuşturmuş, onları son derece müsamahasız ve mutaassıp yapmışlar, korkunç harplere sebep olmuşlar, fakat sonradan bu vasıflarını kaybetmişlerdir. İşte, XIX. yüzyılın doktrinleri de böylece zamanla şiddetlerini kaybetmişlerdir. İkinci sebep, toplum meselelerinin çözümlenmesinde, insanları saadete ulaştırmakta, doktrinlerin sihirli ve ani tesirlerine olan inancın, yerini daha az iyimser bir görüşe bırakmasıdır. Bu, her iki doktrin için de böyle olmuştur. Artık kapitalizmin mümkün olan en iyi düzen olduğunu kimse iddia etmemektedir. Ayni şekilde, çeşitli memleketlerde yapılmış olan tecrübeler de göstermiştir ki, sosyalizm de işbaşına geçer geçmez toplum meselelerini ve insan saadetini hemen sağlayamamakta, bunun için devamlı ve bilgili gayretler sarfedilmesi icab etmektedir. Bu tecrübe ve bilgiler, doktrin konusunda sert ve müsamahasız olmanın, küçük farklar için büyük kavgalar yapmanın mânasızlığını ortaya koydu. Nihayet, üçüncü sebep olarak, XIX. yüzyıldaki kapitalist gelişmenin sömürücü karekteri ve dolayısiyle sebep olduğu insan ızdırabının, iktisadi ve demokratik gelişme neticesi olarak, artık batı ülkelerinde tarihe karışmış olmasını söyleyebiliriz. Gerçekten, sosyalist doktrine keskinliğini ve müsamahasızlığını veren en önemli faktör, insanların insafsızca ve hayasızca istismar edilmekte olması ve bunun sistem icabı olmasıydı. Böyle bir duruma karşı nefret ve isyan hissi duymak için, insanların, ne çok asil bir ruha, ne de hattâ, çok etraflı bir doktrin bilgisine ihtiyaçları vardı. Böylece, mücadele, tarafların tahribi istikâmetinde geliştiğinden insafsızca bir şekil alıyordu. Fakat zamanımızda, Batının ileri memleketleri için insanların hayasızca istismarı ve kütle sefaleti artık bahis konusu değildir. Bu ülkelerde kütlelerin sistemli ve insafsız istismarına ve ümitsiz sefaletlerine karşı isyan eden asil ruhlar, artık zamanımızda, efsanelerin ejderlerle dövüşen cesur prensipleri gibi birer masal kahramanı olmuşlardır. Bu memleketlerdeki sosyalistler, çok daha bilgili kimselerdir ve metodlarında da çok daha yumuşak fakat kararlıdırlar.

Birinci hatâ

Doktrin çatışmalarının yumuşama sebepleri olarak yukarıda temas ettiğimiz gelişmelerin sonuncusu, yani iktisadi ve demokratik gelişme, maalesef, memleketimiz için tam mânasiyle bahis konusu değildir. Gerçi demokratik gelişmemiz, insan istismarını bir sistem olmaktan çıkarmaktadır. Bu yönde mânidar adımlar atılmıştır. Ancak sefalet devam etmektedir. Halkımızın büyük kısmı çok kötü şartlar altında yaşamaktadır. Bu, sosyalist fikirleri keskinleştirici bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan, kapitalist sektör de kendisine henüz şans verilmediği, bu şans verildiği takdirde memleketin meselelerini çözümleyebileceği iddiasında bulunacak kadar yeni, genç ve iddialıdır. Bu durum da sosyalizme karşı sert bir tavır alınması istikâmetinde rol oynamaktadır.

Fakat memleketimizdeki bu farklı duruma rağmen, XIX. yüzyıl tipi bir doktrin çatışmasına düşmek gene de hâtalı olacaktır. Yukarda tahlil ettiğimiz sebeplerden dolayı, fazla keskin doktriner bir mücadele, tarihi gelişime ve günün şartlarına intibak etmeyen sun'î bir durum yaratacak ve büyük kitleyi kavramayacak, ilgilendirmeyecektir.

İkinci hatâ

Memleketimizin meselelerine bir çözüm yolu ararken düşebileceğimiz ikinci hâtâ, batıda geliştirilmiş teori ve doktrinleri bir tarafa atıp, el yordamıyla meselelerimize pratik çözüm yolları araştırmaktır. Birincinin tam tersi olan böyle bir tutum, şüphe yoktur ki, bizi hiçbir yere götürmez. Hiçbir memleket meselesi, hiçbir sosyal mesele, belli bir dünya görüşüne dayanılmadan, ondan istikâmet alınmadan çözümlenemez. Bu sebepten, eğer gerçekten bir doktrinden yoksunsak, ne yapacağımızı ve ne yaptığımızı bilmeden şaşkınlık içinde çırpınıp durmağa mahkûm kalırız.

Halbuki gerçekte, insanların bu şekilde tamamiyle doktrinsiz olarak düşünmelerine ve hareket etmelerine imkân yoktur. İnsanlar daima, farkında olsunlar ya da olmasınlar, değer yargılarının ve tercihlerinin tesirinde düşünür ve hareket ederler. Bu sebepten, meselelerimizi hiçbir doktrine bağlı olmadan, aklımızın ve sağduyumuzun icaplarına göre çözümleyelim demek, gerçekte, hâkim doktrin ne ise ona göre çözümleyelim demektir. Kısacası, bize yol gösterecek bir doktrin, bir dünya görüşü olmadan, memleket meselelerini çözümlememize imkân yoktur.

Bu pratikçi görüşün diğer fakat daha derli toplu bir ifadesi de, Türkiye için ve Türkiye'ye mahsus yeni bir gelişme teorisi, yeni bir sosyalizm bulmak teklifidir. Bu fikir de yersiz ve yanıltıcıdır. Bilindiği gibi, sosyalizm belli bir değerler sistemidir ve bunun gerisinde de, sosyal değişimi tahlil ve izah eden belli bir metod vardır. Bu metod ilim metodudur ve doktrini ne olursa olsun, bütün ciddi sosyolog ve tarihçiler tarafından benimsenmiştir. Değerler sistemi ise, özü itibariyle, insanın insanı istismarını önlemek, herkese eşit imkân sağlamak, menfaatler arasındaki tezatları kaldırarak insanlar arasında kader birliği ve dayanışma sağlamak, fertlere kabiliyetlerini geliştirme ve saadetlerini arama hususunda hürriyet vermek ve yardım etmektir. Bu şekilde kavrandığı takdirde, yani bir sistem ve model olarak, ancak tek bir sosyalizm vardır. Türkiye için ayrı bir sosyalizmden bahsetmek, Türk insanı ve toplumunun diğer insan ve toplumlardan temelli olarak farklı değer yargılarına ve gelişme kanunlarına sahip ve tâbi olduğunu kabul etmek

Sümerbank'ın başarısı

Mümtaz Soysal

Bütün devrimci atılışların başarıya ulaşabilmesi için iki temel şart var: heyecan ve bilgi. Biri olmadan öbürü pek işe yaramıyor; yapılanlar ya cansız, ya da eksik kalıyor.

Türkiye'de devletçiliğin geçmişi ve geleceği bakımından da aynı şeyleri söylemek mümkün. Bir zamanlar, yepyeni birşeyler yapmak, yoksul ülkeyi devletçilik yoluyla kalkındırmak heyecanımız vardı; elimizde yetişmiş insanlar, kafamızda gerekli teknik bilgiler olmadığı için hayli bocaladık, hatalar işledik. Şimdi, sanayi alanında yetişmiş insanlarımız, edinilmiş bilgilerimiz var. Ama heyecanımız yok.

*

Bir çocuk düşünün: Derslerine canla başla çalışmakta, elinden geleni yapmak için uğraşmaktadır. Hattâ, bu uğraşması, çoğu zaman, başkalarını da yetiştirmek, arkadaşlarına yardım etmek şeklinde de olmaktadır. Ama, anası babası, ellerine fırsat geçtikçe, çocuğu azarlamakta, elindeki kalemleri alıp sokağa atmakta, yaptığı ödevleri yırtmakta, yüzüne karşı ve herkesin ortasında «sen haylazın birisin» diye onu küçük düşürmeğe uğraşmaktadırlar Çocuk, bütün bunlara rağmen, orta dereceyle de olsa, sınıfını geçmiştir. Hem de, herkesin kopyacılıkla geçindiği, türlü iltimasların döndüğü bir sınıfı. Ana baba, bununla gururlanacaklarına, hâlâ kendi kendilerine ve başkalarına çocuklarının «sınıfta kaldığından» bahsetmektedirler.

Türkiye'de devlet sanayiinin durumu bundan hiç farklı değildir. Son on, onbeş yıldır, devletçilik en sert tokatları sorumlu devlet adamlarından yemiştir. Devlet işletmelerinin hiçbir işe yaramadıklarını, zarar içinde yüzdüklerini Meclis kürsüsünden haykıran bakanlara rastlanmıştır. En kötü şartlar içinde çalışan işletme yöneticilerine karşı en küçük bir teşvikte bulunulmamış, devletçiliğin gelişebilmesi için gerekli olan heyecan havası yaratılmamıştır. Bu şartlar içinde, işletmelerin, kurumların başına gelenler, yüreklerinde dâvanın heyecanını duymayan bürokratlardan ibaret kalmıştır. Oysa, unutmamak gerekir ki, Türkiye'de devletçiliğin başarı kazanması, geniş ölçüde bir rasyonel teşkilâtlanma ve verimli çalışma meselesinden ibaret değildir. Bu noktalar çözülse bile, devletçiliğin millet kalkınmasında tek çare olduğuna inanan, başarıya ulaşması için didinen, bir özel teşebbüs sahibinden daha fazla şevkle işine sarılan, millet sevgisinden ve inançtan doğan heyecanı da gayretlerine ekleyen kimseler olmadıkça, ilerleme imkânları sınırlı kalacaktır. Önce bu heyecanı yaratmak, ondan sonra da, teşkilât ve çalışma meselelerine eğilip olumlu adımlar atmak, devletçiliğin, dolayısiyla Türkiye'nin kurtulması için tek yoldur. YÖN, bundan sonra, Türk devletçiliğinin heyecan ve gurur kaynaklarını işlemek, hem de meselelerini birer birer ele almakla, bu alanda gücünün yettiği kadar çalışacaktır. Acaba, aynı gayreti, sorumlu devlet adamları göstermekte midir? Hayır; şimdi bütün gayretler, birkaç özel teşebbüs sahibine kur yapma noktasında toplanmıştır.

Devlet, kendi kendisinin üvey evlâdı olmuştur.

★

Sümerbank, 1961 yılı içinde, 63.000.000 lira kâr etti. Ayrılan ek karşılıklar da buna eklenirse, Sümerbank'ın 1961 kârı, 1960 esaslarına göre, 70.000.000 liraya yükselmektedir. Bir sonuç, kalkınma ve devletçilik heyecanı içinde yüzen, girdiği yolun başarıya ulaşması için yönünü ihmal etmeyen bir başka azgelişmiş memlekette elde edilmiş olsaydı, büyük propaganda gayretleri için konu olarak kullanılır, çekici sloganlar hâlinde halkın zihnine yerleştirilmeğe çalışılırdı.

Kaldı ki, Sümerbank'ın başarısı, fazla propaganda gayretleriyle şişirilmeğe lüzum göstermiyecek kadar parlaktır. İlk bakışta, ödenmiş sermayesi 400.000.000 liraya, sabit değerleri 370.000.000 liraya, iştirâkleri 600.000.000 liraya yaklaşan bir dev teşekkülün bu kadarcık bir kâr sağlayabilmiş olmasını küçümseyecekler çıkabilir. Ama, Sümerbank'ın şimdiye kadar içinde çalışmak zorunda bırakıldığı şartlar gözönüne getirilecek olursa, başarı bütün parlaklığıyla belirecektir.

Sümerbank, bütün öbür devlet işletmeleri gibi, son yıllara gelinceye kadar, politikacıların elinde, bir siyasi nüfuz ve ihsan vasıtası olarak kullanılmıştır. Personel kadroları, parti kayırmalarıyla dolmuş, fabrikalarının ve mağazalarının kuruluşlarında iktisadi, ticari, hattâ sosyal unsurlar dışında, bambaşka siyasi etkenler işin içine karışmıştır.

Sümerbank, satış fiyatlarını maliyet hesaplarına uydurabilmek veya piyasanın elverişli şartlarından faydalanabilmek imkânını bir türlü elde edememiştir. Bu fiyatlar, daha yukarı kademede, Sanayi Bakanlığında veya Bakanlar Kurulunda, çoğu zaman devletçilik heyecanından mahrum kimseler tarafından tesbit edilmektedir. Özel teşebbüs sahiplerinin her zaman sahip oldukları bir imkân Sümerbank'ta yoktur: fiyatları, piyasadaki dalgalanmaları serbestçe takip edememekte, bu yüzden, kolayca erişilebilecek kârlar heba olmaktadır. Sümerbank sorumlularının kesin olarak belirttiklerine göre, bu şartlar sağlanacak olsa, teşebbüsün yılda en azından 100.000.000 liralık bir kâr sağlaması işten bile değildir. Hele, Sümerbank, 3460 sayılı kanunda belirtildiği gibi tam bir «tüccar» tutumuyla hareket etmekte serbest bırakılsa, piyasada karşısına çıkabilecek bütün özel teşebbüsleri, sırf fiyat politikasıyla ve hiçbir devlet desteğinden faydalanmaksızın birkaç ayda silip süpürebilecek kudrettedir. Ama, ne var ki, Bizanstan kalma mahzenlerde çalışan derme çatma atelyelerin veya içten, dıştan türlü kayırmalarla kurulan fabrikaların da ayakta durması gerekmektedir ve bu politika, Türkiye'yi rasyonel büyük işletmeciliğin nimetlerini tam olarak tatmaktan alıkoymaktadır.

★

Bütün devlet işletmeleri gibi, Sümerbank'ın da bazı kusurları yok mu? Şüphesiz, var. Ama, bu, dâvayı terkedivermek için asla yeter bir sebep sayılamaz.

Sümerbank, bir iki fabrikadan kurulmuş ufak bir teşebbüs değil. Memleketin her tarafına yayılmış işletmeleri sâyesinde, hem Türkiye'nin «bölgesel adalet» içinde kalkınmasına yardım etmekte, hem de bu yüzden uğradığı zararları başka yerlerdeki kazançlarıyla giderebilmektedir. «Devlet işletmeleri zarar ediyor» diyenler, örneklerini hep teker teker ele aldıkları için, ağaçlar yüzünden ormanı görememekte, Sümerbank'ın bütün tablosunu ortaya koymaktadırlar.

Sümerbank'ın pamuklu fabrikaları içinde Malatya ve Erzincan fabrikaları geçen yıl zarar etmiş; buna karşılık en büyük kârlar İzmir ve Nazilli fabrikalarında görülmüştür. Hele, verim bakımından, İzmirdeki işletmenin vardığı normlar yalnız Türkiye'nin değil, birçok Avrupa memleketinin bu konuda vardığı normlardan üstündür. Bu işletme, yüzde 92 randımanla çalışmakta, dokuma biriminde her işçiye 72 tezgâh verebilmekte, dış memleketlere önemli ölçüde ihracaat yapmaktadır. Sümerbank'ın dokuma fabrikalarının hepsi, bir bütün şeklinde ele alınacak olursa, görülen kâr 13.000.000 liradır.

Geçen yıl, Filyos'taki ateş tuğlası fabrikası zarar etmiştir. Ama, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, tek başına, bir yılda tam 22.000.0000 lira kâr sağlamıştır.

★

Unutulmaması gereken bir nokta daha var: bütün bu kârlar, vergi kaçakçılığı yapmadan, sigorta primlerini eksik ödemede, çalışanları sosyal imkânlardan mahrum bırakmadan, kuruluş yeri gözüyle çok elverişli bir İstanbul köşesi bulup oraya çöreklenmeden, türlü dalaverelerle iç ve dış kayırma yollarına gitmeden, üç dört misli fazla para verip devlet eliyle yetişmiş değerli elemanları ayartmadan, açık alınla, temiz vicdanla elde edilmiştir.

Bütün bunlar gün gibi ortada dururken, aralarında sorumlu devlet adamları da bulunan bir zümrenin, utanmadan ortaya çıkıp «devlet daima zarar eder» teranesini tutturmaları, Türkiye'de devletçilik kaderinin garip tecellisidir. İçten ve dıştan kirli menfaatlerle desteklenen bu terane, Türk devletçiliğini lâyık olmadığı bir çukura itmek üzeredir. Gerekli heyecan yaratılmazsa, bu sürüklenişin ardından, Türk halkının yoksulluğunu yenecek tek imkânı da kaybetmemiz mümkündür.

haftanın portresi

TURHAN FEYZİOĞLU

Körüklü çantalı genç adam

Akis dergisinin basıldığı yer, bu günkü yeri değildi. Tavanlara kadar yığılı kâğıt, kitap olmasa, dar merdiveniyle, yerli yersiz camlı, boyaları göz göz «patlak vermiş» kapılarıyla, parmak parmak aralıklı tahtalarıyla, köhne bir İstanbul evini hatırlatıyordu içi...

İnce yüzünün üst kısmı son derece garplı, alt kısmı son derece... Kayserili, gösterili, gövdeli genç adam, elinde son derece yıpranmış körüklü bir çantayla bu köhne binanın merdivenlerini her Allahın günü tırmanırdı. «Akis» çiler çantasına takıldıklarında, kaçamak ve zeki bakışının parıldayışı gözlüklerinin camına an an karışıp an an sıyrılarak boyun bükerdi:

— «N'apayım... bırakamıyorum bu çantayı, bana üniversiteyi hatırlatıyor»...

Bir gün «Akis» çiler elinde, üniversiteyi hatırlatmıyan, yepyeni, «geçmişsiz» bir çanta gördüler... Genç adam Cumhuriyet Halk Partisine girmişti. Partiye kaydını, İsmet Paşa eliyle yapmıştı. Bu kaydı, Paşa toplumun önünde yeni partilinin yanağında kalem ucu gibi iki buseyle perçinlemişti. Perçinleyiş gazetelerin «baş köşesine» yerleştirilmişti. İktidarın organı, kahramanlar yaratan Zafer, dünyanın bütün ateşlerini püskürmeğe, bütün tozlarını bütün dumanlarına katarak vurmağa başlamıştı... 1957 seçimleri yaklaşmaktaydı...

Genç adam, bugünün Devlet Bakanı, bugünün Başbakanının sağ kolu (deyim benim değil, Halk Partililerin, beğenmiyorlarsa değiştirsinler. Kolu değil, deyimi...), bugünün Milli Emniyetinin başı, Turhan Feyzioğluydu!...

«Grafoloji»

Turhan Feyzioğlunun el yazısı önümde duruyor. Eskiye ait bir yazı. Mürekkeple yazılmış, kurşun kalemle bin tane «çıkmalı» bir sayfacık... Okunaksız... Sahibini anlatıyor (Bilmem grafolojiyle ilgilendiniz mi? Aldatmaz... El ilmi gibi... eline bakmadım henüz, yazısı yetiyor)... Yazı, huzursuz, mütereddit, kıvrasımalı, ihtiraslı... O ihtirasa eşit gitmesi gereken cür'etten nasipsiz...

Daha daha nesi var?.. Karşı cinse ürkekliğin frenlediği rahatsız ve kuvvetlice bir meyil... «İdarecilik» Osmanlı anlamında... Bir nevi tutukluk, hislerin cömertliğinde... Büyük dostluklar, büyük fedakârlıklar havası yok... Şüphecilik var. Vesvese var. Güvensizlik var: Artık kendine karşı mı, insanlara karşı mı bilemem... (Okuyucularımdan rica ediyorum, bana yardım etsinler, Topaloğlunun, Bölükbaşının, Çelikbaşın el yazılarını yollasınlar, sıra onların portrelerine gelecek... Elimde döküman yok!...)

İncelemeyi, isterseniz, grafolojiyi bırakıp olaylarda derinleştirelim:

Tahsili... «Gas'ray», sonra İstanbul Hukuku... İstanbulda kısa bir asistanlığı var. Mülkiyede asistan, sonra doçent, daha sonra

Nimet Arzık

talebelerine «nabza göre şerbet vermeyin» iyle memleketin «zor» dikkatini, hükûmetin kolay gazabını, Akis'in de verimli «desteğini» kendine çekmiş profesör... (O zamanlar Akis, adam yıkar, adam yapardı... şimcik kimseciklerin ne etkisi, ne gölgesi...). Bir sene Fransası var (İdari İlimler Okulu),

bir sene de Oksfordu... Toyluğunun eğilgen senelerinde değil, yetişmişliğin «almaz vermezliğinde»...

Düşmanlarını konuşturdum

Etraflı bir fikir vermek için okurlarıma, düşmanlarını konuşturdum, (Onlardan da birşeyler öğrenebiliyor, mübalâğa, iftira, tarafgirlik, eleğin üstünde tortulaşınca)... Dostlarını söylettim... Yazısını evridim çevirdim, kendi ufak tefek görüşlerimi de ekledim...

Düşmanlarının dedikleri: Politikası: «Pöf, tipik» üç kâğıtçı politikası»... (Meğer eskiden Galatada bir iskambil oyunu oynanırmış... Şimdi modası geçmiş.. Biri, ters çevirilmiş bir şemsiyeyi kaldırımda atlı karıncalar gibi çevirirmiş... İskambilleri gösterirmiş halka, evvelinden... meselâ biri kara sinek, ikisi kırmızı karo olurmuş... Atarmış şemsiyenin içine «Bul karayı, al parayı», «Bul karayı al parayı» diye bağıra çağıra... Önceden «danışıklılar» halktan sıyrılır bulurlarmış karayı ve alırlarmış paralarını... Tabii halk, «ay ne kolaymış» diye oyuna katılırmış ve sinek «bulunmazlıklara» karışırmış... Ve her bulmıyan bu sefer cebinden para ödermiş, kazancına dakka dakka kazanç yığılan «üç kâğıtçıya»... Oyun bu... Politikada ne ifade ediyor bu deyim, pek çıkaramadım... Bir cins tatlıcan kaygusu... Bir nevi oportinizma... Birkaç ata birden oynamaksa... E Ankara ekolünün politikasının rotası bu... Turhan Feyzioğluna has değil ki «üç kâğıtçılık»... Ne diye üstünde dururlar?... Tabii düşmanları, bizde düşman düşmana hiçbir meziyet tanımaz .

Politik kariyerindeki fırlayışı yalnız şansa yüklüyorlar. 1956'da açılan tahkikat bir şans... Akis'in bunu geniş bir kampanya yapması ve «kapaklaştırması» bir şans... Bakanlık emrine alınmak istenmesi bir şans... (6 ay müddet dolmadan istifayı basması bir şans... İşte körüklü çantanın yeni çantayla değiştirilme hikâyesi, o devreye rastlar...)

İlmi bile «idareci» ilmidir, (Tekrar bu noktanın üstüne basıyorum: Düşmanları konuşuyor... Kendilerinden elle tutulur bir delil istediğimde pek veremediler)... İstatistikleri bile, tezini ispat edecek şekilde kullanır... («il idare» diye bir kollektif çalışmadan bulutlu bulutlu söz ettiler... Amma işin içinden ne ben çıktım, ne onlar... Gerçeği Turhan beyden öğrenirim inşallah...)

Dostluğuna güvenilmez diyorlar... Kimin güvenilir ki?... Bir zamanlar Forum'dan ötürü, en iyi arkadaşları Muammer Aksoy, Turan Güneş ve Aydın Yalçınmış... Sonra onları çok, amma çok büyük hayal kırıklığına uğratmışmış... Peki onlar, onu neye uğratmış?...

28 Nisanla 27 Mayıs arasında müthiş korkmuşmuş... (Çok kişi korktu. Frensiz bir taşıt üstünüze, üstünüze son hızla gelse korkmaz mısınız?... «Frensiz» likten korkmaz mısınız?)... O devrede yanakları al al olurmuş konuşurken... (Şimdi de oluyor... Bu, kan dolaşımını ilgilendirir, korkuya hacet yok... Şimdi de çok çok kızarıyor Feyzioğlu... Şimdi korktuğu var mı?)... Sonra «teknik» adam rağbette olunca tekrar teknikliği seçmiş imiş ve Orta Doğu Üniversitesi Rektörü olmuş imiş... Bir adamı insan beğenmemeğe karar verdi mi soluğu bile suç olur bizde... Ve bu zemini hazırlamak için, faal politikanın içine boğazına kadar dalmışken:

— «Benim yerim ilim, eninde sonunda ilme döneceğim» demekten geri kalmazmış, ve ilim derken de o, derilikten vazgeçmiş körüklü çantasını bir tabanca gibi (destur bismillâh) öne sürermiş... Bunlarda ben fazla birşey görmüyorum... Ayni tutum sempati havasında anlatılırsa, başka renge bürünür, antipati havasında anlatılırsa, başka renge bürünür. Fransızların dediği gibi «c'est le ton qui fait la chanson»...

Bir zamanlar da avukatlık yapmağa başlamışmış... Gene anlattıkları şekle bakın: «Kardeşi, Konya sokak, Çağla hanında avukatlık yapardı. Odada iki masa vardı. Profesör ağabey gelince, küçük kardeş arka masaya geçti»... Düşmanlarını memnun etmek için bürosunu koridorlara mı taşısın? Bunlar fasa fiso... İthamların en ağırı: «Feyzioğlu, İnönü'yü şiddete yöneltiyor» ithamı... İnönü «şiddette» mi ki?... Gelecek için bizim bilmediğimizi bilenler varsa, o başka... Böyle konuşan politikacıların şimdiye kadar da geleceği pek keşfedenini görmedik...

Savunmuyorum Feyzioğlunu... Aklıma gelen kolay «tıkaç» ları kullanıyorum... «14'lerden sonra tekra rmeydana çıktı... ve Kurucu Meclis Kanununun üzerine eğildi. Bu kanun CHP.'yi hâkim kılan bir düzen hazırlıyordu... (Orası öyle...)

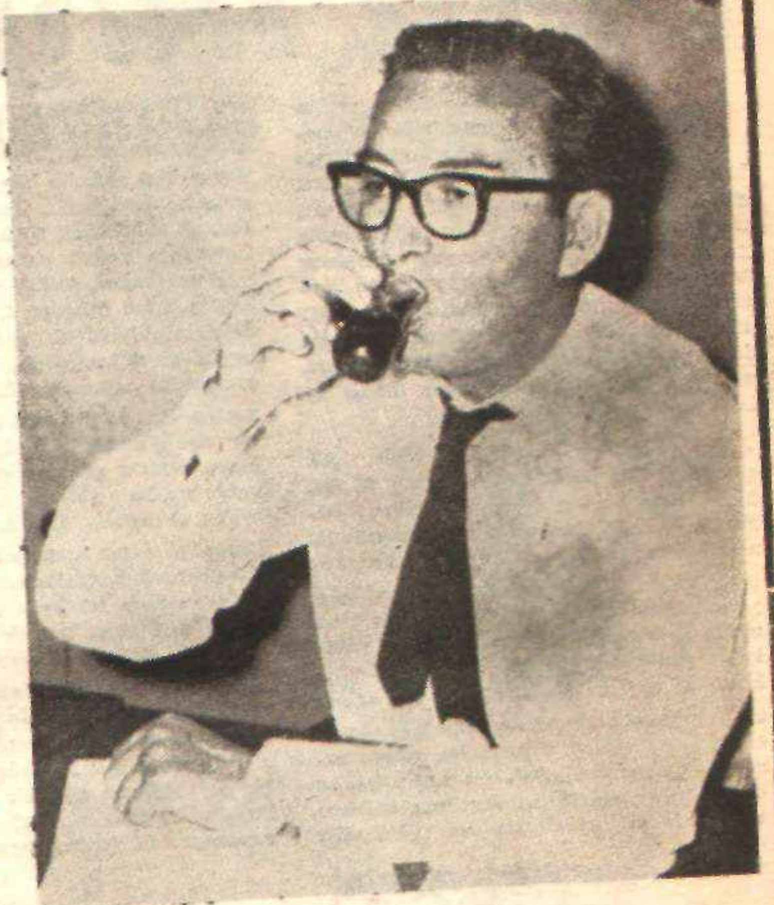
... Kolayca uyuşabileceği adamları seçtirir... Meselâ Şefik İnan gibi yumuşak, İncesulu gibi supl kişileri... Bakan seçtirecek kudrette olduğunu sanmıyorum. Ekip çalışması için insan tabii ki uyuşabileceği insanlara yaklaşır. İlle ve ille en geçimsizini istiyorum diye tutturmaz).

«Milli Eğitim Bakanlığına geldi... 147'ler meselesini çözmek için geldi zannettik... Birşey yapamıyacağını anlayınca kendini yıpratmamak için çekildi»...

Sayın Feyzioğlu, düşmanlarınızla karşı karşıya bırakıyorum, onlarla bu bitmez diyalogdan bıktım, şimdi dostlarınıza geçiyorum...

Dost, başa bakar.

Onlar evvelâ fazilet örneği, idealist genç akademisyen edebiyatına bulanıyorlar. Orasını geçelim... İyi bilir... İyi konuşur... Yani meseleyi hangi tarafından yakalayıp, hangi noktanın üzerine ışık tutacağını iyi kestirir... Bunda talebesi de, profesörü de, politikacısı da birleşiyor... İyi nutukçudur. Kürsüye çıktığında karşısındakilere hâkim olur... (1960 öncesi Meclisinde başarılı söz almaları olmuştur). Talebesine kendisini sevdirmiştir. Bir zamanlar basını da kazanmıştı... (Bunu sonradan basın mızıkçılık etti derecesine söylüyorlar dostları. Basın Feyzioğlunu pek hırpalamadı. Bir türlü gelmiyen dış yardımı rahat rahat müjdelediğinde bile). Basını kazanmıştır, çünkü bir zamanlar basın locasını en çok ziyaret eden Hasan Tezle kendisiydi. Basın locası şimcik te yerinde duruyor.

Turhan Feyzioğlu eski çantayı taşıdığı günlerde

Benim görüşüm

Hanımlarla konuşurken, gözlerini kaçıra kaçıra konuşan, onlara bakarken de kızaran, bakmazken de kızaran, yakışıklı olduğu halde, bir nevi, çirkinlik kompleksi taşıyan giyinişi itinalı ve taşralı (onu da biliyor), hayatı ilim ve politika arasında zigzağlı bu genç politikacı için düşündüğüm şu: Evvelâ çalışkan, dalgacı değil, sonra gene hepsinden (Kendi kuşağından politikacılardan bahsediyorum), hepsinden kabiliyetli... Merkeziyetçi: Merkez kendisi... Bütün işleri kendinde toplamak merakında... «İktisadi İşleri hızlandırma komisyonu mu?»... Hadiii Feyzioğlunu o komisyonda başkan görürüz...) «Dış yardım komitesi mi»?... Başkan Feyzioğlundan başkası değildir... v.s... v.s...

Bütün resmiyetteki ilericiliğine rağmen bir muhafazakâr tarafı muhakkak var... Sembolize edeyim size... Tercüme etmek için bula bula, o kadar kitap dururken Hayk'ın «Sosyalizm Esarettir» adlı eserini seçmesi (o kitapta «hürriyetin yegâne garantisi kapitalizmdir» gibi lâkırdılar edilir) birazcık bu tarafını açığa vuruyor bence!...

1959 Kurultayında da Kasım Güleğe karşı tutumunu tutmadım kafaca ve gönülce... (Üstünde duramam, uzun hikâye. Evetli, hayırlı upuzun bir hikâye...) Belki normal vatandaş için kusur sayılan şeyler, politikacı için normal ve mübah sayılır... Üniversiteye dönüşünde gazetecilere şu demeci vermişti: «Merkez İdare Kurulundan ayrıldım, üniversiteye döndüm»... Halbuki, partisince izinli sayılıyormuş... Bunu bana gazeteciler hatırlata hatırlata köpürüyorlar... Politika ancak seyirci olduğumuz bir sahne... O sahnede biz de aktör olsak, hele bu şartlarda, neler yapardık, neler yapmazdık, bilemem... Feyzioğlunu haklı görmeğe veya göstermeye değil, anlamağa çalışıyorum .. İnsanları anlamadan mahkûm etmek kolay... Sonra, insanoğlu bir güzel jest yapıyor ömrümde ve bütün diğer insanoğlulları hep ayni seviyede jestler bekliyor ondan. Bu bekleyiş te güzel, hayal susamışlığında:. «sublimation» susamışlığından geliyor...

Bir özelliği daha, benim için kusur. Politikacı için bilmem... Karar verdikten sonra fikir danışıyor. Yani elâlemin fikrine değer vermeden değer vermiş görünüyor. «Ne tedbirli, ne itidalli, ne müsamahalı adam» densin diye... Bu «densin diye» keyfiyeti bizde en zeki insanların özünü katlediyor!...

Taşralılıktan tamamen kurtulsa, monden hayatın icaplarına uymak için etrafına karşı haşinleşmese, hiçlenecek şeylerden sıyrılıp kafasının değerini tartsa (bunlar yapılır), Ankara politika mektebinin Kayseri bölümünden çıkmış politikacının özelliklerini hafifletse, iyi seviyede bir devlet adamı olabilir... Olacak mı?... Ben imkânlardan bahsediyorum sadece...

---

demek olur ki, böyle bir şeyin yanlışlığı apaçıktır.

Ancak elbette ki, sosyalist modelin tahakkuk ettirilmesi için çeşitli müşahhas meselelerin çözümlenme metodlarında, her memleket kendi şartlarına uygun farklı bir yol tutabilir. Örneğin, ziraat reformunun şekli, yahut devletçiliğin dozu her memlekette farklı olabilir. Fakat bu farklar ne olursa olsunlar, çözüm yollarının hepsinin aynı maksada hizmet etmesi, aynı modele uygun olması lâzımdır.

Bu sebepten, yeni bir sosyalizm modeli, bir Türkiye sosyalizmi bulmak için, beyhudeliği mukadder gayretler sarfedilmemelidir. Böyle birşey bulma ümidi, bizleri daha bir müddet ter... ile ve atalete mahkûm etmekten başka bir işe yaramaz. Yapılacak şey, belki de fikrin taraftarlarının asıl maksatlarına da uygun olarak, çeşitli müşahhas meselelere sosyalizmin ışığı altında en uygun çözüm yollarını aramak ve bunları serbestçe tartışmaktır. Türk sosyalizmi derken, bunu anlıyoruz.

Özetleyecek olursak diyebiliriz ki, sosyalizm-kapitalizm mücadelesi taraflar için bir ölüm kalım meselesi olmaktan çıkmıştır. Bugünkü şartlar içinde ona bu havayı vermek, onu bu gözle görmek, Batıda olduğu kadar bizde de sun'idir ve büyük kütleyi ilgilendirmeyecektir. Bu sebepten, mücadeleyi demokratik şartlar içinde ve medeni bir şekilde yürütmek mümkündür. Diğer taraftan, sosyalizmden yana olanların da, küçük farklardan ötürü büyük ihtilâflara düşmeyecek kadar müsamahalı, fakat el yordamı ile mesele çözmeğe iltifat etmeyecek kadar imanlı ve kararlı olmaları lâzımdır.

Orta yol

Bu vesileyle, kalkınmamızın ancak sosyalist bir model takip edildiği takdirde mümkün olabileceğini ve bu modelin belkemiğini de yapıcı ve halkçı bir devletçiliğin teşkil ettiğini tekrar etmek isterim: Çünkü, bir kere, ancak «ekonominin kumanda eden tepeleri» halkçı bir devletin elinde olunca istismardan bahsetmeğe imkân kalmaz. İkinci olarak, ancak devletçilik sayesinde toplumun kalkınma arzusu fiilen harekete geçirilebilir. Çünkü aksi halde, çok ürkek olduğu anlaşılan özel teşebbüsün yatırım yapmasına bel bağlamak lâzım gelir. Üçüncü olarak, ancak devletçilik etrafında milli bir gayret seferberliği yapmak, kütleleri heyecana ve harekete getirmek mümkündür. Dördüncü olarak, halkın değişme ve gelişme arzularını karşılayabilecek büyük işler, büyük hamleler ancak devletçilik yoluyla yapılabilir. Nihayet, ancak devletçilik sayesinde, fabrikalar ve tesisler aynı zamanda birer medeniyet ve kültür merkezi, âdeta birer mektep olarak kullanılabilir.

REJİMİN GİZLİ HASTALIKLARI

Ümit kaynağımız

Taner Timur

Memleketimizde demokratik rejim bir türlü istediğimiz gibi işlememektedir. Son zamanlarda sık sık bahsedilen huzursuzluk da buradan ileri gelmektedir. Bunu samimiyetle kabul etmemiz ve nedenleri üzerinde düşünmemiz gerekmektedir. Üstelik bu, yeni anlaşılmış bir gerçek de değildir. 1950'de hak ve hürriyet teraneleri ile iktidarı alan bir partinin, durumu sarsılınca, nasıl kendini kolayca inkâr ettiğini ve karanlık yollara saptığını, senelerce bu memleket aydınları ibretle izlemişlerdir.

Rejim buhranı tartışmaları, bizde çok partili hayatla birlikte başlamıştır. 22 Şubat hâdisesi ve son tedbir kanunları, bugün hâlâ rejim meselemizin halledilmediğinin açık delilleridir. Bununla beraber, bugüne kadar, bizde çok partili rejimin işleyiş tarzının tarafsız ve derinlemesine bir tahlili yapılmamıştır. Ya hâdiseleri şahıslarla veya şahıs grupları ile izah eden kısır bir görüşe saplanılmış, ya da sadece şekli ve hukukî kurumlar üzerinde durulmuştur. 27 Mayıstan sonra ise, zaman zaman tamamen aksi yönde bir tutum hâkim olmuş ve senelerdir hukukçuların kafalara tıkıştırdığı klişelerden bir nevi bıkkınlık duyan bazı aydınlar herşeyi iktisadî açıdan görmek istemişlerdir. Neticede, her iki tutum da hâdiseleri bütünü ile kavramamız hususunda yeterli olmamıştır.

Kanaatimizce, 1946'da girilen çok partili hayatın iyice anlaşılması, bizde tek parti devrinin objektif bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Zira, 1946 yılında çok partili rejime, kişilikleri ve formasyonları tek parti devrinde teşekkül etmiş bir siyasi sınıfla girilmiştir. 1954'den itibaren rejimin çıkmaza girmesinde, bu yönetici sınıfın yetersizliklerinin rolü çok büyük olmuştur. Meselâ, bu devrede, enflasyondan doğan huzursuzluklara derhal antidemokratik kanunlarla cevap veren zihniyet, aslında tek parti devrinin izini ve özelliklerini aksettiren bir zihniyettir. Kaldı ki, bugün bile, siyasî partileri ve parlamentoyu dolduran siyasî sınıfın büyük bir kısmı, tek parti devrinde yetişmiş kimselerden meydana gelmektedir.

Bu yazının tek parti devri ile ilgili yeni bir şey söyleme gibi bir iddiası yoktur. Bilâkis, herkes tarafından bilinen; fakat, zaman zaman gözden kaçan bazı unsurlardan hareket ederek, günümüz olaylarına eğilmek istiyoruz.

Memleketimizde, Cumhuriyet Halk Partisinin kuruluş tarihi olan 1923 yılı ile, Demokrat Partinin kuruluş tarihi olan 1946 yılı arasındaki devreye «tek parti devri» denmektedir. Komünist ve faşist partileri gibi doktriner ve bütüncü partilerin aksine, bizde tek parti sisteminin özelliğini «doktrinsizlik» teşkil etmiştir. Atatürk devrimleri bile, işlenmiş geliştirilmiş bir fikir sisteminin mahsulü olmaktan ziyade, pragmatik bir zihniyetle gerçekleştirilmiş devrimlerdir. Memleketin gelişme yönünün tesbitinde ve bu yönde cesur ve köklü hamlelere girişilmesinde, Atatürk'ün derin zekâsı ve sezgi gücü başlıca rolü oynamıştır.

Tek parti sisteminin lehinde ve aleyhinde çok şey söylenmiştir. Bunlar tek cümle ile şu şekilde özetlenebilir: tek parti sisteminin faydalı yönü, halkla bağlarını kurmuş yeni bir yönetici kadro yaratması; mahzurlu yönü ise, Devlet mekanizmasını elinde bulunduran bu sınıfın, zamanla imtiyazlı bir sınıf haline gelmesidir. Türk tecrübesinde her iki husus da gerçekleşmiştir. Millî Mücadeleyi ve devrimleri yapan kadro, zamanla halktan kopmuş ve *muhafazakâr bir sınıf haline gelmiştir.* C.H.P. nin halktan nasıl uzaklaştığını, Yön'ün ilk sayısında sayın Turan Güneş sosyolojik açıdan çok güzel tahlil etmiştir. Fakat, kanaatımızca, günümüz bakımından üzerinde durulması gereken husus, daha ziyade, Halk Partisinin yarattığı elitin nasıl bir fikrî gelişme gösterdiğidir. Bu konuda bildiklerimiz, bizi fazla iyimserliğe sevketmemektedir.

Ampirik bir şekilde gerçekleştirilen Atatürk inkılâpları, devrin aydınları tarafından geliştirilip, belli bir fikir sistemi üzerine oturtulmamışlardır. Bildiğimiz kadarı «Kadro» hareketi dışında, bu konuda kesif bir fikrî faaliyet gösterilmemiştir. Halk Partisinin *doktrinsizliği* sonuna kadar devam etmiştir. 1930'daki Serbest Fırka tecrübesinin, başarısızlıkla sona ermesinden sonra, batılı demokrasilere olan ilgi de azalmıştır. Bunda, esasen batılı demokrasilerin o devrede büyük bir buhran içinde bulunmalarının rolü olduğu düşünülebilir. Bilindiği gibi, bu devre, Avrupa'da Faşist Diktatörlüklerin kuruldukları bir devredir. Nitekim, batıda, faşizmin gelişmesi ile, Türkiyede parti-devlet münasebetlerinin gelişmesi arasında bir paralellik kurmak mümkündür. Atatürk'ün son senelerinde, C.H.P. yarı totaliter bir hüviyete bürünmüştür. Bununla beraber bu devrede bile bizde, sistemli bir şekilde, faşizm fikriyatı yapılmamıştır.

İkinci Dünya Harbinden sonra, çok partili hayata siyasî doktrini ve felsefesi olmıyan bir yönetici kadro ile girilmiştir. O sıralarda, bu rejimin bizde yürüyüp yürümeyeceği konusu çok tartışılmıştır. Bu konuda kötümser olanlar, çoğu zaman halkın kültürsüzlüğünü ve yetersizliğini ileri sürmüşlerdir. Gerçekte ise, bizde çok partili sistem daha ziyade siyasî sınıfın yetersizliği yüzünden iyi işlememiştir. Prensip anlaşmalarına dayanmıyan ve fikrî muhtevadan yoksun bir parti mücadelesi, kısa zamanda kör döğüşü halini almıştır.

Memleketimizde 15 senelik çok parti devrinin tahlili yapılırken, üzerinde ısrarla durulması gereken iki unsur vardır. Bunlardan birincisi, genel oyun kabulü ve doğurduğu sonuçlar; ikincisi ise, bu devrede «kalkınma» fikrinin iç politikamızın ana temi haline gelmesidir. Aslında bunlar, aşağıda izaha çalışacağımız gibi, birbirleriyle çok yakından ilgilidir.

Genel oyun kabulü, bizde tek parti devrinde hâkim olan Devlet telâkkisini değiştirmiştir. Genel oyla birlikte, amme nizamını ve millî güvenliği sağlamakla mükellef dar bir Devlet anlayışından, vatandaşların her türlü ihtiyacını karşılaması gereken bir «Sosyal Devlet» anlayışına geçilmiştir. Nitekim, 1961 Anayasası ile Sosyal Devlet fikri bir Anayasa prensibi haline getirilmiştir. Bununla beraber, bizde genel oydan beklenenlerle, genel oyun verdiği neticeler çoğu zaman tezatlı olmuştur.

Kalkınma fikrinin kütlelerce benimsenmesinde büyük rol oynıyan genel oy mekanizması, bu kalkınmayı gerçekleştirecek kadroyu iş başına getirmede aynı derecede başarılı olmamıştır. 15 yıllık devrede, genel oy mekanizması bizde daha çok muhafazakâr hükümetleri iş başına getirmiştir. Bunun ,biri toplumsal yapımızın özelliklerinden; diğeri ise siyasî sınıfımızın teşekkül tarzından ileri gelen iki sebebi vardır. Memlekete atomlar halinde dağılmış köylerden meydana gelen bir toplumsal yapıda, genel oy mekanizması, geniş ölçüde ağalar kanalıyla ve ağalar lehine işlemiştir. Ayrıca, bu devrede *siyasî sınıfın genç kuşaktan* gelenlerle yeteri derecede beslenememesi, tek parti devrinden kalma muhafazakâr zihniyetin devamında rol oynamıştır.

Aslında, bizde bugüne kadar yapılan seçimlerde hamleci ve reformcu bir kadronun iş başına gelmesi mümkün değildi. Çünkü memleketimizde böyle bir kadro yoktu. *Bu kadro yeni teşekkül etmeğe başlamıştır.*

Türkiye'de son zamanlarda sık sık «Zinde Kuvvetler» den bahsedilmektedir. Bu bir tesadüf değildir. Bugün memlekette, bilgisi, *idealizmi ve vatanseverliği ile gerçekten* zinde olan bir kuşak oluş halindedir. Türkiye'nin tek ümidi ve tesellisi, bugünkü muhafazakâr ve uyuşuk siyasî sınıfın yerini almaya namzet bu yeni kuşaktır. Demokratik prensip üzerinde kimsenin ihtilâfı olmadığına göre, oyunun kaidelerine riayet edildiği takdirde, yeni kuşağın manevi baskısı, muhafazakâr hükümetleri reformcu ve hamleci yollara yönelmeye zorlayacaktır. Yeter ki ilhamını halkın en temelli özlemlerinden alan yeni kuşak, sezgi, gücünü, fikrî kapasitesini ve dayanışma ruhunu geliştirsin ve sistemleştirebilsin. Teşkilâtlanmasını bilsin.

SADAKAT

Kennedy Türkiye'yi övdü.

Allah-Allah!.. Amerika Türkiye'yi 1950' de de övmüştü. 1954'te de övdü, 1957'de de övdü, daha sonra da övdü!..

Aşkolsun şu Amerikalı yöneticilere!.. Biz o kadar değiştiğimiz halde, onlar hiç mi hiç değişmiyorlar. Sadakat böyle olur işte!..

«Aydın hali»

Fazıl Hüsnü Dağlarca adlı bir şairimiz var. Kitap imalâtında galiba Ümit Yaşar'a kaptırdı öncülüğü. Bu yüzden belki de üzgündür.

Dağlarca, önce subaylıktan ayrıldı, sonra Aksaray'da «Kitap» adlı bir kitapçı dükkânı açtı, sonra da «Türkçe» adlı bir dergi çıkarmağa başladı. Bu arada da kitap imaline devam etti tabii... Fakat, birgün baktık «Vatan» *gazetesinin bir köşesinde* «Daha» başlığı altında cevizeler döktürüyor. Oysa, şairlik elden gider korkusuyla, düzyazı yazdığı görülmemişti Dağlarca'nın. *Düzyazı yazmağa başladığına* göre, ya şiir elden gitti, ya da sıtmaksı sarıldı şiire, orası ayrı...

İşte bu şairimiz, «Sosyalizm Nedir?» *adlı kitabı* „*satılmaz, zarar ederim korkusuyla*- dükkânına sokmamış. Eh, haklı tabii... Her dükkâncı böyle düşünür. Bir malın satıp satmıyacağını bilmiyen kişi ne diye dükkâncılık yapsın? Dağlarca da «Bu kitap satmaz, zarar ederim» korkusuyla kitaba yüzvermemiş. İşe bakın ki, kitap üç günde onbeşbin satmış!.. Bunun üzerine almış Dağlarca'yı bir kaygu:

— Ah, kafa, kafa, kafa!.. Ne diye almadım kitabı?

Böyle, saçını başını yolarak düşünüp dururken, dükkânına bir vatandaş girmiş. «Sosyalizm Nedir?» adlı kitaptan almak istiyormuş. Hani, Fazıl Hüsnü'de bulunur sanmış ta...

— Beyefendi, demiş, Sos..

Gerisini getirmeğe fırsat vermemiş Dağlarca:

— Suss!

Adamcağız yarı korku, yarı şaşkınlık içinde, ardına baka baka çıkmış dükkândan. Bir tanıdığına durumu anlatmış. Tanıdığı ince ince gülmüş:

— Merak etme kardeşim, demiş, aydın hali..

Deme Paşam

İnönü Abant'a gitti ya... Kaldığı otelin hatıra defterine yazmış: «Abant'a gelen *memnun olur. Haber veriyorum.*»

Züğürtler korosu:

«Gidelim Göksu'ya bir âlem-i âb eyliyelim»

«Aban'ta neyle gidilir? Biz Abant'ı neyliyelim?»

Sığır sözleşmesi

Sığırtmaçlık yapmıyan, sığırların kendilerini kurda karşı nasıl koruduklarını bilemez. Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp. Ansiklopedik bilgilerini arttırmak isteyenlerin bunları bilmesi gerekir.

Birgün sığırları alıp otlağa götürdüm. Mevsim güz. Otlar sararmış, kurumuş. Sığırlar *iyice bir ot bulabilmek için sağa* sola koşmak zorunda kalıyorlar. Biri iyice bir ot bulsa, birkaçı birden onun üstüne saldırıyor, bir iteleşmedir başlıyor. Bu onların hergünkü cilveleri olduğu için hiç aldırış etmiyorum. Hangisinin hangisine gücü yeterse, otu o yiyor.

Birden bir kaynaşma, bir toparlanma oldu *sığırlarda. Anladım ki kurt dalmış ara*larına. Birinin canına okuyacak. Fakat sığırları çok iyi bildiğim için hiç korkmadım. Gerçekten de, bildiğim gibi oldu. *Az önce bir lokma ot için birbirlerini* insafsızca boynuzlayan sığırlar, alârm düdüğü çalmış gibi, bir anda bir araya geldiler ve gerilerini birbirlerine dayayıp, boynuzlarını kurttan yana döndürdüler. Manzara öylesine hoştu ki, gülmekten kendimi alamadım: Kıçlar ve kuyruklar hep bir arada, dairenin merkezi gibi... Boynuzlarsa, bu merkez etrafında bir daire oluvermişti!.. Zavallı kurt bu boynuz dairesini geçip, hiçbirinin budundan bir lokma et koparamadı. Dili bir karış dışarda, başka sığırlara gitti.

İşte buna biz «Sığır Sözleşmesi» deriz. Başka birgün de itlerin trene nasıl saldırdığını anlatacağım.

Nerde o günler

Cemal Reşit Eyüboğlu Vatan'da yazıyor: «Halkımız demokrasi için uygundur. Yeter ki parti liderleri, küçük parti çıkarlarını bir yana itebilsinler, günlük meselelerin üzerine çıkabilsinler, büyük dâvalara yönelsinler......»

Aman, sayın Eyüboğlu, iftira etmiyelim. Bizimkiler o dediklerinizi yapıyorlar. Çıkarlarını bir yana itmiyorlarsa da, birbirlerini itiyorlar. Günlük meselelerin üzerine çıkmak değil, çıkıp bir de tepiniyorlar. Büyük dâvalar mı dediniz? Anasını bile ağlatıyorlar vallahi!..

Deldiği boğazı

NATO Ekonomik Kurulu ile görüşen Feyzioğlu, Türkiye'ye yardım yapılıp yapılmıyacağını soran gazetecilere:

— Yardımdan eminiz, demiş.

*Eh, Allah deldiği boğazı aç komaz elbet*te... Körün kısmetini topal karga getirir derler.

Şaşılacak şey

İstanbul Emniyet Müdürü:

— Bugün İstanbul'da binlerce bırakılmış, suçlu adayı çocuk var, diyor.

Ne garip şey!

Ondan önceki müdür de böyle demişti.

Ondan önceki de böyle demişti.

Ondan önceki de böyle demişti.

Ondan önceki de..

Demekle birşey değişmediğine göre, söylenlere ne diye ceza verirler, anlamıyorum?

Dedi – dedim

İsveç İşverenler Sendikaları Federasyonu Başkan Vekili Mr. Cron Vist dedi:

— İsveçte 70 yıldır toplu sözleşme var.

Dedim:

— Bizde de tüfeklisi var.

Cron Vist dedi:

— İşçiler üzerinde hâkimiyet kurabilsiz.

Dedim:

— İşçiler üzerinde hâkimiyet değil ya, banka bile kurabiliriz.

Cron Vist dedi:

—Faşist ve komünist olmıyan memleketlerde grev hakkı tanınmıştır.

Dedim:

— Biz demokratız, tanıyamayız.

Cron Vist dedi:

— Demokrasilerle idare edilen memleketlerde toplu sözleşme ve sendika kurma hürriyeti vardır.

Dedim:

— Belibülâ bembillülâ bepbüp, delidülâ demdüllilâ depdüp.

Cron Vist dedi:

— Kuvvetli işveren sendikaları kurarsanız, kendi meselelerinizi halledebilirsiniz.

Dedim:

— Mister, siz gidin de, İşçi Sendikaları Federasyonu Başkan Vekili gelsin Allahaşkına!.. Bizim işverenler bilirler bu yolları.

Hüseyin Korkmazgil

NASIL ÇILDIRILIR ?

Hitler'in "Bin yıllık" saltanatı

İkinci Dünya Savaşının son günlerinde Amerikan birinci ordusu Almanya'nın göbeğindeki Harz dağları bölgesinde ilerlerken buradaki şatolarda ve madenlerde Nazi Almanya Dışişleri Bakanlığına ait 485 ton ağırlığında belge ele geçirdi. Berlin'den gelen emirle tam yakılmak üzereyken müttefiklerin eline geçen bu belgeler İkinci Reich'in başından Üçüncü Reich'in son günlerine kadarki çağı içine alıyordu. *Yine aynı tarihlerde, Cobourg* yakınındaki Tambach şatosunda da, Alman deniz kuvvetlerinin Ondokuzuncu yüzyılın ortasından son günlere kadarki tarihiyle ilgili belgeleri taşıyan 60 bin dosya müttefiklerin eline geçti. Bütün bu belgeler, savaşı izliyen yıllar boyunca Birleşik Amerika'nın Virginia eyaletindeki Alexandria'da askeri bir depoda mühür altında tutuldu. Amerikan Hükûmeti, tarih araştırmaları bakımından bile olsa, bu belgelerin saklandığı kasaların açılmasıyla hiç ilgilenmiyordu. Nihayet, belgelerin ele geçişinden on yıl sonra, 1955 te, «American Historical Association»ın teşebbüsü üzerine küçük bir araştırıcılar topluluğu bu belgeleri ayıklamağa, önemlilerin fotokopilerini çıkarmağa başladı. Üstelik bu bilginlerin ellerini çabuk tutması gerekiyordu, çünkü Federal Almanya Hükûmeti bu belgelerin iadesi için Amerikan Hükûmetine resmen başvurmuştu, Amerika da bu belgeleri geri göndermekte şaşılacak bir acelelik gösteriyordu.

Bu belgelerde ne vardı? Nazi Almanyası Hükûmetinin ve Dışişleri Bakanlığı, Bahriye Bakanlığı, Nazi Partisi Himmlerin gizli polisi gibi bu hükûmetin başlıca kollarının en gizli arşivleri... Fakat belgeler bununla kalmıyordu. Nazi elebaşlarının hatıra defterleri, en gizli konuşmaları, Nazi Liderleri arasındaki toplantıların tutanakları, Hitlerin savaşın en şiddetli günlerinde en yakın arkadaşlarıyla yaptığı konuşmalardan stenoyla tutulmuş notlar, hattâ Goeringin Havacılık Bakanlığında kurduğu özel teşkilât sayesinde Nazi Liderleri arasındaki telefon konuşmaları gizlice dinlenerek stenoyla tutulan notlar... Bunlardan ayrı olarak, sağ kalan Nazi elebaşılarının Nüremberg'teki yargılanmaları sırasında ele geçen belgeler, tanıklıklar da zaten 50 - 60 cilt olarak yayımlanmış bulunuyordu. Hülâsa, şimdiye kadar hiç bir tarihçinin eline bu kadar büyük bir belge hazinesinin *toptan ve sıcağı sıcağına geçtiğine* rastlanmamıştı. Hattâ bir devlet tam bir askeri hezimete uğradığı (meselâ Birinci Dünya Savaşında Almanya) veya bir ihtilâlle ortadan silip süpürüldüğü (meselâ Çarlık Rusyası) vakit bile böyle bir duruma rastlanmamıştı. Bu ülkelerde işbaşına gelen yeni hükümetler ancak kendilerince yararlı buldukları belgeleri açığa vurmuşlardı. Nazi Almanyasıyla ilgili belgeler konusunda böyle olmamıştır. Bütün önemli belgeler bir anda düşman eline geçmiştir.

Hitlerin iktidarı ele geçirmeğe başladığı günlerden, Amerika'nın savaşa katılmasına kadar Nazi Almanyasında bulunan tecrübeli bir gazeteci, Amerikalı William L. Shirer, yukarıda sözü geçen belgelerin büyük bir kısmını incelemiş, kendi kişisel tecrübelerine de dayanarak Hitler Almanyasının bugüne kadar yayımlanan en sağlam ve en geniş tarihini yazmıştır. Shirer'in iki yıl önce «The Rise and Fall of the Third Reich - Üçüncü Reich'ın yükseliş ve çöküşü» adıyla yayımladığı bu bin sayfalık kitap, sağlam belgeleri kişisel tecrübeleri, nihayet bir gazetecinin canlı üslûbunu birleştirdiği içindir ki, iki yıldan beri dünyanın en çok satılan kitapları arasındaki yerini muhafaza etmektedir. Büyük bir gizlilik içinde yaşıyan totaliter bir rejimin perde arkası, hattâ üçüncü Reich'ın tarihinin büyük bir kısmını gözleriyle gören Shirerin bile zamanında öğrenemediği tarafları bu belgeler sayesinde açığa çıkmaktadır.

Fakat Shirer'in kitabı sadece bu sırları açıklaması bakımından önemli değildir. Bu kitap, İlk Dünya Savaşı sonrasına zamanın en mükemmel sayılan anayasasına sahip Weimar Cumhuriyeti'nin, ehliyetsiz, hırslı politikacılar yüzünden nasıl yavaş yavaş, için için çöktüğünü; toplumsal huzursuzluk içinde *bulunan bir ırk nazariyesine dayanan bir avuç se*rüvencinin, toplumsal ilerlemeden korku duyan gerici kuvvetlerin (büyük iş adamlarının, Prusyalı toprak ağalarının, muhafazakâr bir grup askerin) desteğini sağlıyarak «milli irade» yoluyla nasıl iktidara geçtiğini; demokratik bir rejimi nasıl korkunç bir tedhiş rejimine çevirdiğini; Avrupanın en uygar toplumlarından biri olan Alman ulusunun nasıl her türlü sağduyuyu, aklı bir kenara iterek bir serüvencinin ardından bütün dünyayı kana boyayan bir serüvene körü körüne atıldığını göstermektedir. *Bundan dolayıdır ki, Shirerin kitabı görebilen ve anlıyabilenler* için ihmal edilmiyecek, tekrar tekrar okunacak bir eserdir. Yine yazılar başlarken, yazarın kitabının başına filozof Santayadan aktardığı cümleyi burada tekrarlamak yerinde olacaktır: «Geçmişi hatırlamıyanlar, onu yeniden yaşamağa mahkûmdur.»

Başlangıcın sonu

28 *Ocak 1933 cumartesi* günü, Cumhurbaşkanı Feldmareşal Hindenburg, Başbakan General Kurt von Schleicher'i çağırttı. Almanyanın en önemli siyasi partisi olan Nasyonal Sosyalistler'in (Nazi) önderi Adolf Hitler, başbakanlığın kendisine verilmesini istiyordu. Bu kasvetli hafta sonunda başkentte en *inanılmaz söylentiler* birbirini kovalıyordu. Sonraki olayların ortaya koyduğu üzere, bu söylentilerden en inanılmaz olanlarda bile az çok gerçek payı vardı. Meselâ, Schleicher'in, başkomutan Kurt von Hammerstein'la birlikte, Potsdam garnizonunun yardımiyle bir hükûmet darbesi hazırladığı, Cumhurbaşkanını tevkif edip askeri bir hükûmet kuracağı söyleniyordu. Nazilerin bir hükûmet darbesi yapacaklarından bahsediliyordu. S. A. ların (Nazi hücum kıtaları) Berlin şubesinin, naziliğe yakınlık duyan polislerin yardımıyla, Cumhurbaşkanlığının ve birçok bakanlıkların bulunduğu Wilhelmstrasse-yi ele geçirecekleri ileri sürülüyordu. Bir genel grevin patlak vermesi de söz konusuydu. Nitekim ertesi pazar günü, Hitlerin başbakanlığa getirilmesi ihtimalini protesto için bir kaç yüz bin işçi Lustgarten'de toplandı. İşçi önderlerinden biri, Hitler yeni hükûmeti kurmakla görevlendirildiği takdirde, ordu ile işçilerin ortaklaşa hareketini sağlamak üzere General von Hammerstein'la temas kurmağa çalıştı. Nasıl ki, 1920 de Kapp'ın hükûmet darbesi sırasında, hükûmetin sorumlu kişileri başkentten kaçtıkları zaman da işçilerin giriştikleri bir genel grev, Cumhuriyeti kurtarmıştı.

Hitler'in gözyaşları

Hitler, pazarı pazartesiye bağlıyan gecenin büyük kısmını, Başbakanlığa giden sokağın başındaki Kaiserhof otelindeki odasını arşınlamakla geçirdi. Sinirliydi ama, artık saatinin çaldığı muhakkaktı. Bir aydır, von Papenle ve diğer sağcılarla gizli müzakerelere girişmişti. Bunun sonunda ortaya uzlaştırıcı bir şekil çıktı: Hükûmet tamamiyle Nazilerden meydana gelemezdi, fakat bir koalisyon hükûmetinin başkanı olabilirdi. Oniki üyesinden sekizi Nazilerden olacak bu hükûmetin bütün üyeleri, Weimar'ın demokratik rejimini yıkmakta kendisiyle mutabıktılar. Yalnız o yaşlı ve inatçı Cumhurbaşkanı, Hitler'in emellerine karşı koyuyordu, daha iki gün önce General von Hammerstein'e «Bu Avusturyalı onbaşıyı Savunma Bakanı veya Başbakan yapmağa hiç niyeti olmadığını» söylemişti.

Bununla birlikte 76 yaşına varan bu pelteleşmiş ihtiyar, oğlu Binbaşı Oskar von Hindenburg, Devlet Bakanı Otto von Meissner, von Papen ve diğer «etraf»ının etkisine nihayet boyun eğdi. 29 Ocak pazar günü öğleden sonra Hitler, yanında Goebbels ve öbür arkadaşları olduğu halde kahvesini içerken Reischtag'ın başkanı Goering içeri girdi ve Hitlerin ertesi günü Başbakanlığa getirileceğini kesin bir dille haber verdi.

30 Ocak 1933 pazartesi günü öğleye doğru Hitler, Hindenburg'la görüşmek üzere Başbakanlığa gitti. Bu görüşme, gerek kendisi, gerek Almanya, gerekse bütün dünya için hiç beklenmedik ağır sonuçlara yol açacaktı. Goebbels, Roehm ve diğer ileri gelen Naziler, Kaiserhof otelinin bir penceresinden, önderlerinin çıkacağı kapıyı endişeyle gözlüyorlardı. Goebbels, hatıra defterine «Başarı kazanıp kazanmadığını yüzünden okumayı bekliyorduk» diye not düşmüştü. Zira başarıdan yüzde yüz emin değillerdi. Nitekim Goebbels hatıra defterine şunları yazmıştı: «Yüreğimiz şüpheden ümide, sevinçten endişeye gidiyordu. O kadar sık hayalkırıklığına uğramıştık ki, büyük mucizenin gerçekleşeceğine kesin olarak inanmıyorduk.»

Ama birkaç dakika sonra mucizenin gerçekleştiğini gördüler. Şarlo bıyıklı adam, gençliğini Viyana'da serserilikle geçiren, İlk Dünya Savaşı'nın basit askeri, Münich birahanesindeki hükûmet darbesinin gülünç kahramanı, gözboyayıcı hatip, Alman vatandaşı bile olmıyan bu Avusturyalı, Almanya'nın Başbakanı olarak andiçiyordu.

Hitler, Başbakanlıkla Kaiserhof oteli arasındaki bir kaç yüz metrelik yolu otomobille alarak, Goebbels, Goering, Roehm ve öbür birkaç kahverengi gömlekli, hepsi de iktidara ulaşmasında kendisine yardımı dokunan eski arkadaşlarını buldu. Goebbles şunları yazıyordu: «Bir kelime bile söylemedi. Biz de öyle. Ama gözleri dolu doluydu.»

Başbakan Hitler, Cumhurbaşkanı Hindenburg, Reischtag Başkanı Georing Tannenberg zaferinin yıldönümü töreninde (Ağustos 1933)

Hitler'in «bin yıllık» saltanatı başlıyor

O akşam başlıyarak ertesi sabahın ilk saatlerine kadar, elleri meşaleli S.A. lar bu zaferi çılgıncasına kutladılar. On binlerce S.A., düzgün sıralar halinde Tiegarten'den, Brandenbourg'un büyük kapısından geçtiler, Wilhelmstrasse'ye indiler. Bandoları askeri marşlar çalıyor, marşlar söyleniyordu. Hindenburg, sarayının penceresinden bastonuyla tempo tutarak S.A.ların yürüyüşünü seyrediyordu. Anlayışı yaşlılığın etkisiyle kıtalmış olan Cumhurbaşkanının, ne olup bittiğini bildiği de şüpheliydi. Hattâ, az sonra Berlin'de dolaşan fakat doğruluğu kesin olmıyan bir söylentiye göre, yürüyüş yapan S.A. ları görünce yanındaki bir Generale dönmüş «Bu kadar Rus'u esir aldığımızı bilmiyordum» demişti.

Cumhurbaşkanlığı sarayından biraz ötede, Wilhelmstrasse'de Başbakanlıktaki bir pencerenin önünde Hitler ayakta duruyor, kendinden geçmiş bir halde sevinçten zıplıyor, Nazi usulü selâm veriyor, bazan gülümsüyor, bazan kahkahalarla gülüyor, bazan da gözleri yaşla doluyordu. Sabahın üçüne doğru evine yorgun fakat memnun dönen Goebbels, hatıra defterine şunları kaydetmişti: «Sanki bir rüya bu... Bir peri masalı. Yeni Reich doğdu. On dört yıllık çalışma zafere ulaştı. Alman ihtilâli yürüyor!»

Hitler'in 5 Eylül 1934 te Nüremberg'teki konuşmasında «bin yıl» süreceğini ilân ettiği bu «Üçüncü Reich», Nazi dilinde çok kere «Bin yıllık Reich» diye geçer. Gerçekte, Nazilerin bu bin yıllık saltanatı ancak on iki yıl üç ay sürebildi. Fakat tarih bakımından kısa olmasına rağmen bu dönem, kendinden önceki bütün dönemlerden çok daha şiddetli, çok daha yıkıcı geçti. Bir yandan Alman halkını bin yıldan beri görmediği bir güce eriştirdi; Almanları bir süre için Atlântik'ten Volga'ya, İskandinavya'dan Akdenize kadar Avrupanın hâkimi yaptı. Fakat Üçüncü Reich'ın soğukkanlılıkla hazırladığı bir dünya savaşının ve geçmişin en tüyler ürpertici zulmünü bile geride bırakan bir tethiş devrinin sonunda yine Alman halkını ümitsizlik ve perişanlık içine attı.

Üçüncü Reich'ın kurucusu, Üçüncü Reich'ı demir elle yönetip onu önce yücelten sonra da uçurumun dibine indirerek feci bir sonuca ulaştıran adam Adolf Hitler'di. Şüphe yok ki Hitler, esrarengiz bir kader efsanesinin etkisinde kalan, yüzyıllar boyunca geçirdiği tecrübelerle belirli bir kalıba giren Alman halkında, varmak istediği korkunç amaçlara elverişli bir âlet bulmuştu. Ama şeytani bir kişiliği, tabiat üstü sezgileri, vasatın üstünde bir zekâsı, sarsılmaz bir azmi olan, insanları ve olayları tartmakta sonuna kadar şaşılacak bir kabiliyet gösteren Hitler ortaya çıkmasaydı Üçüncü Reich belkide hiç doğmayacaktı.

Kendi vatandaşlarından küçük bir kısım için ve yabancı ülkelerdeki insanların hemen hepsinin gözünde, Berlin'de iktidarı ele geçiren adam bir şarlatandı. Fakat Almanların çoğu onu Tanrı'nın gönderdiği bir önder olarak kabul ettiler ve bütün bu fırtınalı on iki yıl boyunca onu körü körüne izlediler.

Gelecek yazı

Chıcklgruber'den Hitler'e

SiLÂHSIZLANMA

On yedilerin derdi

Haftalardan beri merakla beklenen Genel Silâhsızlanma Konferansı geçen hafta sonunda Cenevre'de açıldı. Başlangıçta Konferansa onsekiz devletin katılması düşünülmüştü. Fakat, Fransa, açılış tarihinden birkaç gün önce, Konferansa katılmayacağını resmen bildirdi. De Gaulle hükûmeti, şimdiye kadarki görüşmelerde olduğu gibi, Cenevre toplantılarında da olumlu bir sonuca varılamıyacağına inanmakta ve Batılıların bu yoldaki Sovyet davetini kabul etmekle büyük hâtâ ettiklerini ileri sürmektedir. Fransa, böylece, Doğu — Batı gerginliğini biraz daha muhafaza etmek ve aynı gerginliğin sürüp gitmesinde birtakım menfaatleri olan Adenauer hükûmetine şirin gözükmek niyetindedir.

Bir bakıma, Cenevre toplantılarının ilk günlerinde Fransa'nın tahminleri doğru çıktı. Onyedi devlet müşterek bir zemin bulup daha teknik mahiyette konuların tartışmasına giremediler. Bütün uzlaşmazlık, çekirdeksel denemelerin kontrolu bakımından uygulanacak usûllerden doğuyor. Amerikalılar, denemeler hakkında konacak olan yasağın kontrolu için milletlerarası bir sistemin kurulmasını istemektedirler. Sovyetler ise, buna lüzum olmadığı inancındadırlar. Moskovanın görüşüne göre, denemelerin kontrolu konusunda teknolojik ilerlemeler o seviyeye varmıştır ki, bugün, millî sınırlar içinde kalacak kontrol araçlarıyla bile, dünyanın herhangi bir yerinde çekirdeksel deneme yapılıp yapılmadığını öğrenmek mümkün olmaktadır. Teknolojik ilerlemeler bu safhadayken, daha hassas davranmak ve milletlerarası bir sistemin kurulmasında ısrar etmek, milletlerarası casusluk gayretleri için zemin hazırlamaktan başka bir sonuç doğurmayacaktır. Başbakan Kruşçev, Moskova civarında söylediği bir seçim nutkunda da aynı iddiaları tekrar etmiştir.

İki tarafın ısrarı karşısında ortada kalan sekiz devlet ne yapacaklarını şaşırmışlardır. Brezilya, Hindistan, Meksika, Birleşik Arap Cumhuriyeti, İsveç, Birmanya, Nijerya ve Habeşistan'ın meydana getirdiği bu grup, üzerinde olumlu tartışmalara başlanabilecek noktalar bulma gayreti içindedir. Bu bakımdan yine en olumlu hareketler Hindistan temsilcisi Krişna Menon'dan geliyor. Hint seçimlerinde kazandığı zaferden sonra, iç politika sahnesini bırakıp tekrar milletlerarası sahneye fırlayan bu emektar sosyalist, şimdi dünyayı sürekli barışa kavuşturacak tedbirlerin alınabilmesi için uğraşmaktadır.

Cenevredeki silâhsızlanma görüşmeleri devam ederken, dünyadaki *silâhlanma* yarışı da hızlanmaktadır. Amerikalılar, Sovyetlerin beş tonluk fırlatma gücüne iki ton daha yaklaşan Titan — 2 füzesini (fırlatma gücü: 3 ton) başarıyla denemişlerdir. Buna karşılık, Sovyetler, Amerika Birleşik Devletleri arazisine herhangi bir taraftan yaklaşmak ve atom bombası atmak imkânını veren bir «peyk — silâh» bulduklarını ilân etmişlerdir. Bu yeni silâh, Amerikanın kuzeyini kaplayan radar şebekesini lüzumsuz hâle getirmektedir.

Bir yıllık askerî masraflar ne tutuyor?

KUZEY ATLANTİK PAKTI TEŞKİLÂTI (NATO)

ASKER SAYISI: 6.061.000

YILLIK ASKERÎ MASRAFLAR (Türk Lirası olarak): 660.000.000.000

VARŞOVA PAKTI

ASKER SAYISI: 4.790.300

YILLIK ASKERÎ MASRAFLAR (Türk Lirası olarak): 240.000.000.000

ÇİN VE MÜTTEFİKLERİ

ASKER SAYISI: 3.204.000

YILLIK ASKERÎ MASRAFLAR (Türk Lirası olarak): 90.000.000.000

CENTO

ASKER SAYISI: 392.700

YILLIK ASKERÎ MASRAFLAR (Türk Lirası olarak): 6.000.000.000

GÜNEY DOĞU ASYA PAKTI TEŞKİLÂTI (SEATO)

ASKER SAYISI: 228.540

YILLIK ASKERÎ MASRAFLAR (Türk Lirası olarak): 3.540.000.000

AMERİKA İLE MÜŞTEREK SAVUNMA PAKTI OLAN MEMLEKETLER

ASKER SAYISI: 1.513.000

YILLIK ASKERÎ MASRAFLAR (Türk Lirası olarak): 30.375.000.000

TOPLAM 16.191.540 — 1.029.915.000.000 T.L.

iNGiLTERE

Kennedy kime oy verirdi?

İngiliz İşçi Partisi Lideri Hugh Gaitskell'in Amerika dönüşünden beri İngiltere'de yarı şaka, yarı ciddi sorulan sorulardan biri de şudur: Acaba Amerika Birleşik Devletleri Başkanı John Kennedy İngiliz olsaydı genel seçimlerde Muhafazakâr Parti'ye mi oy verirdi, İşçilere mi?

Sovyet Başbakanı Nikita Kruşçev, vaktiyle, «İngiliz olsaydım, elbette Muhafazakâr Parti'ye oy verirdim» diyerek İngiliz İşçi Partisiyle alay etmişti. Şimdi, İngiltere'nin en ciddî pazar gazetelerinden Observer etrafındakiler, Muhafazakârlardan çok İşçilere yakınlık duyduğunu iddia etmektedir. Buna basit bir şaka gözüyle bakmamak lâzım. Gerçekten, son aylarda, Kennedy ve etrafındakiler, Muhafazakârlardan çok İşçilerle daha kolay anlaşabileceklerini hissetmektedirler. Tıpkı İngiltere'de İşçi Partisinde olduğu gibi, Amerika'da da Demokrat Partinin başında, özellikle Kennedy'nin iktidara gelişinden beri, entellektüel bir zümre bulunmakta, parti politikasının tayininde bunların sözü dinlenmektedir. *Dış politika ve sömürgecilik konularında İngiltere'nin güdeceği daha az muhafazakâr ve günün şartlarına daha uygun bir politika, Kennedy'nin Asya — Afrika blokuna karşı giriştiği yakınlaşma hareketini geniş ölçüde kolaylaştıracaktır.*

CEZAYiR

Barış Işıkları

Fransa—İsviçre hududundaki Evian-les-Bains kasabasında Fransız ve Cezayirli temsilciler arasında varılan anlaşma, yıllardanberi sürüp giden bir kanlı boğuşmanın ilk safhasını tamamlıyor. Asıl güç safha bundan sonra başlamaktadır. Mesele, hem Paris hükûmetine, hem de Cezayir Kurtuluş Cephesine karşı mücadele eden O.A.S. (Gizli Ordu Teşkilâtı) mensuplarını yola getirmek şeklinde bambaşka bir hüviyetle tekrar çıkmaktadır. Evian anlaşmalarının sonucuna uygun olarak kurulacak Geçici Yürütme Organı, acaba Cezayir'de ne dereceye kadar etkili olabilecektir. O.A.S. Evian anlaşmalarına karşı açıkça meydan okumaktadır. Yeni hükûmetle işbirliği yapacak valilerin, kaymakamların ve memurların öldürülecekleri ilân edilmiştir. Halk, daha şimdiden, hükûmetin emirlerine itaat etmemeğe ve meselâ sokağa çıkma yasağının bulunduğu saatlerde caddelerde dolaşmağa teşvik olunmaktadır. Evian anlaşmalarının yürürlüğe konmasında, Cezayir'deki Fransız ordusunun davranışı da büyük önem taşımaktadır? Ordu, acaba, bütün kademeleriyle Paris hükûmetinin emirlerini dinleyecek midir? Yoksa, özellikle subaylar arasında, geçmişte olduğu gibi âsilerle işbirliğine yoluna gitmeği tercih edenler çıkacak mıdır?

Üzerinde anlaşılan esaslar, Cezayir'i kademeli bir şekilde bağımsızlığa kavuşturacak ve *müslüman halkın memleketlerine sahip* olmalarına imkân verecek mahiyettedir. Büyük Sahra da dahil olmak üzere bütün Cezayir arazisi üzerinde yeni Cezayir hükûmetinin mutlak egemenliği tanınmaktadır. Ancak, bazı üsler ve atom denemeleri için kullanılacak bir çöl parçası Fransızların elinde bulunacaktır. İdarenin el değiştirmesi muhtelif safhalardan geçerek tamamlanacak. Önce, bağımsızlık konusunda bir referandum yapılacak, Cezayir halkının nihai tasvibi alınacaktır. Avrupalı nüfus, O.A.S. tehdidi yüzünden referanduma katılmıyacağına göre, *sonuçların yüzde yüze yakın bir* nisbette bağımsızlık yönünde olması muhakkak. Bundan sonra, «ateş kes» anlaşmalarına uygun olarak kurulmuş bulunan Geçici İdareden tam «Cezayirli» bir İdareye geçiş için lüzumlu tedbirlerin uygulanmasına başlanacaktır. Fransa, şimdiye kadar çeşitli suçlardan mahkûm edip hapishaneye attığı milliyetçileri, birer âdi mahkûm değil, harp esiri saymayı ve iade etmeyi kabul etmiştir. Buna karşılık, Cezayir hükûmeti de, Avrupalı olup da Cezayir vatandaşlığında kalmayı ve her türlü haklardan faydalanmayı tercih edeceklere güçlük çıkarmamağa razı olmuştur. O.A.S. mensuplarıyla kimin başa çıkabileceği ise henüz bilinmiyor. Vahşeti son haddine çıkaran bu tedhişçilere karşı girişilecek mücadelenin işleri daha da karıştırmasından ve Fransız ordusunda bazı yeni tereddütlere yol açmasından korkuluyor:

Şimdiye kadar Tunus'ta kalarak mücadeleyi idare etmiş olan Hür Cezayir hükûmeti ise, bağımsızlığa kavuşan topraklar üzerinde iş görmeğe hazırlanmaktadır. Yeni Cezayir hükûmetinin muazzam meselelerin altından kalkması gerekecektir. Bütün kurtuluş hareketlerinde olduğu gibi, Cezayir kurtuluş mücadelesi sırasında da, vatanseverler hem vuruşmuşlar, hem de bağımsızlıktan sonra Cezayir'de neler yapmak gerektiği konusunda kafa yormuşlardır. Ben Hedda ve Ben Bella gibi devrimciler, gerçek bağımsızlığın ancak köklü reformlar yoluyla kazanabileceği hususunda âdetâ söz birliği etmişlerdir. İlk ele alınacak olan mesele toprak reformudur. Cezayirli devrimciler bu konuda nasıl hareket etmek gerektiğini iyice düşünmüşler, hangi hataların işlenmesinden kaçınılacağını iyice belirtmişlerdir. Bu amaçla, Türkiye de dahil olmak üzere, toprak reformuna girişmek isteyip de başarısızlığa uğramış olan memleketlerin tecrübeleri incelenmiş, yeni idarecilerin nelere dikkat edecekleri birer birer tesbit edilmiştir.

RODEZYA

Kanlı Buhran Eşiğinde

Afrika'nın ortasındaki Rodezya ve Niyasaland Federasyonu, aylardan beri çok tehlikeli bir buhran içinde yüzüyor. Her geçen gün, bu memleketin tıpkı Cezayir gibi kanlı bir iç savaşa sürüklenmesi ihtimalini arttıracak olaylarla dolu. Federasyonu teşkil eden üç bölgenin, yani Kuzey Rodezya, Güney Rodezya ve Niyasaland'ın her üçünde de beyaz nüfus siyah nüfusa nisbetle devede kulak kalıyor. Fakat şimdiye kadar uygulanan Anayasa, bu nisbetsizliğe bakmaksızın, her iki ırk arasında azçok eşit bir temsil tanımış, hattâ beyazları daha kuvvetli duruma getirecek hükümleri de bünyesinde taşımıştı.

Şimdi, Londra hükûmeti, bu dominyonun bünyesinde sürüp giden çıbana daha fazla tahammül etmek ve memleketi bir iç savaş tehlikesinden korumak için harekete geçmek isteyince işler karışmıştır. Londra'da hazırlanan yeni tasarılar, zenci çoğunluğun çok fazla olduğu Kuzey Rodezya'da durumu değiştirmek amacını gütmekte ve siyah nüfusa biraz üstünlük tanımaktadır. Ama, aslına bakılırsa, yeni tasarıların siyah nüfusa sağladığı üstünlükler, bu nüfusun sayı üstünlüğü yanında yine de hiçtir. Rodezya—Niyasaland Federasyonu'nun beyaz başbakanı eski boksör Sir Roy Welensky, Londra kararlarını protesto etmek için, başbakanlıktan çekilmek ve parlamentoyu feshetmek tehdidini ileri sürmektedir. Başbakan, böylece, beyaz nüfusa Londra kararlarını beğenmediğini *belirtmek imkânını vermeği* düşünmekte ve gerekirse beyaz üstünlüğünü muhafaza için kuvvete başvuracağını söylemekten çekinmemektedir.

Acaba Sir Roy Welensky, Afrika'daki bütün eski sömürgecilik kalıntılarını kökünden sarsan hareketlere karşı koyabilecek midir? Londra hükûmetinin reformu tedbirlerine karşı gösterilecek her güçlük, meseleyi biraz daha karıştırmaktan ve kanlı çözüm yollarına başvurulmasını teşvik etmekten başka bir işe yaramıyacaktır.

A. B. D.

Sağcılık salgını Amerikada da gerici kütleleri harekete geçirdi. YÖN'ün New York muhabiri HALÛK ÜLMAN tarafından hazırlanan aşağıdaki yazı, bu gibi fikirlerin hangi çevrelerde benimsendiğini açıklıyor.

Dünyayı durdurmaya çalışanlar

Geçenlerde bir gece, New York'un ünlü kapalı salonu Madison Square Garden'de oldukça eğlenceli bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya katılanların sayısı 18.000 kadardı. Amerikanın eski başkanlarından Hoover toplantıyı düzenleyenlere bir telgraf çekmişti, 87 yaşındaydı. Sağlık durumu Florida'dan New York'a gelmesine engel olmuştu ama bütün kalbiyle toplantıya katılanlarla beraberdi.

Toplantının ilk söz alan önemli kişisi, Senatör Goldwater olmuştu. Kongrenin en gerici üyelerinin önderi Goldwater komünizmin kesin bir yenilgiye uğratılması için Kennedy yönetiminin harekete geçmesini istiyor, tutulan yumuşak yolun bir işe yaramadığından yakınıyordu. Ondan sonra söz alan Texas Senatörü Demokrat John G. Tower ise Amerikanın sürgünde bir Küba hükûmeti kurması taraftarıydı. Önermelerin en ilgi çekicilerini bir gazeteci, **The National Review** dergisinin yazarlarından Brent Bozell yaptı: Amerikan kuvvetleri Kübaya derhal bir çıkarma yapmalı, Berlin duvarı yıkılmalı, Kongo politikası yeniden gözden geçirilip Çombe desteklenmeli, komünist ülkelerde ayaklanmalar çıkarılmalıydı. Konuşmalardan sonra gündemin son maddesine geçildi ve Katanganın ayırıcı lideri Çombe'ye «hürriyet *ilkelerine bağlılığı*» yüzünden şeref ödülü verilmesi kararlaştırıldı. Böylece, gülünçlü oyunun son perdesi de kapanıyordu.

Tehlikeli zavallılar

Birleşik Devletlerin Doğu sahilindeki büyük üniversitelerden birinde *siyasal bilimler* okutan bir Amerikalı dostum, bu toplantıya katılanlara, «zamana uymakta güçlük çeken tehlikeli zavallılar» diyor. Amerikanın eski Dışişleri Bakan yardımcısı Chester Bowles'a göre de bunlar, «dünyayı durdurup dışarıya çıkmak» isteyen geri kafalı insanlar. Fakat nasıl tanımlarsak tanımlayalım, Madison Square'de aklın almadığı istekler sıralayan bu insanların şu günlerde Amerikan kamu oyunu büyük ölçüde oyaladığına şüphe yok. Genel olarak ılımlı tanınan gazetelerin büyük çoğunluğu bunların günden güne çoğalmasından yanıp

yakılırken, geri fikirlere yakınlığı bilinen gazeteler bu gibi toplantıları alabildiği kadar büyüterek yansıtıyorlar.

İşin dikkate değer tarafı, yüzyılımıza uymayan bu insanların Kongrede bile sözcüleri olması. 1964 Başkanlık seçimleri için Cumhuriyetçi Partinin Başkanlık adaylığına daha şimdiden talip çıkan Arizona Senatörü *Barry Goldwater*, Çombe'nin Birleşik Amerikadaki desteği ve savunusu Senatör Dodd, Texas'lı Demokrat Tower bunların başında geliyorlar. Diğer yandan bu gericilerin ordu içinde taraftarları olduğu da biliniyor. *Bunun* örneği, Almanyadaki Amerikan kuvvetlerinin başındayken emri altındaki birliklere siyasî görüşlerini aşılamaya çalıştığı için Kennedy tarafından geriye çağırılan General Edwin A Walker. Walker bu olayın kendisi için büyük bir politik yatırım olduğuna inanmış ki, yakında yapılacak Texas *valiliği* seçimine Demokrat Partinin adayı olarak katılmak niyetinde.

Amerikan kamu oyunu böylesine oyalayan, her iki partinin içine bu kadar kuvvetle sızan, Senatoda ve orduda temsilciler bulan bu «tehlikeli zavallılar» kimler? Bunların hepsini bir topluluk *içinde* toplamak ve tanımlamak çok zor. Fakat genel olarak hepsini «Amerikan sağcıları» diye isimlendirmek mümkün. Bunlar, birkaç yıldır, çeşitli topluluklar kurup teşkilâtlanmaya çalışıyorlar. Bu toplulukların en önemlisi, Robert Welsh tarafından kurulan «John Birch Society.» *Üyesi ne kadar, kimse kesin birşey bilemi*yor. Welsh amacının 1 milyon üyeli bir topluluk kurmak olduğunu söylüyor. Basında çıkan yazılara göre, Welsh bu sayının yarısına ulaşmak üzere.

Amerikadaki sağcı toplulukların önem sırasına göre ikincisi, Dr. Fred C. Schwarz *tarafından* kurulan «Christian Anti - Communist Crusade.» Welsh'in daha çok hayal kırıklıkları içindeki orta sınıf halka dayanmasına karşılık, bu ikinci topluluk, isminden de anlaşılacağı gibi, din adamlarına ve dindar gericilere dayanıyor. Hem hristiyan, hem de komünist düşmanı olduğunu bağıra bağıra duyurduğu için, Dr. Schwarz yalnız dindar gericiler arasında değil, büyük sermaye çevrelerinde de ateşli destekleyiciler bulmuş. Özel teşebbüsün savunuculuğunu yapıp derneğinin kasasını dolu tutuyor. Örneğin, Richfield Petrol Şirketi Dr. Schwarz'ı ikide bir televizyona çıkarıp bunun bütün malî yükünü yükleniyor, büyük bir jilet fabrikası, Schick Safety Razor Company de derneğin giderlerini paylaşıyor.

Sağcı toplulukların üye sayısı bakımından en sınırlısı, buna karşılık *kuruluş* bakımından en disiplinlisi, kendini «Minutemen» diye isimlendiriyor. Üyelerin hepsi bir silâh satın almak, haftanın belli günlerinde, arazide, savaş ve atış denemeleri yapmak zorunda. Amerikanın Batı eyaletlerinde yaşayan Amerikalıların büyük çoğunluğu, hafta *sonları evlerinin önünde omuzu silâhlı* bir takım insanların kaz adımıyla geçip gittiklerini görünce, kızmak mı, yoksa gülmek mi gerektiğini şaşırıyorlar.

Havâl kırıklığı

Gerçekten, yüzyılımızın çok gerisindeki düşüncelere bağlı bu sağcı topluluklar, Birleşik Amerikanın Atlantik kıyısından çok Pasifik kıyısında ve Güneyinde kuvvetli. Güneydeki sağcılığın kaynağı çok gerilere, ilk siyah-beyaz geçimsizliğine kadar iniyor. Yeni sağcı akımların kaynağını da, siyasal bilimcilere bakılırsa, Amerikan halkının son on yılda üst üste uğradığı hayal kırıklıklarında aramak gerek. Gerçi eski ve yeni sağcı akımlar arasında zencilere karşı davranış bakımından birlik bulmak mümkün ama yenileri düşmanlıkları daha geniş, daha kuvvetli. Bunlar yalnız zencilere, zencileri beyazlarla bir tutacak her düzene değil, onunla beraber her yeni ve ileri düşünceye karşı.

Yeni sağcı akımları yürüyüşe geçiren hayal kırıklığı, İkinci Dünya Savaşından yeryüzünün en üstün en kuvvetli olarak çıkan Birleşik Amerikanın son yıllarda, bilim ve askerlik alanında, Sovyetler Birliğine geçilmiş olmasından geliyor. Bu gerilik duygusunun Amerikan toplumunda ne kadar büyük etkileri olduğunu anlamak için Glenn'in uzay uçuşuna verilen anlama bakmak yeter. Glenn, Amerikan halkı tarafından, Sovyet - Amerikan yarışmasında elindeki bayrağı takım arkadaşına veren başarılı bir koşucu olarak alkışlanıyor. Uçuşun teknik ve bilimsel yönlerine önem verilmemesi, aklı başında bütün Amerikalı düşünürlerin acı acı yanıp yakındıkları bir konu.

İki devlet arasındaki büyük yarışmada Sovyetler Birliğinin öne fırlamış olması, Amerikan sağcılarını sosyalizm düzenin amansız bir düşmanı yapmış. Welsh ve benzerleri, Goldwater'ler, Dodd'lar, Tower'ler, Walker'ler, bu düşünceyle, yalnız milletler*arası alanda değil, içeride de sosyalizmin* karşısına dikiliyorlar, sosyal adalet ve eşitlikle ilgili görünen her tedbiri güçleri yettiği kadar baltalamaya çalışıyorlar.

Welsh'e ve benzerlerine sorarsanız kendileri gibi düşünmeyen herkes, siyahlar, sosyal adalet delisi düşünürler, yazarlar ve -neden*dir bilinmez- yahudiler, hep* komünisttir. Zaten Amerikanın son on yılda Sovyetler Birliğinin gerisinde kalmasının sebebi de sosyalist düzenin üstünlüğünden değil, Amerika içindeki komünistlerin baltalayıcı çalışmaları yüzündendir. Amerikan sağcılarına sorarsanız sendikalar komünistlerin elinde, *basın ve televizyon komünistlerin elinde*, hükûmet komünistlerin elindedir. Dahası var, Amerikan siyasal bilimcilerinin gerici bir organ olarak belirmesinden yakındıkları Yüksek Mahkemenin yargıçları bile komünisttir. Hattâ Welch'e göre, Başkan Eisenhower de sicilli bir komünist ajanıdır.

Altın yumurtlayan tavuklar

Kendileri dışında kalan herkesi komünist belleyen sağcıların kurtuluş için verdikleri tek reçete, sosyalizmin iç ve dış köklerinin kazınması. İktidara gelince bütün güçleriyle bunun için çalışacaklar. *Fakat iktidara seçim yoluyla* gelemeyeceklerini bildikleri için de, demokratik düzene inanmadıklarını açıkça söylüyorlar. Kurdukları topluluklar da, bu inanca uygun olarak, kapalı ve disiplinli. Liderin otoritesi ve yetkisi sınırsız. İktidara gelmek için seçime değil, kuvvete bel bağladıkları için de, ordu ile sıkı bağlar kurmaya çalışıyorlar.

İktidara gelince izleyecekleri politika ne olacak? Sosyalizmin kökünü nasıl kazıyacaklar? Bu pek açık değil. Devletin payını en aza indiren liberal bir politika ve kapitalist bir iktisat düzeni kuracaklarını, vergileri kaldıracaklarını, özel teşebbüsü iç ve dış politikanın çizilmesinde daha çok söz sahibi yapacaklarını söylüyorlar, özelliklerinden biri, devlet yönetimiyle şirket yönetimini birbirine karıştırmaları. Bir de, günün birinde sağcıların askerî bir darbeyle iktidara geldiklerini ve devlet hazinesini hisse senedi halinde satılığa çıkardıklarını gerçek sayarak yaptığı kalem denemesinde, hisse senetlerinin çoğunluğunun Kruşçof'un eline geçmesi halinde durumun epeyce eğlenceli olacağını tatlı tatlı anlatarak sağcılardan başka herkesi düşünceye yönetiyor.

Siyasal doktrin bakımından dağarcıklarında en ufak birşey bile bulunmayan sağcı derneklerin, yapılan incelemelere bakılınca, gelir bakımından kurucuları için altın yumurta yumurtlayan birer tavuk oldukları anlaşılıyor. Örneğin, John Birch topluluğuna giren her erkek üye yılda 24, her kadın üye de 12 dolar katkıda bulunmak zorunda. Welsh üye sayısını 1 milyona ulaştırdığı gün, ortalama katkıyı 18 dolar olarak alırsak, derneğinin geliri yılda 18 milyon dolar olacak.

Liderlerin endişesi

Düşünce ve davranışları yüzyılımızın çok gerisinde kalan sağcı toplulukların Amerikadaki kuvveti nedir? Şimdi burada yalnız aydınları ve siyasal ilimcileri değil, ayni zamanda politikacıları da derin derin düşündüren soru budur. Bir kısım politikacılar, seçim şanslarını yükseltmek için, sağcıların kuvvetli oldukları bölgelerde hemen bu geri düşüncelerin şampiyonluğunu yükleniyorlar. Diğer bir kısmı ise, Amerikanın çıkarlarına aykırı buldukları bu fikirler karşısında açıkça cephe almaktan kaçınmıyorlar. Cumhuriyetçi Partinin kuvvetli adamı eski Başkan Yardımcısı Nixon, geride bıraktığımız haftalarda, bütün Cumhuriyetçileri John Birch ve benzeri topluluklara katılmamaya, nasılsa katılmış olanları da ayrılmaya çağırdı. Başkan Kennedy de hemen her basın toplantısında aşırı akımlara karşı dikkati çekiyor. Fakat bütün bu uyarmalara rağmen, sağcılar her iki parti saflarına da sızıyor, hattâ Cumhuriyetçi Partide Başkanlık adaylığı için kendi adamları Goldwater'i, Demokrat Partide de Texas valiliği için General Walker'i aday gösterecek kadar ileri gidiyorlar. Klu Klux Klan'ın bir zamanlar kendi adamlarını valiliğe getirecek kadar kuvvet kazandığını bilen aydınlar, bu örneği hatırlayarak, sağcıların çalışmalarını dikkat ve endişe ile izliyorlar.

NORVEÇ'TE SOSYALİZM

Geçen sayımızda Türkiyedeki sosyalist cereyan ve YÖN hakkındaki bir yazısını aktardığımız Norveçli gazeteci STEİN VİKSVEEN, YÖN'de yayınlanmak üzere bir yazı hazırladı. Norveç'te kurulan Sosyalist Halk Partisinin siyasî hayata getirdiği hareketle ilgili bu yazıyı okuyucularımıza sunuyoruz:

Gelecekte 1961 yılı, Norveç siyaset ve toplum hayatında bir dönüm noktası olarak anılacaktır. Norveç siyaseti 1961 öncesine bir daha dönmeyecektir. Halk, yıllar boyu süren bir siyasi uyuşukluktan sonra yine harekete geçmiştir.

Önce Norveç'in son 25 yıllık tarihine bir göz atalım: 1936'da Norveç'te İşçi Partisi iktidara geldi, demokratik bir seçimden sonra ilk sosyal — demokrat hükûmet kuruldu. 1940 — 45 yılları arasında, Norveç, Hitler Almanyasının işgâline uğradı ve Norveç Hükûmeti diğer birçok hükûmet gibi toptan İngiltereye kaçmak zorunda kaldı. 1945'teki seçimlerde İşçi Partisi yine en kuvvetli partiydi ve 150 üyeli Mecliste çoğunluğu sağladı. 1961'e kadarki bütün seçimler ayni sonucu verdi. «Bizim yerimize parti düşünsün» fikri, genel ve yaygın bir hale geldi. Parti ileri gelenleri neyin iyi, neyin kötü olduğunu tâyin ediyor ve halk uyuyordu. İşçi Partisi son yıllarda daima bir sağcı yön izledi. Kendisine «Sosyalist» adı veren parti, bugün sâdece muhafazakâr topluluklarda taraftar bulabilmektedir. Bir zamanlar o kadar gürültüyle ilân edilen sosyalizasyon programları, bugün parti sekreterliğinde tozlanmaktadır.

1949 yılında NATO'ya üye olan Norveç'te, nihayet 1961'de yeni bir parti kuruldu: İşçi Partisinin artık terkettiği politikayı güden Sosyalist Halk Partisi. Yeni bir sol partinin ortaya çıkışı, anlaşılmaz bir durum değil yıllarca süren bir kuvvet birikiminin boşalışıdır. 1949 da Norveç Nato'ya alınınca onbinlerce sosyalist pasifliğe ve susmaya mecbur oldu. İşçi Partisi ile birlikte Batıya, kapitalizme gidemiyorlar ve kominzde de Norveç politikası için uygun bir alternatif görmüyorlardı.

1952'de muhalifler «Orientierung» Yön verme» adlı bir dergi kurdular, tarafsızlığı ve sosyalizmi savunan yazılar yayımlamaya başladılar. Dergi ve çevresindekiler, İşçi Partisi tarafından hiç de iyi gözle görülmüyorlardı. Bu dergi ile siyasete ilgi yavaş yavaş uyandı. Binlerce kişi için bu, politik bir merak konusu olmaktan çıkmış, enerjik ve aktif hareket yolu açılmıştı. 1961 yılında ve seçimlerden sâdece üç ay önce Sosyalist Halk Partisi kuruldu.

Bu politik canlılığın sebebi neydi? Bu, Norveç'i «Soğuk Harb» in ileri karakolu yapan ağır ve hâtalı dış politikaya açık bir cevaptı. İşçi Partisi, vaktiyle nasıl Norveç'i arka kapıdan NATO'ya soktu ise, şimdi de Avrupa Ortak Pazarına sokmak, atom silâhları için Norveç'te üsler vermek istiyordu.

Ama bu defa hükûmet, yıllardanberi ilk defa olarak karşısında bir muhalefet buldu. Norveç için artık atom silâhları bahis konusu olamaz. Ortak Pazara gelince, bu konu her tarafta tartışılmaktadır. Görünüşe göre, Norveç'in bu koyu muhafazakâr topluluğa üye olması fikri reddedilecektir.

Daha önce de söylediğimiz gibi, Sosyalist Halk Partisi seçimlerden üç ay önce kuruldu. *Fakat* kısa zamanda büyük kuvvet kazandı ve Oslo'da kuruluşundan birkaç hafta sonra organizasyon ve üye sayısı bakımından üçüncü büyük parti oldu. Geçen Sonbahardaki seçimlerde parti, Norveç'in 20 ilinden 6 sında seçime girdi ve yılın en büyük «heyecan verici» olayını yarattı. *50 bin kadar oyla Meclis'te iki* üyelik kazandı. Yüzellide iki ilk bakışta önemli görülmeyebilir. Fakat Norveç'teki seçim sistemi büyük partilere çok büyük avantajlar sağlamakta, yeni bir partinin yolunu geniş ölçüde kapamaktadır. Ayrıca iki milletvekilinin siyasi nüfuzu, 148'in 2'ye *oranında olduğu gibi değildir, çok kuvvetlidir.*

Barış ve sosyalizm için savaş, Norveç'te yeni bir temel bulmuştur. Norveç siyasi hayatına giren Sosyalist Halk Partisi, ona yeni bir yön kazandıracaktır.

STEİN VİKSVEEN

KİTAPLAR

Kadın nedir?

Son günlerin en ilginç, en değerli, bizim toplum için en gerekli kitabını Düşün Yayınevi verdi: «Kadın Nedir?» Yazan: Simone de Beauvoir!...

Binlerce yıldır sorulmuş: Kadın nedir? Filozofundan şairine, heykeltraşından kompozitörüne kadar herkes bu soruya uygun bir karşılık bulmağa çalışmıştır. Fakat bilimsel yetersizlik yüzünden, söylenenler romantik tanımlardan öteye gitmemiştir. Ancak Ferud okulunun sağladığı olanaklar, toplumsal gelişme ve «kadın» ın kurtuluşu için açılan savaştan sonradır ki, Simone de Beauvoir gibi bir kadın yazar çıkmış, bu soruya, bütün dikkatleri üzerine çekecek biçimde bir cevap vermiştir: «Kadınlık doğuştan gelmez; sonradan kazanılır. İnsanın dişisinin toplum içinde bürüneceği biçimi ne biyolojik, ne psikolojik, ne de ekonomik kader tâyin eder. Erkekle hadım arasında kadın denilen bu üçüncü yaratığı hazırlayan, bütün bir uygarlıktır». Yazar, eserine bu sözlerle başlamaktadır.

Gerçekten de kadın nedir? Bir doğuran mıdır, bir köle midir, bir bir zevk âleti midir, bir üretim aracı mıdır bir «sermaye» midir, bir «esar küpü» müdür? Nedir kadın? Ona «kaşık düşmanı» deriz, ona «eksik etek» deriz, ona «saçı uzun, aklı kısa» deriz, ona «cins-i lâtif» deriz; ona yakıştırmadığımız sıfat yoktur. Jean Paul Sartre, Onun için, «Her insan gibi, yarı kurban yarı suçlu...» diyor. Kierkegaard, «Kadın olmak ne felâket... Ama felâketin en büyüğü, kadının, aslında bir kadın olduğunu anlamamasıdır» diyor. Hepsi doğru, hepsi gerçek; fakat en doğru, en gerçek cevabı Simone de Beauvoir veriyor. Kitabı elden bırakmağa imkân yok!...

Baştan «ilginç, değerli, gerekli bir kitap» dedik. Bu yargıya, bir takım öznel görüşlerle varmış değiliz. Fransa'da 1948 de yayınlanan kitap iki yılda 97 basım yapmış, bugüne kadar da 110 kere basılmıştır. Amerika'da bir yıl içinde dört, şimdiye kadar da on kere basılmıştır. Üstelik, bellibaşlı bütün dillere de çevrilmiştir. Bu bir rastlantı değildir. Bunda, yazarın bir kadın oluşunun — hem de Fransa'nın ve Batı dünyasının önde gelen birkaç kadın yazarından biri — ele alınan konunun «nâzik» liğinin ve bu «nâzik» konunun «bayağılığa düşülmeden», en ince noktalarına, bilinmedik yanlarına kadar, *bir sanatçı diliyle anlatılmış* olmasının rolü büyüktür.

Simone de Beauvoir 1908'de *Paris'te doğmuştur. Varoluşçuluğun* Önderi sayılan Jean Paul Sartre'ın okul ve gençlik arkadaşıdır. *Bir süre felsefe öğretmenliği yapmış* ve 1943 te ilk romanı «İnvitée» yi yayınladıktan sonra öğret*menliği bırakmıştır. İki ciltlik* «Kadın Nedir?» adlı eserini 1948 de yayınlamıştır. Kapış kapış okunan eser *üzerinde çok söz edilmiş,* kimi övmüş, kimi yermiş, kimi de bu cesur çıkış karşısında apışıp kalmıştır. *Fakat eserin iki yıl için*de 97 basım yapması değerini apaçık ortaya koymuştur.

«Bu çeviriyi ne güçlükler içinde yaptığımı bir başka yazımda anlatmak istiyorum» diyen Orhan Suda, acı bir gerçeği belirtmek istemiştir.

Fransa gibi, kültür düzeyi yüksek bir ülkede bu konuyu enine boyuna anlatmak kolaydır. Ama, geri ülkelerde — örneğin bizde — bu kanunların do[illegible]nulmazlığı vardır. Yasalara karşın, kadına hâlâ bir eşya gözüyle bakılan ülkemizde Simone de Beauvoir'ın eserinin —gecikerek de olsa— yayınlanabilmesi, kapış kapış okunması, doğrusu, çok sevindirici, umut vericidir.

Aslında eser iki ciltitir. Düşün Yayınevi, eserin ikinci cildini yayınlamıştır. Çeviren bunu gelişi güzel yapmamıştır. Birinci ciltte «kadın meselesiyle ilgili görüşler» incelenmiş ve eleştirilmiştir. İkinci ciltte ise, «yaşanmış deneyler» ele alınmıştır. İkinci cildin baştan okunması birinci cildin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Çevireni ikinci ciltten başlatan neden budur, sanıyoruz.

«Kadın Nedir?» adlı kitap dört bölümdür: 1) Çocukluk, 2) Genç kız, 3) Cinsel hayata giriş, 4) Evli kadın...

Yazar, «giriş» yazısında şöyle diyor: «Bir kadınlar dünyasında kadınlar tarafından yetiştirildikleri için, kaderleri, günlük hayatta onları erkeğe boyun eğdiren evlenmedir. Erkeğin üstünlüğü silinmiş olmaktan çok uzak hâlâ sağlam olmaktan çok uzak; hâlâ sağlam ekonomik ve toplumsal temellere dayanmaktadır. O halde, kadının geleneksel kaderini dikkatle incelememiz gerek. Kadın, durumunu nasıl öğreniyor? Onu nasıl duyuyor? İçine kapatıldığı evren nedir? Kurtuluşunun yolları nelerdir? İşte anlatmağa çalışacağım bunlardır.»

Yazar, dediğini yapmıştır. Kitabı bir yana koyup ta şöyle bir düşününce, kadın, bütün girdisi-çıktısı, *bütün düğümleri, bütün karanlık* köşeleriyle ortaya çıkmaktadır. Öyle eserler vardır ki kolay kolay *özetlenemez, sadece okunur* ve üzerinde düşünülür. Bu da öyle... Verilen ipuçları, kadını biraz daha *bulduruyor okura. Fakat,* «özet olarak tekrar tekrar okumak... Bir yandan da, «kadın denilen meçhul» ün *hiç te* «meçhul» *olmadığını* görüp, sevinmek... Kadını karanlığa iten, «erkek» e göre düzenlenmiş *bir dünyadır.* Kız çocuğu, erkeklere göre düzenlenmiş bu dünyada yapayalnızdır, içine kapanıktır. *Çok toplumlarda, ailede kız çocu*ğunun doğması büyük bir felâket sayılır. Simone de Beauvoir birinci *bölümde diyor ki,* «Anneler de, süt-anneleri de kız çocuğun cinsiyet organlarına karşı bir saygı, bir *sevgi beslemezler. Onun* dikkatini sadece üst kısmı görünen ve avuçlanamıyan bu gizli organ üstüne *çekmezler. Bir bakıma* tanasül âleti yoktur onun. Bu yokluk onda bir eksiklik duygusu uyandırmaz. Başka bir yerde de, «Ayakta işemek, erkeklere vergidir. Bu fark, kız çocuk için en açık cinsel farklılıktır; işemek için çömelmek, donunu çıkarmak, buna rağmen gizlenmek zorundadır. Bu, utanç verici, can sıkıcı bir iştir. Bir erkek çocuğun işediğini gören bir kız çocuğu, ne kadar kullanışlı diye bağırmıştı. Bu, erkek çocuğa bir üstünlük duygusu verir». Hattâ cinsel ilişkide kadının erkeğin altında oluşunun bile, kadında bir aşağılık duygusu yarattığı ileri sürülüyor. «Kadınla erkeğin anatomik kaderi bambaşkadır» diyor yazar, «Ahlâk durumları da böyledir. Ata-erkil uygarlık, kadının edepli olmasını gerektirir. Cinsel arzularını gerçekleştirmesi yolunda erkeğe açıktan açığa hak tanımaktadır. Oysa, kadının elinden evlenmeden başka bir şey gelmez. Erkeği ayıplamada bile bir hayranlık vardır. İlkel uygarlıklardan günümüze kadar kabul edilen şudur: Yatak kadın için bir hizmettir. Bu hizmete karşılık, erkek ona hediyeler alır. Geçimini sağlar onun.»

Görülüyor ki, ekonomik ve toplumsal baskı — buna eğitim de denilebilir —, anatomisi erkekten ayrı olan kadını bugünkü kadın durumuna sokmuştur. Durumunun bilincine varmağa başlıyan kız çocuğu, birdenbire kendini yalnız bırakılmış hisseder. Anlar ki, bu düzen erkeklere göredir. Kendisi eksik, köle, erkeğin isteğine bağlı bir varlıktır. Bir yandan da, erkeğin bu üstünlüğünü kabul etmek istemez. Erkeği ve erkeğin yarattığı düzeni kuralları bir takım oyunlarla, gülünçlüklerle, kaprislerle bozmağa, dağıtmağa çalışır. Bu bir çeşit isyandır. Fakat pasif bir isyan ...Kadın psikolojisindeki çatışmanın türlü biçimlerde dışa vurulmasıdır. Genç kız, çocukluğun o saflığıyla yetişkinliğin bilinçliliği arasında bir türlü bir denge kuramaz. Kötü - kadın rolüne çıkar, hırsızlık yapar, kendini öldürür, evden kaçar, yalan söyler, hayali dünyalar yaratır kendini maskara edercesine giyinir, korkar, ağlama krizleri geçirir, sevdiği erkeğe acı çektirmekten hoşlanır; kısaca, saati saatini, günü gününü tutmaz bir varlık olup çıkar. Oysa erkekte, çocuklukla yetişkinlik arasında derin uçurum yoktur.

Bu yüzden, «bülûğa erme» dönemi erkek çocuklarda göze batar bir sarsıntı yapmaz. Anne, kız ço*cuğu kadınlar* dünyasına çeker. Erkek çocuk, anne baskısından çabucak sıyrılır. Çünkü düzen erkeğe göre kurulmuştur. Simone de Beauvoir, «Erkek çocuklar ilerde yumurtaları kırarlarsa, bitkileri ayaklarıyla çiğnerlerse, çevrelerindeki hayatı öfkeyle yıkarlarsa, bu, onu yaratamamanın verdiği bir öc-alma duygusudur. Oysa, küçük kız, bir gün hayatı yaratmanın büyüsü içindedir» diyor.

Simone de Beauvoir, Freud'ün «Electra Kompleksi» anlayışına da karşıdır: «Erkek çocuk, babanın üstünlüğünü bir yarışma duygusu içinde kavrar Oysa, küçük kızın elinden buna hayran olmaktan başka bir şey gelmez. Freud'un Electra Kompleksi dediği şey, bir cinsel arzu değildir. Boyun eğme ve hayranlık içinde nesneleşmeyi kabul eden BEN'in vazgeçişidir bu» diyor. «İster kadınlaşmayı dilesin, ister kadınlığın sınırlarını aşmayı, küçük kız, çocukluğundan beri erkekten tamamlamayı ve kaçışı beklemiştir... Mutluluğun anahtarları ondadır... Bu tatlı üstünlüğe boyun eğmekle, babasının kollarında duyduğu güvenliği bulacaktır. Erkeklere bu itibar, çocukça bir serap değildir. Bunun ekonomik ve toplumsal temelleri vardır.»

Bir başka yerde de şöyle denilmektedir: «Genç kızın kendini erkeğe adaması ondan aşağı olduğu için değildir. Tersine, ona adandığı içindir ki, aşağılık fikrini kabullenir». *Daha başka bir yerde,* «Erkeği kışkırtmaktan hoşlanır. Ama onda arzunun uyandığını görünce tiksinerek geriler» diyor yazar. Bu görüşlerde bir çelişki yoktur. Bu, aslında yazarın anlatış renkliliğinden başka bir şey değildir. Çünkü yazar, dönüp dolaşıp şu yargıya varmaktadır: «Toplum içinde tam bir ekonomik eşitlik gerçekleşmedikçe, gelenekler, bazı erkeklerin ellerindeki imtiyazlardan kadının sadece eş, ya da metres olarak faydalanmasına imkân verdikçe, edilgen bir başarı hayali devam edecek ve kadının, benliğini tamamlamasını frenliyecektir.»

Simone de Beauvoir'ın eseri, kadının «ekonomik ve cinsel kurtuluşu yolunda açık, cesur, bilgili bir çıkış» tır. Sartre'ın geniş çapta etkisinde kalmış olan yazar, onunla birlikte, kadının kurtuluşu yolunda savaş açmıştır. Kadının kurtuluşu, *elbette ki, toplumların* kurtuluşu olacaktır. Kierkegaar bir noktada haklı. Felâket olan, «kadının, aslında bir kadın olduğunu anlamamasıdır». Nasıl anlasın ki? Binlerce yıldır karanlıklara itilmiş, kendini *erkeğe adamış* bu ikinci cins, daha yeni yeni benliğini duymağa başlamıştır. «Erkekle hadım arasında kadın denilen bu üçüncü yaratığı hazırlayan, bütün bir uygarlıktır». Kadının bu *uygarlıktaki rolü nedir? Kölelik,* süs eşyalığı, zevk araçlığı, sermayelik... Üç - beş kuruş karşılığı *alınıp bir sözle kapı dışarı edilen sö*zümona ana, sözümona eş... Bugün Türkiye'de — yasalar karşın — ka*dının yeri nedir? Kadın yüzünden* hapishaneler dolup boşalıyor. Neden? Kadının özgürlüğü için mi *savaşıyor bu erkekler?* Kadının hakları için mi yatıyorlar zindanlarda? Kadın sorunu, elbette ki, yalnız başına çözülebilecek bir sorun değildir. Bu sorun, toplumun dokusunda, düzenindedir. Onun için de savaş çetindir. Bugün kadın kendini bir arabaya, bir apartımana, paralı bir mezara satıyorsa bu suç, toplum düzenindedir. Bugün kadın, bir erkeğe teslim olma isteğiyle, ona karşı gelme isteği arasında bocalıyor ve asıl sevdiğinin kollarına atılabilmek için hoşlanmadığı biriyle evlenme yo*lunu seçiyorsa, suç toplum düzeni*nindir. Bugün kadın hem ana, hem metres, hem eşya, hem eş, hem *üretim aracı hem hayatın amacı,* hem felâketlerin başıysa suçun topu toplum düzenindedir. Erkeğe *göre kurulmuş düzen, onu zorlaya* zorlaya bugünkü acayip kılığa sokmuştur. Şimdiyse, bu acayip kı*lıklı varlığı tanımağa, bilmeğe,* çözmeğe uğraşıyoruz.

Simone de Beauvoir o sanatçı diliyle bakın ne güzel anlatıyor: «Erkek, avının üstüne bir çaylak, bir kartal gibi atılır. Kadın et yiyen bir bitki gibi bekler. Çocukların ve böceklerin boğulduğu bir bataklık gibidir. Bir vantuzdur, çam sakızıdır, öksedir. Hareketsiz, yapışkan bir çağrıdır. Bunun içindir ki, onda kendisini elde etmek isteyen erkeğe karşı sadece direnç değil, bir iç-çatışma da vardır. Çocukluğundan beri toplumun koyduğu yasaklara, tabulara, kötü cinsel hayata dayanan çekingenlikler, tiksintiler eklenir. Öylesine kuvvetlenir ki bunlar, ilk çiftleşmeden sonra kadın, cinsel kaderine karşı eskisinden daha isyancı olur.»

Yazar, dört bölümlük eserinde «kadın» ın öylesine bilinmez noktalarına değinmiş, öylesine değişik görüşler koymuş ki ortaya, bu görüşlerin çoğuna katılmamak elde değil. Hele eserin diline hiç diyecek yok. Sanki bir bilim eseri değil de, bir sanat eseri okuyorsunuz. Zaten konu ilginç bir konu. Buna bir de yazarın gücü katılınca, eserin Fransa'da neden iki yılda 97 basım yaptığı kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Orhan Suda'nın çeviride çok güçlük çektiği söylenebilir. Çünkü Simone de Beauvoir vokabüleri zengin, hayali geniş, anlatımı renkli bir yazardır. Buna karşın Suda, çok başarılı. İnsan, konuşma rahatlığı içinde okuyabiliyor kitabı.

Yalnız, bir - iki noktanın belirtilmesi yararlı olacak. «Şaşırmak» sözcüğü birkaç yerde yanlış kullanılmış. Örneğin, «Sevgilisi Phil buna şaşırmıştır.» (Sayfa 140). Doğrusu, «Sevgilisi Phil buna şaşmıştır» olmak gerekir. Bu birkaç yerde tekrarlanıyor. Bir de, «kız oğ-

SUÇLU KİM?

Sinemacılarımıza bakarsanız, sinemamızın bir türlü kurtulamadığı ilkel durumun, geri kalmışlığın sorumlusu; sansürü, iktisadi kararları, mevzuat boşluklarını doldurmamasıyla resmi makamlardır, devlettir. Sinemacılara göre, devlet bizde sinemayla hiç mi hiç ilgilenmemektedir. Bundan dolayı, bugünkü durumun sorumlusu da devlettir. Bunda bir gerçek payı, hem de büyük bir gerçek payı olduğu şüphe götürmez. Ama, işin bir de başka yönlerini araştırmak gerek. Acaba, devletin ilgisizliğinden yakınan bu sinemacılar, bu ilgiyi sağlamak için ne yapmışlardır, ne yapmaktadırlar? Büyük bir sanat başarısı gösteren *filmler meydana getirme işini bir yana bırakıp,* doğrudan doğruya sinemacıların bu konuda ilgili makamları uyarması işini ele alalım. Önce şunu kabul etmek gerek: *Devlet durup dururken sinemayla ilgilenmez, hiçbir yerde görülmüş şey* değildir bu. Bundan başka devlet, sinemanın şu ya da bu bakımdan sağlıyacağı faydaları, olanakları bilmiyebilir; çok *kez de öyledir zaten.* Bunu yetkili k i ş i l e r e anlatacak, devletin sinemayla ilgilenmesini sağlıyacak olanlar, yine herkesten önce sinemacılardır. Oysa sinemacılarımız böyle bir zahmete girmemekte, ya da pek üstün körü bir iki teşebbüsle yetinmektedirler. Sinemacılarımız, devletin sinemayla ilgilenmesini sağlamak işini ancak bir kere sıkı tutmuşlardır, ama keşke tutmasalarmış, zira bu tek ciddi teşebbüslerinde de yetkili makamları yanıltıp, sinemamızın bugünkü kargaşalığını yaratmaktan başka birşey yapmamışlardır. Bilindiği gibi bu olay, yerli ve yabancı filmler için alınan % 70 oranındaki eğlence resminin, yerliler için % 25 e indirilmesidir. Bunun sonunda da tıpkı 1927 de buna benzer başka bir tedbir alan İngiltere'de «quota qickie» denen çırpıştırma filmlerin ortaya çıkması gibi, yurdumuzda da bir sürü uydurma şirket, çırpıştırma film çıkmıştır. Sinemacıların ne istediklerini kendilerinin de bilmediğini bunun kadar açıkça gösteren örnek az bulunur. Nitekim bu «ciddi teşebbüs» e ön ayak olan sinemacı dört yıl sonra da şöyle yakınıyordu: «Bugünkü şekil, yani yüzde yetmişten yüzde yirmi beşe inmesinde en çok ben âmil oldum dersem yanlış söylemiş olmam..., Şimdi her önüne gelen, çevirdiği her film için yüzde yirmibeş vergi veriyor. Bu yanlıştır. Vergi muafiyeti sistemi tamamen kalkmalıdır...».

Bu pek ileri görüşlü sinemacılar, gerçekte en az emek ve sermaye *ile* mümkün olduğu kadar çok kazanmaktan başka birşey düşünmemekte, bunun için de ortaya bir sürü çırpıştırma film çıkarmaktadırlar. Devletin stüdyo kurmasını, stüdyo kurulmasına *yardım etmesini isterler; ama dünyanın parasını kazananlar,* çalıştıkları endüstrinin de kendilerinin de yararına olacak bir stüdyo yapmağı akıllarından geçirmezler. 1947 yılına kadar yurdumuzda beş stüdyo vardı, yıllık film ortalaması ise 1,5 tu. 1947 den sonra yıllık film ortalaması 50 ye yükselmiş, ama ancak yedi yeni stüdyo yapılmıştır.

Sinemacıların sansür karşısında davranışları da yine aynı çelişmelerle doludur. Sansürden şikâyet etmiyen, sansürü birçok aksaklıkların başı olarak göstermiyen sinemacı yok gibidir. Ama yine aynı sinemacılar aynı sansürün değiştirilmesi ya da kaldırılması için hiçbir ciddi teşebbüse girişmemişlerdir. Sinema yazarları sansürle, sinemacılardan daha çok uğraşmışlar; fakat sinemacılar, ne hikmetse, sinema yazarlarını bu konuda desteklemekten, sansürle ilgili belge vermekten bile kaçınmışlardır. Sinemacıların bu konudaki birkaç resmi müracaatına bakarsanız, sansürden bütün şikâyetleri sansürün İstanbul yerine Ankara'da yapılmasıdır.

Sinema endüstrisini düzenliyecek kanun konusundaki davranış da bunlardan pek farklı değildir. Gerçi sinemacıların bu konuda hükümete yaptığı bir iki teklif vardır. Fakat bu tekliflerin kabul edilmesi için üzerinde ısrarla durulmaması, basının desteği aranmaması, milletvekillerine duyurulamaması bir yana, tekliflerin kendisi acınacak şeylerdir; çünkü Türkiye'nin şartları göz önüne alınmaksızın, bu konuyla ilgili olanların düşünceleri sorulmaksızın, tıpkı sinemacıların yabancı filmlerden sahne aşırdıkları vakit yaptıkları gibi yabancı mevzuattan birbirini tutmayan hükümlerin aktarılmasıyla meydana gelmiştir.

Sinemacılar devlet kapısına ancak, kotalara konacak sinema malzemesiyle ilgili konuları görüşmek için giderler, ancak o vakit aralarında bir «ortak cephe» kurarlar. Hani malzemesiz film meydana getirilebilse bunu bile yapmıyacaklar. Üstelik bu «ortak cephe» nin de çoğu vakit yetkililer önünde «sen fazla aldın, ben az aldım» kavgasına döndüğü çoktur.

İşin aksıyan yönü de bundan ileri geliyor zaten, sinema endüstrisinin ne patronunda ne işçisinde birlik olmaması. Bunların kendi menfaatlerini bile anlamaktan ya da bu menfaatleri korumaktan âciz olmaları. Gerçi bir «Yapımcılar Birliği» vardır ama, kota işleriyle uğraşır; bir «Türk Sinema Sanatçıları Derneği» ve oldukça güzel bir çalışma programı vardır ama, bu program başlangıçtan beri kâğıt üzerinde kalmıştır, bunun yerine festival ve balo düzenlemekle uğraşır. Ve sonra bütün sinemacılar, devletin ve aydınların sinemayla ilgisizliğinden yakınırlar, suçlu [illegible] kalkarlar.

Nijat Özön

lan kız» ıa «kızoğlankız», ya da «kız-oğlankız» biçiminde yazılması daha iyi olurdu kanısındayız. Buna benzer başka sözcükler de var.

Simone de Beauvoir'ın o canlı, diri, cıvıl-cıvıl eserini burada uzun boylu tanıtmağa imkân yok. Yapılacak en iyi şey, ondört yıldır hakkında ilerigeri yazılıp çizilen eseri okumaktır. Okumak ve düşünmek... Bütün görüşlerine katılınmasa bile, şurası gerçek ki, Simone de Beauvor bizi «kadın» konusunda yepyeni ufuklara götürüyor. Esere «kadının Kurtuluş Savaşının Menifesti» demek yerinde olur. Sözü yazara bırakalım:

«Evlilik, bağımsız iki kişinin serbestçe kabullendikleri bir birleşme oluyor......... Yaşadığımız devir, kadının kurtuluşu bakımından bir geçit devresidir.»

SİNEMA

«Kuvai Köprüsü»

Savaşın, savaşanların sahte bir mitolojisi var «Kuvai Köprüsü» nde. Görev adına kendi çıkarları, gururları, manyak hareketleri ile ölümle, hayatları ile ve daha önemli de, başkalarının hayatı ile oynıyan, ya kurban giden ya kurban eden kişilerin yarattıkları bir mitoloji bu. Gerçek kahramanlık gerçek vatan sevgisi, gerçek millî duygu bunlardan çok uzak. Bu kişiler için savaş bir vasıta'dan, ihtiraslarını tatmin edecek bir fırsattan başka bir şey değil. Uluslararası kurallara uysun veya uymasınlar davranışlarına bir anlam verip, hep kendileri haklı çıkmak isterler.

Bunlar ne asker, ne de kahramandırlar. Millî hislerinin maskesi altında davranan egosantrik tiplerdir ve ne yazık ki birçok savaşların sebebi, binlerce kişinin yaşantısı böyle insanlara bağlıdır çoğu zaman.

* Oskar mükâfatı kazanan David Lean'ın «Kuvai Köprüsü» nün başlıca özelliği — Pierre Boulle'nin romanından ve senaryosundan [illegible] — [illegible] Nicholson, Saito, Shears, Warden, doktor ve Kanadalı teğmen.

[illegible]lmiyen, hayatı pahasına kendisinin ve kumanda ettiği askerlerin haklarını koruyan, ordusunun [illegible] kurallarına uyan Nicholson [illegible] gururu yüzünden düşmanla işbirliği yapmağa kalkar. Fakat o meşhur Kuvai Köprüsünü yaptırmak kendisi için işbirliği olmaktan çok [illegible]. Esir olmasına rağmen, kendisini yenilgiye uğratan, tahkir eden, benliğini ezmek istiyen düşmana unutulmaz bir ders vermek, belki de yüzyıllarca dayanabilecek ve İngiliz askerlerinin ustalığını, bilgisini, cesaretini gösterecek bir eser bırakmak isteğindedir.

[illegible] Nicholson için Kuvai [illegible] yaptırmak Japon Albayı Saito'nun prestijini düşürmek demektir. Fakat bunu kararlaştırılan süre içinde başarabilmek için, kendisi de Cenevre antlaşmasının şartlarını unutup hem subaylarını, hem de hasta, halsiz askerlerini [illegible].

[illegible] Nicholson ile Saito [illegible]: önemli olan ne [illegible], ne katıldıkları [illegible]. Karşılarında [illegible] Köprüyü inşa [illegible] tatmin et[illegible] Saito yalnız gururu [illegible] fakat ölümü, [illegible] kadar şatafatlı olmaz. Ve bütün bunlar cereyan ederken, asıl savaş devam etmektedir. Askerlikten bıkan, kendi çıkarını arıyan, kahramanlardan ve kahramanlıktan [illegible] Shears, Seylan'daki sarışın hemşireyi, [illegible] sıcak kumları bırakıp yeniden ormana dalar ve ölür orada Kuvai Köprüsü için.

Kurtulan yok, fakat zaten kurtuluş çaresi nerede? Bunlar mı kahramanlar, bunlar mı insaniyet namına, yahut millî bir ideal uğrunda savaşanlar?

Kuvai Köprüsü havaya uçmalıdır ve uçar. Askerî harekât başarı ile sonuçlanır. Nedir bu başarı? Filmin son sahnesinde askerî doktor tek yargıyı veriyor: «Deliler, Deliler, Deliler!».

Çok önemlidir doktorun tutumu ve onun sayesinde Lean kendi tutumunu açıklamaktadır. Oysa ki ne doktor, ne de genç Kanadalı teğmen (insaniyetli, temiz ruhları temsil eden bu kişiler) bu hususta söz sahibi değiller filmde de hayatta da, ikinci plânda kalmış insanlardır bunlar. Nicholson'lar, Saito'lar Warden'ler savaşları idare ederler öldürürler, ölürler, fakat insanlığın devamı için gerekli olan; genç bir doktor ve gülmesini, sevmesini, acımasını bilen toy bir teğmendir.

«Güneş Doğmasın»

Büyük şehrin kenar mahallelerinde yaşıyan ufak insanlara karşı bir zaafı var Memduh Ün'ün; çevrelerini incelemek, dertlerini, sevinçlerini izlemek, hayatlarındaki dramları nakletmekten hoşlanıyor. Mutlu serseriler (Üç Arkadaş) vicdansız kişilerin lekelediği temiz aşklar (Mahallenin Sevgilisi), dar, belirli çevrelerden sıyrılmayı başaramıyanlar (Avare Mustafa), kanun dışına zorla sürüklenen günahsızlar (Ölüm Peşimizde), ufak ailelerin dramları (Kırık Çanaklar), yönetmenin kişisel evreninde göze çarpan temel öğelerdir.

Ün'ün bu öncüllerle sathî de olsa toplumsal dâvalara yönelmesi söz konusu edilmeğe değer bir husustur.

Oysa ki çoğuzaman bu temel öğelere dayanan konularında bir kopukluk, bir tereddüt izlemektedir.

Gerçek dâva yerinde saverken hareket peşine düşer Ün. Çevreye sadık kalmalı, çevrenin, kişilerin [illegible] benimsemeğe çalışır fakat ya fazla iyimserliğine, ya da konunun melodramatik gereksinmelerine kurban eder dâvayı.

«Güneş Doğmasın» bu yönden izlenmesi gereken bir eser. Bunda da bir kenar mahalle (Şehrin neresinde olduğu pek belli değil, zaten nerede olduğu da pek önemli değil: Vardır, o kadar) ve bu mahallede birlikte büyüyen, yaşıyan kişiler var: Ali gibi bir gemici, Mahmut gibi bir polis. Köstebek gibi basırık bir gangester taslağı.

Hayat yollarında ayrılan kişiler bunlar. Aralarında gerçek bir bağ (Ali ile Mahmut) yahut da aynı çevrede yaşamalarından doğan bir alışkanlık var (Ali ile Sarhoş).

Gün gelir ânîden bir facia olur: Ahsen evinden, monoton hayatından, komşularından, dar ufuklardan hattâ öz çocuğundan bıkar Ali'nin eşi. Yaşamak, eğlenmek ister, kaçakçı, beyaz kadın ticareti yapan bir şebekenin şefi ile kaçar. Kimdedir kabahat? Kırık çanaklardan bıkan kadından, görevi yüzünden aylarca kendisinden uzak kalan kocasından, içkilerle, iyi döşenmiş dairelerle kadını avutan kötü kişiden hangisi suçlu? Araştırın, soruşturmadan durumu olduğu gibi kabul edelim.

Aldatılan, kederinden, kıskançlığından deliye dönen, uzatılan ilk tabancaya sarılan bir koca var: Koşacak kovalıyacak, öldürecek ve şacak, kovalayacak, öldürecek, gene kaçacak.

Kanun dışı bir kaatil ve onu adalete teslim etmekle görevli bir polis var. Fakat senaristlerin ve yönetmenin ilgisini çeken bu değil. «Güneş Doğmasın» gibi basit ve belirli bir konunun özellik olarak sayılabilecek öğesi, kaçak kaatil ile zabıta olaylarına meraklı genç kız arasında doğan hissî ilişkidir. Bunda da orijinalite söz konusu değil («Güneş Doğmasın» daki bağlar ve atmosfer Marcel Carné veya daha ziyade Julien Duvivier'nin savaş öncesi eserlerini andırmakta): Her günahsız kaçağın peşine saf bir genç kız takılır ve bu mutsuz kişilerin sonu ölümdür.

Fransızların «film noir» (mutsuz film) dedikleri bu tarz yapıtların değişmez kaideleri vardır ve bunlara uymak gerektir: Kanunun elinden kurtulup, kötü kişileri cezalandırmak, son bir ümide kapılarak bu ümit ortadan kalktığı anda ölmek ve ölümde kavuşmak.

Memduh Ün ilk endişelerinden hayli uzaklaşır «Güneş Doğmasın» da. Fakat benimsediği «mikrokosmos» ta — «Ölüm Peşimizde» den sonra — açtığı bu parantezde mesleki egemenliğini belirtmektedir.

«Güneş Doğmasın» gibi bir eserin asıl değeri özellikle kurnazca işlenmiş bir senaryo ile ustaca yürütülen bir ekip çalışmasından, aksamayan oyunculardan ileri gelmektedir.

Ne filmciliğimizde, ne de Memduh Ün'ün eserinde bir ilerleme olarak kabul edilmezse de 120 küsur filmlik prodüksiyonumuzda vasatı aşan yapıtlardan biridir.

Giovanni Scognamillo

HAFTANIN SANAT HAREKETLERİ

TİYATRO

ANKARA

Büyük Tiyatro

HAMLET — Shakespeare'in ünlü oyunu olmaktan başka özelliği yok gibi. Cüneyt Gökçer hem sahneye koymuş, hem oynuyor. Gökçer'le birlikte bir Hablet daha görmek için gidilir. (Pazar 15.00 de).

DON JUAN — Max Frisch'in masallaşmış Don Juan üzerine dayandırdığı değişik oyun. Kadınlardan kaçan geometriye düşkün bir Don Juan bu. Mahir Canova yazarı öldürmek için ne gerekirse yapmış. (Çarşamba, Cuma, Pazar 20.30 da.)

ÜÇ BALE — «Les Patineurs», «Les Sylphides», «The Rake's Progress» Türk Devlet Balesi'nin yeni bir başarısı oluyor. Görülmesi gerekli.

TOSCA — Puccini'nin operası. Daha önceki yıllarda da sahneye konulmuştu. (Perşembe 20.30 da)

LUCİA — Donizetti'nin operası. Ferhan Onat oynuyor. Daha önceki yıllarda da oynanmıştı. (Cumartesi 20.30 da)

Küçük Tiyatro

LÜTFEN DOKUNMAYIN — Haldun Taner'in Baltacı - Katerina ilişkisine üç değişik açıdan bakışı. Oyunun demek istediği belirli bir şey yok. Üstelik Ragıp Haykır'ın sahneye koyuşu, oyunu iyice kısırlaştırmış. (Pazartesi dışında her gün 20.30 da - Pazar 15.00 de.)

YOKLAR DAĞINDAKİ NAR — Mümtaz Zeki Taşkının çocuk piyesi. Çocuklar gitsin, görsün, eğlensin. (Çarşamba, Cumartesi 15.00 - Pazar 10.30 da)

Üçüncü Tiyatro

OCAK — Turgut Özakman'ın orta halli bir aile üzerine oturttuğu dramı. Özakman sağlam diyaloğu, kişileriyle toplumumuzun meselelerine uzanmak istiyor. Görülmeli. (Perşembe, Cumartesi, Pazartesi, Salı 20.30 da)

ORPHEUS CEHENNEMDE — Offenbach'ın mitologya ile alay eden değişik bir opereti. Azmi Örses'in sahne anlayışı eseri cılızlaştırmış. (Çarşamba 20.30 da.)

ÇARDAŞ FÜRSTİN — Emmerich Kalman'ın klâsik opereti. Bir operet sureti görmek için gidilir. (Pazar 15.00 de)

Yeni Sahne :

AĞAÇLAR AYAKTA ÖLÜR — Alejendro Casona'nın duygulu bir oyunu. Görülmiye değer, hele Macide Tanır'ın oyunu. (Cuma dışında her gün 20.30 da)

Oda Tiyatrosu :

İNSANSIZLAR — Yıldırım Keskin'in dört tabloluk, iki kişilik oyunu. Yazar insanların gerçeklerden kaçarak kendilerini bulamamaları üzerinde duruyor. (Pazartesi dışında her gün 18.00 de)

İSTANBUL

Küçük Sahne :

CİNAYETİN SESİ — W. Fairchild'in polis oyunu. Haldun Dormen sahneye koymuş, Meydan Sahnesi'nden Kartal Tibet konuk sanatçı olarak oynuyor. Öteki oyuncular Metin Serezli, Ayfer Feray, Sezer Sezin.

OYUNCAKÇI DÜKKÂNI — Deval'in sıradan komedisi. Gülriz Sürüri ile Altan Erbulak görülmeye değer. Gülmek isteyenler için.

Şehir Tiyatroları

GÖÇ — Cevat Fehmi Başkut'un yeni komedisi. Yazar'a göre oyun İstanbul'un son on beş yıllık hayatını gösteriyormuş. Oysa kırk yıllık Başkut, kendini tekrarlayıp seyirci kandırmaktan öteye geçemiyor. (Yeni Tiyatro'da)

GAZETECİDEN DOST — Recep Bilginer'in komedisi. Bir gazeteci gözüyle gazetecilerin yergisi de denebilir. Tunç Yalman sahneye koymuş. (Tepebaşı Tiyatrosu'nda.)

ATLARLA FİLLER — Oktay Rifat'ın bir denemesi. Yazarın ne yapmak istediği pek belli değil. Zihni Küçümen sahneye koymuş. (Kadıköy Tiyatrosu'nda).

MOR DEFTER — Çetin Altan'ın oyunu. Alaturkalı ile alafrangalık arasında bocalayan bir toplumdan alınmış kesinti. İyi bir oynayış. (Üsküdar Tiyatrosu'nda)

PUSUDA ile SAHİLDEKİ KANEPE — Birincisi bir köy gerçeği üzerine kurulmuş başarılı tek perdelik, ikincisi bir hayli zayıf bir fantazi oyun. (Fatih Tiyatrosu'nda.)

İYİ SAATTE OLSUNLAR — Eduardo de Filippo'nun ustalıkla düzenlenmiş komedisi. Görülebilir. (Yeni Tiyatroda.)

SİNEMA

ANKARA

AFFEDİLMEYEN (The Unforgiven — Amerikan sinemasının bocalıyan adamlarından birisinin daha nihayet ayağı yere değiyor. John Huston ırk ayırımı düşüncesini silip süpüren, ama aynı sertlikle «kültür» ve «anlayış» ayırımını öne süren bir film veriyor. İyi oyunculuk, başarılı mizansen. Doğaya ve olaylara yönelen cesur bir kamera. — Rejisör: John Hutson, Oyun: Audrey Hepburn, Burt Lancaster, Audie Murphy, Lillian Gish (Ulus, 19-25 Mart, ikinci hafta)

SİYAH ORFE (Orfeu Negro) — Yeni Dalga'dan Marcel Camus, insanoğlunun değişmeyen duygusu aşkı, yılların ötesinden günümüze, daha değişik ve dökümanterci bir gözle uyguluyor. Başarılı bir sinema düzeni ve insancıl bir «oz», yerel renkte filme ayrı bir üstünlük sağlamakta. — Rejisör: Marcel Camus, Oyun: Marpesse Dawn, Bruno Mello. (Büyük, 19 - 25 Mart, ikinci hafta).

ŞIMARIK KIZ (The Reluctant Debutante) — William Douglas Home'un oyunundan adapte edilen film, bir Amerikan komedisinin bütün basmakalıp özelliklerini taşıyor. Yergi tarafı en yumuşağından alınmış. Karakterler karikatürden öteye geçmiyor. Bununla birlikte Vincente Minneli'nin anlatımı bir buçuk saatlik eğleceli bir film seyretmeği sağlıyor. — Rejisör: Vincente Minnelli, Oyun: Rex Harrison, Kay Kendall, John Saxon. (Ankara, 19-25 Mart).

İSTANBUL

«VADİLERİN HAYDUDU» (The Singer not the Song) — Kısmen İspanya'da çevrilen bir İngiliz «Western» filmi. Alfabe sırasiyle insan öldüren bir haydut, karşısına dikilen kararlı bir köy papazı ve bu papaza âşık olan ihtiras dolu bir genç kız. Şekilciliğe özenen etkisiz bir çalışma. İyilik—kötülük arasında renkli bir mücadele.

«UÇAN OTOMOBİL» (The Absent Minded Professor) — Bir Walt Disney prodüksiyonu daha. Çocuklardan ziyade, büyükleri eğlendirecek bir fantezi. Yer çekimini ortadan kaldırmağa muvaffak olan dalgın bir kimya öğretmeninin hikâyesi ve bilim—hayal filmlerini taşıyan sevkli bir hava. Gayet düzgün bir şekilde tertip edilmiş trükajlar ve emektar Stevenson'un sağlam mesleği.

(Rejisör: Robert Stevenson — Oynıyanlar: Fred McMurray, Nancy Olson, Keenan Wyne)

«KUVAİ KÖPRÜSÜ» (The Bridge on the River Kwai) — David Lean'ın 7 Oscar kazanan meşhur eseri. Cesur bir konu, dürüst bir tutum. Savaşın ve savaşanların sahte mitolojisi.

(Rejisör: David Lean — Oynıyanlar: William Holden, Alec Guinness, Jack Hawkins, Sessue Hayakawa)

«BİR CİNAYETİN TAHLİLİ» (Anatomy of a Murder) — Robert Traver'in Amerika'da çok satılan romanından uyarlanan ve uzun diyalogları, hareketsiz gelişmesi, dar çerçevesine rağmen, seyirciyi sıkmayan bir eser. Preminger'in kurnazlığı, oyuncuların başarısı ve sürprizli bir konu.

(Rejisör: Otto Preminger — Oynıyanlar: James Stewart, Lee Remick, Ben Gazzara, Arthur O'Connell)

Nilüfer Aydan ve Göksel Arsoy «Güneş Doğmasın» da

Tonguç

